

Inlijdinghe Soo wel die ghenen die haer werck maken van uijtheemse en wonderlicke geschiedenis als veele vremde wijnigh ghesiene ofte onbekende landen schriftelljck op te stellen hebben ghemeenlijck tot heure dienste en ghehoorsaemheijt gladde aenghenaeme ende soet vloeiende woorden om soo het ghene sij beschrijven ( dat verders in sijn selven soo heel uijtmuntende niet wesen soude) den lesers te smakelijcker te maken. Dese ghenen ben ick niet sins gheweest te misprijsen, maer houde het in tehgendel el daervoor dat sulcke loffelijke toevallen meerendeels het 't ghene daerontrent sij besigh sijn meerder doen stijgheren in het ghevoelen des lesers als de sake nact en sonder siercel voorghestelt sijnde selfs wel in vermoghen soude. Uijt dit insight alleen heeft het mijn raetsaem ghedaght mijne pennen tot hier toe te bedwinghen, hoewel ick bekennen moet op mijn selven met maeten nogh qualijck soo veel hebben konden verwinnen, altijt hopende datter eenigh bequamer liefhebbende gheest gheopenbaert soude sijn in wiens ghemoet Nieu Nederlandt soo veel vermoghen soude hebben, dat het voor ons onnodigh ware gheweest desen aerbijt aen te nemen, maer nu eenen ruijmen tijt verwaght en ghewacht hebbende, soo dat vermeent idereen het klaghen van verhaesten te sijn benomen, en dies halven voldaan te hebben, siende oock datter niet merckelijcx te voorschijn komt om de weetgierighe liefhebbers ghenoughsamen kennisse en kontschap van dat lant en des selffs ghelegentheijt te gheven, en aen de aender sijde aenghedreven sijnde van sodanighe vrienden, die niet gerne soude mishaghen, alhoewel ons eijghen onoequaemhijt daer t' enemael van af schijnt te raden, soo is noghtans de innerlijcke sught tot Nieu Nederlandt in ons soo kraghtigh dat sij dese en andere dergheelijcke hinder strenghen doet los bersten en ons sprekende maeckt van saeken die wij wel ghehoort ghesien en ondervonden hebben oock daer om weten waeraghtigh te wesen maer even wel niet ghenogh bequaem sijn naer waerdije te beschrijven dogh ter dese plaetse almans tot nogh toe open ghelaten is, soo sullen verhopende dat de liefhebbende lesers onsen gheringhen aerbijt ten besten nemende meer sal sien op de sake selfs als op de sleghte en onghesoghte woorden daer wij de selve mede sijn voorstellende. In het beschrijven deser ghestelde sake sullen raetsaem oordelen ons bij ghelegenthijt wat te rusten in het oogghate houden op het vertogh der ghemeente van Nieu Nederlandt aen haer Ho. Mo. over ghegheven, daer den lesers op het stuck van de lantschijdinghe somtijts haer sullen wijsen, alsoo het nu in verschijde drucken ghemeenen wel te bekomen is.

No. 1 Waer Nieu Nederlandt geleghen is Nieu Nederlandt, also beij Neerlanders ghenaempt om redenen die hier naer verhalen sullen, is een seer schoon aenghenaem ghesont en lustigh lantschap daer het voor alderlij slagh van mensen beter ruijmer aen de kost of mackelijcker door de werelt te raken is als in Nederlandt ofte eenighe andere quartier des werelts als bekent is ghelegghen in de Noorderdeelen van de Nieuwe Americaense werelt beginnende bij noorden de Equinonteale? linie? Op de hoghte van aght en dertigh graden en drie en vijftigh minuten langhs de zee custe hem strekende tot over de twee en veertigh graden bij noorderlijcker brete.

No. 2. Wanneer en van wien Nieu Nederlandt eerst gevonden is. Dit

lantschap is eerst mael gevonden en ontweckt in den jaren onses heren Jesu Christi dusent ses hondert neghen als wanneer ter custe van de gheoctroijeerde Oost Indische companie afgheveerdegh is het schip de Halve Maen om bij Westen eenen doorganck naer het coninckrijck van China te soeken op dit schip was schepper en koopman eenen Henderick Hutson wel een Engelsman gheboortigh maer langh onder de Nederlanders verkeert hebbende ende nu in dienst en maentgelt van de Oost Indise comp.e dit schip van de Canarise eijlanden af t sijl gaende stelden sijne coers west ten Noorden heen? hebbende soo bij de twintigh etmael met redelijcken speet? geseijlt ontmoeten want naer haer gissingh Op de drie hondert en twintigh graden bij westen onder het lant dan komende en sinde de custe en strant bequaem begaven haer daer naer toe namen het gheseght en en erkede aen verschijde tijkenenddat noeit eenigh Christen daer te voren gheweest was maer het lant nu dder eerst ontdeckt werden namen oock besit daer van naer tijts gheleghenthijt.

No.3 Waerom dit lantschap Nieu Nederlant ghe-naempt waert Ghelijck ghehoort is soo hebben in den jare dusen seshonder neghen de Neerlanders dit lant eerstmael gevonden sn in haer besit en eijghendom ghenomen omdat het nu in vruchtbaerhijt ghematighijt en gheleghenthijt ter neringh zeehavens wateren visserijen weer en wint als andere prijswaerdighe hoedanigheaeen soo men die oock sal ghelieven te noemen met Nederlant soo ghelijck is ofte om beter ende nader de waerhijt te segghen door de banck wat overtreft soo is het om goede redenen Nieu Nederlant ghe-naemt sijnde soo veel te segghen als een ander ofte nieu gevonden Nederlant doch Op de eerste vindinghe komt het meest aen en weert in't ghemeen Op de overeenkomste van China ofte temperature soo seer bij andere niet ghesien wij sien dat de Francen in het selfde ghedeelte des Nieuwe werelts hare landen soo daer sijn hebbende Canada ofte Nova Francia namen allen om dat sij de eerste bemaghtighde daer van sijn want het komt met het clima ofte temperature van Vranckrijck gans niet overeen sijnde Vranckrijck een lant meerder hellende naer de wermte als naer de koude en Nieu Vranckrijck is soo kout en winteraghtigh dat ghemeenlijck den snee daer te lande vier of vijf maenden aen een over het lant legt dickwils vier of vijf voeten diep soo dat seer kostelijck daer valt eenigh hierbants nae daer aen te houden en hoewel het sijn niet noordelijcker als Op de vijftigh graden streckt is evenwel de lught des winters daer soo fijn helder en scherp dat wanneer de snee eenmaels valt dat ghemeenlijck in't lasten van November ofte December gheschiedt de selve niet weder wegh dooit als door de kraghte der sonne ghemeenlijck in de maent van April en soo het koomt te gheburen dat ondertussen een vlagh reghen daer te lande valt dat nogtans selden des winters ghebeurt want het is daer wel veel drooghe koude onderworpen maer geen voghtighe soo sackt den snee wel een stuck weeghs meer en krijght boven een herde korst beswaerlijck voor vee en mensen die het ghebruijken moeten maer vergaet of versmelt selden t' enemael wegh. Soo hebben oock de Sweden daer een plaetse die sij Nieu Sweden noemen gans van clima ofte temperature niet overeenkomende als dit ghene Op de hoghte van neghen enderlegh? graden onder ons legghende maer alle quansuijs om dat sij daer eenigh besit hebben waervan haer nogtans den tijtel seer

bedisputeert wert en sijlieden de wetlijckhijt niet van souden konnen doen blijcken.//

Soo is dan oock Nieu Nederlant als eerst van Neerlanders ghevonden sijnde mede ten aensien de vendinghen alsoo ghenaeemt dat lant eerst van Neerlanders ghevonden is blijck mede klaer daeruijt dat de Indianen ofte inboorlinghe die der nogh veel in't leven sijn en wij dickwils en verschijde hebben horen spreken soo out dat se der van hughen tont uijt verklaren voor het aenkomen van ons Neerlants schip de Halve Maen in't jaer 1609 sij inboorlinghen niet wisten datter meer mensen in de werelt waren als daer van hant ghelijck haer veel min mensen soo veer van haer slagh en fatsoen verschillende als haere en onse natie sijnde hare natie Op de borst ende ontrent de mont gans kael en en den vrouwen ghelijck, de onse keel harigh sij ongekleet en meest ondeckt voornemelijck des somers en wij altijt ghekleet en bedeckt soo dat dien sommige van haer ons schip van daer eerst saghen aenkomen al heel niet wiste wat daer van te oordelen en in swaer bedughten stonden of het oock spook ofts dierghelijke werck was dan of het uijt den hemel ofte uijt de hel moghte komen anders of het wel een selsame vis ofte zeemonster soude moghen wesen en of die ghene die der op waren beter naer duijvels of naer mensen gheleken en soo voorts ghelijck ider sijn verschijde ghevoelen heeft altijt der liep een heel vremt gherught van door het lant en 't ghaf groote verslaghenthijt bij alle de Indianen ghelijck mijn dickwils verschijde Indianen ghetuijght hebben dies wij het oock voor een seker bewijs houden dat de Neerlanders de eerste vindere ende besetters van Nieu Nederlant sijn want der sijn wilden die over de honder jaren hueghen ende sooder nogh eenigh volck voor de onse gheweest waren daervan souden sij al ietwes weten te segghen soo selfs niet ghesien hadden souden ten minsten van haer voorouders ghehoort hebben der sijn oock luijden die vermenen dat voor veele jaren der Spaenjaers in't lant gheweest sijn maer het voor haer wat te kout vindende weder verlaten hebben en dat d'oe Boentiens? en Tarolikse ofte Maijes daer van onder de wilden ghebleven sijn maer 't is niet waarschijnlijk heb het oock nooit van de wilden konnen vernemen ende Boentiens met het keren segghen se haer van de Suijtse wilden wel eertijts overghelevert te sijn die het oock voor een tijt noghal vrij veel suijdelijker van mensen die daer wonen bekomen hadden dat wel waer kan wesen want in Florida hebben al over langh Castiliaenen ghewoont ofte misschien is den Maies oock veel eerder in die waerme landen onder de Indianen gheweest maer onse wilden segghen dat se van te voren onse van de Maijes wisten basten van bomen aten en wortelen in plaetse van broot. No. 4. De Neerlanders eerste besitters van Nieu Nederlant. Hoewel de possessie en het recht dat de Neerlanders tot Nieu Nederlant hebben in het vertoogh der ghemeenten genoghsaem in't lang en brede verhandelt wert en wijnich meer van soude konnen gheseght sijn ten waere men de archiven van de w.Indise comp.e tot sijn wil hadde soo sullen evenwel in het verbijgaen daer wat van aen raken doen dan erstmael in het jaer 1609 bij de Neerlanders dit lant op ghedaen waert en aen de inboorlinghen bemerkende dat sij aldaer de eerste Christenen en vindere waren namen sij Op de naem ende van weggen hare Ho.Mo. mijn

heeren de staten generael der vereenichde Nederlanden possessie eerst bi j de zuijt baei aen kaep Hinlopen die sij doen mael soo noemden ghelijck sij den selfden naem oock nogh heeft en vaeren soo al voort langhs de kuste en op de revieren de plaetse versijde benaminghe ghevende tot aen de groote Noort revier die sij daer op voeren soo dat se de Enghelse nogh sommige Hutsons revier willen namen maer sij noemden se doen Mauritius revier naer prins Maurits die doen wel in Neerlant goeverneur was van daer vaeren se voort tot verbij caep Radt daer se oock possessie namen ende noemden de sdlve Nieu Hollant en daer naer hebben onse Neerlanders de selve ghepossideerde plaetse van tijt tot tijt al voortaan bevaren en behandelt tot dat daer naet met het Opreghen van het octroei der West Indise companie de plaetsse daer mede onder besloten is ende hoewel wij al vooren eenighe gheleghentheden van forteressen familiren en besterellen daer hadden soo heeft men voort sedert den jare 22 verschijde forten daer doen steghten bouwerijen en plantagien Opreghen oock veel landerijen van de inboorlinghen doen in kopen en andere tijkenen van possessioe van tijt tot tijt ghenomen ghelijck in't langhe te sien is in het aenggevoerde vertogh der ghemeente in Nieu Nederlant daer wij den liefhebbende leser naer toe wijsen en daerom is het heel vreemt en onfatsoenlijk buijten reden dat eenighe andere naaien eenigh recht ofte jurisdictie aen die plaessen ofte die daer tussen ende onder begrepen sijn en van ons Neerlanders eerst beseten haer willen aenmatighen. No.5 de limiten van N.N. en soo ver se strecken. Nieu Nederlant waert bepaelt van den oceaen ofte de groote zee die tussen Europa en America leght van Nieu Engelant de revier van Canada of Nieu Vranckrijck waer allen ten delen en Virginia eenighe dogh niet wel ervarene luijden noemen het heel Noort America met eenen naem Vvirginus om dat Virginia door den tabacks handel die daar veel valt heel bekent is ende sal dit allen tot waerschouwinghe dienen eer wij sullen voort gaen (verte?)// De kust van Nieu Nederlant spreekt meestendeel of door malkander suijt Waest en Noort Oost langhs de wal is meest suijsver en sant gront fatsoenlijk Opdraghende aen de suijs West sijde paelt het aen Virginia sonder dat nogh de limietinghe decideert sijn dogh sal bij cas van populatie klijn of gheen verschil om vallen aen de Noort Oost sijde stoot het aen Nieu Engelant en is vrij wat verschil om de limiten 't waer te wesen het selve alwel ghedecideert ware bij Noorden streckt de revier van Canada een groot ent heen maer bij Noort Westen is't nogh niet bekent ofte bepaelt der sijn verschijde van onse Neerlanders heel diep te lantwaert inne gheweest tot 't seventigh of taghentigh mijlen en meer van de zeekant af te rekenen wij handelen oock wel dickwils met Indianen die tien twintigh en meer dagh rijsens uijt het lant komen en nogh wel verder ter bever jacht gheweest hebben maer se weten vele gheen ent bepalinghe ofte schijdinge te spreken en sien heel vreemt Op als men haer over dierghelijke vracht daerom moghen wij te reghte segghen dat niet weten hoe ver of diep het lant sigh is strekende soude wel uijt verschijde waerschijnelijke teekenen als den lant wint die der sear domineren kan de groote koude de menighte van leven en ander wilt datter ghenoech waert en het overtrekken en keren meenighte van water

voghelen te oordelen sijn het lant eenighe honderden mijlen die 't moste strecken soo dat dee grootheijt deser provincie nogh onbekent is.

No.6 Van de kusten voor lant en zeehavens. De kust van Nieu Nederlandt streckt als boven gheseght is suijt west en Noort Oost is suijsver en sandigh seer natuerlijck droghende ende alhoewel de barre vlacke zee daer teghens aen staet meest over al bequaem om te verkeren eensdeels om dat het suijsver sant gront is ten andere om datter uijter zee heel seldom swaer weer valt uijt ghenomen somtijts uijt den suijs Oosten met springh tijt maer als den wint uijt het noorden en Noort West waeit die sterck

domineren kan doen is het een Opper wal een goede ree met wijnigh ghevaer derhalve soo bequaeme en aengename kust om in alle tijden van het jaer aen te doen als men soude konnen wenssen want het heeft daer doergaens hooghe lande die haer van heel ver Op. doen het droght oock heel natuerlijck soo dat het loot bij tijts waerschout. Het voorlant is in't ghemeen dobbelt Op sommighe plaatsen in eijlanden (die seer bequaem sijn om (verte) verkens en alderlij vee Op te voeden) ghebroken soo dat men vanr buijten oordelen soude dat aen ten eersten het vaste lant ontmoet nochtans het sijn maer eijlanden ofte voorlant die binnen s lants meder groote en ruijme valijen wateren en kregen hebben die oock dickwils bequaem en navigabel sijn om te passeren van de eene plaets naer de andere. Voor den aenloop ende ghewelt des zees die ghevreest moghte werden schier ofte mofghen bij enundatie stormen ofte andersins het lant (ten minsten ontrent de zee) zoude moghen consumeren ofte verminderen heeft de nature aldaer seer voorsichtigh voorsien want het heeft Godt ghelieft het naasten see lant behalven de platen stranden en vallijen doorgaens te besorgen en versekeren met vaste stenen fondamenten niet wel juist overal maer ter plaetse daar de zee eenigh ghewelt ofte swaren aanslaeg deet soo datter van naturen daer te landen ontrent de water kanten ontallijken veel stenen hoofden sijn soo heght sterck hoogh accomodabel en nodigh dat men se met menssen handen en groote kosten heel qualijck sodanigh soude kunnen maken. Zeehavens sijnder in Nieu Nederlandt veel en verschijden de selve alle te willen met hare omstandigheden beschrijven soude alleen een werck wesen veel grooter als wij dit voornemens sijn te maken sullen daer van soo ter greepe ghelijck

men seght overslaghs gewijse daer watt van aentijkenen om plaetse en werck voor e zeevarende luijden daer te laten beginnende dan van het suijsden en sluijtende met het langhe eijlant kooft ons nerstelijck te voren Godijns baei ofte de Suijs Baei die de eerste is gheweest in de ontdeckingen bevint sijn Op de hoghte van ontrent de neghen en dertigh graden is ses mijlen wijt en neghen mijlen lanck heeft verschijde banken maer blijft eevenwel in sijn selven een goede gheleghenthijt en vijlighe haven voor menighte van schepen als hebbende plaetse en ruijmtte ghenogh om die te herberghen hier is oock gheleghenthijt van walvis vanghst die sijn met meenighte des winters in de baei kooft schueren aen de doghten en banken is niet soo vet als in Groenlant maer de meenighte isser te krijghen soo dat evenwel desselfs vanghst bij een wonste daer ontrent ware met fatsoen aen ghestelt sijnde wel

profijtelijck soude wesen en goede successen konnen ghenieten.//  
Naer neghen mijlen loopt de baei smal toe en maect een reviere die  
wijd.e Zuytrevier noemen en hier naer breder van ghesproken sal  
worden nu souden moeten over treden naer de baei daei de Oost en Noort  
revier te ghelijck in vallen het Staten eijlant in leijt en om dat het  
de ghefrequenteerste en populieste is daer in en door de meeste  
negotie en handel ghedreven weert oock in het midden van Nieu  
Nederlant leijt soo wert se quasi per excellentiam de Baei ghenoeemt  
dogh eer wij daer van spreken soo sullen eerst met een voort aenroeren  
de gheleghenthsden die der sijn tussen dese baei en de suijt baei.  
Tussen dese twe baien is meest een doorgaende voorlaetende verschijde  
eijlanaen die op sommige plaetsen twe drie dick sijn legghende dese  
voorlanden soo wel als de eijlanden sijn alle seer wel gheleghen en  
bequaem niet alleen tot zeedorpen voor alderlij soorte van vissers  
maer oock goedt om koren te winnen wijnen te telen oofst en  
tuinvrughten te queken en vee aen te houden door dien het lant  
gedraghtigh en redelijck vet is met menighte van bomen wingaerden  
pruijmen hasenoten gras en aertbesien over wassen sijnde sign oock  
meest alle seer oester rijck door de menighte van oester bancken  
daerom en ontrent gelegghen.

Behalven dan dat de menighvondighe eijlanden (die sommige oock vrij  
hoogh sijn) van nature verschijden schoone baien en zee havenen geven  
soo sijnder oock nogh andere be-quame gaten voor die ghene die se  
kennen en als nogh niet heel dick ghecaert? sijn voornemelijck het  
Barre Gat de groote en klijne eijerhaven het Baerne Gat etc, daer het  
binnen seer veijligh en seker te legghen is dogh omdat Nieu Nederlant  
voor als nogh niet naer wens overal beset ende bewoont is soo dat op  
die plaetssen ofte. daer ontrent caep? wijnigh Christenen woonen  
werden dese ghelenghtheden wijnigh ghebrijck als bij onghelenghentijt  
van weer en wint de boven gheroerde basi daer het Staten eijlandt in  
leijt is te famoser om dat daer te ghelijke invallen de Oost en Noort  
revier sijnde jae seer fraie revieren hier na naerder te beschrijven  
neffens verschijde killen gaten en kreken die sommige wel reviertiers  
gelijken en oock navigabel sijn als de Raretans kil de kil van Kale  
etc. mitschaders dat in de selfde baei in 't fatsoen (verte)// voor  
alle ghevaerlijke winden bevrijt wel kunnen havenen en legghen meer  
als dusent schepen van last ende dat alle binnen s lants het incommen  
van de baei is redelijck ruijm en sonder veel perijckel wel te vinden  
voor die ghene die der eens gheweest ofte wel van onderwesen sijn men  
kan oock dickwils met ghemack als men des sins is ende wint soo  
dienen wil met een in het selfde door gaende teij uijter zee tot voor  
de steeds van Nieu Amsterdam die vijf mijlen van de Openbare zee leijt  
met den vollen last een slagh Op seijlen al waren de schepen nogh soo  
groot en swaer inscheleijx weder van Nieu Amsterdam ter zeewaert  
kerende dogh in het uijtsijlen set men het ghemeenelijck onder het  
Staten eijlant aen een water plaets om voor het laeste hem wel te  
versien van water en sout dat daer bijde ghenogh te krijghen is men  
set het oock wel de ere in de baei aghter de sant punt om wint en teij  
waer te nemen en het laeste volck met de brieven in te waghten. In het  
langhe eijlant langhst de zee kant sijn oock eenighe gaten en

gheleghenthehen om vaertuijgh te berghen dogh van onse heel wijnigh ghefrequehteert het heeft oock Op eenighe plaetsen heel groote luwe wateren en valijen daer men over al van daen wel met de tijen in de zee kan komen andere sijn se te droogh en bij populatie soo souden ge verschijde plaets e van consideratie ghevonden werden die nu om de korthijts wille verbij sullen gaen. Tussen het langhe eijlant en het vaste lant is doorgaens oock veel goede gheleghenthijt om alderlij klijne en groote schepen hoe die oock mochte wesen te berghen want behalven dat die gheheele revier bij veele selfs voor een baei wert ghehouden soo sijnder soo wel in het vaste lant als in het eijlant der teghen over heel veel en meer als ons wel recht bekent goede en gheleghene baijen havens en kelen maer om dat deselve meest alle bij verschijde middelen van de Engelse geincorporeert sijn oock in de remonstrantie der ghemeente in Nieu Nederlandt van ghesproken is soo sullen hier het selve mede om gheen slapende wacker te maken overslaen en voort vaeren met in het korte de voornaemste revieren killen en waeteren te beschrijven (verte)// No. 7 De Suijt Revier Het recht dat de Neerlanders tot die Suijt revier hebben en hoe se daeraen ghekomen sijn is in het vertoogh van Nieu Nederlandt ghenoghsaem vertoont ende daerom hier onnodigh in't langhe te verhaelen 't is de plaets daer het schip de Halve Mane de eerste possessie nam eerder oeit Christen mens geweest was daer wij onse fortresse hebben Opghereght bouwerdingh aenghestelt ende handel ghedreven veels jaren aen malkander sonder eenighe noleste ofte imants interventie tot dat dogh door verkeerde wegghen als in't gheresete verlight te sien eenighe Hollanse smeden haer daer mede hebben ingheset wat de reviere aen gaet wij bekennen geerne dat niet maghtigh ofte bequaem sijn deselve naer waerdije ofte reghte gheleghenthijt te kunnen beschrijven want behalven den handel en negotie die daer gaet valt en niet te versmaden is soo sijnder Op dese revier meerdere bevaerbare soo killen als revieren die sommige heel groot en voor navigabel blijven en daerom wél revieren moghen heeten alsoo de ordonaris vloet de selve eenighe mijlen hogh ververst en beloopt dat se oock dogh de eene meer als de andere alle tamelijck uijt diep sijn met verschijde toe vallende spruijten? verciert en wel goede gheleghentheden soude kunnen sijn om groote vleden dorpen en plaessen bij en ontrent Op te reghten door de grote menighe van vette vrugtbare lanadouwen daer se door heen stromen de revier is ruijm en breed suiijver en diep overal bequaem om te setten en te ankeren niet vuijl ofte rotsigh der gaet serke ebbe en vloet Op tot degyf? aen de afval wedersijts schoon ghelijck lant niet te hoogh maer boven het water en vlooden ten ware eenighe rietlanden en valijen boven de afval wert se in twe groote vaerbaere killen verdeelt die seer veer ende tot onbekent toe oplopen heeft oock verschijde schoonen landen ende veel ander seer prijselike conditien ende weert bij alle diegheene die berijst sijn ende werelt veel besien hebben ghetelt onder het ghetal der lustigheste revieren die ergens te vienden sijn ende in allen deelen vergheleken bij de hoogh loffelijcke reviere van de Amasones niet in groothijt soo seer als in andere naerstelijcke sijgenschappen daer dese revier ende de landen derbij en om gheleghen mede verciert sijn daerom soude het droevegh wesen dat men sulken sigh van enighe

vremdelinghen uijt de handen soude laten ontfutselen.// C 8 Van de Noort revier De benaminghe van dese revier als mede het recht populatie en andere gheleghentheden sijn in het vertoogh van Nieu Nederlant eenighsins ghexpresseert en om dat daer besijden nogh een tractaet heel particulier en ampel ofte onderhandelinghe bij egn liefhebber alrede uijtgegeven is sullen hier koort gaen en met een woort segghen dat dese reviere de famueste en ghepopulerste van heel Nieu Nederlant reghte vaert is alsoo daer Op vershijde colonien en oock stede Nieu Amsterdam op het eijlant van de Manhatans legghend dan meesten handel en negotie valt Op de revier draght in de veertigh mijlen vloet Op heeft vershijde schoone killen als de kleijne Holendoncks kil ofte Sagh kil etc. men kan oock daer van daer aghter het eijlant van de Manhatan om binnen daer tot in Nieu Engelant door de Oost revier komen sonder Nieu Amsterdam, te naecen dese revier is nogh heel en al in het ghewelt van de Neerlanders sonder van eenighe vremen gheinvadeert te sijn maer soo de populatie niet voort ginghe soude het groot perijck lopen van langh in dien staet te blijven dese revier is seer visrijck van stuer tmalis? 'dertien' stenbrasens etc. ick kan hier oock niet naer laten alhoewel het eenighsins wat van de wegh afleijt te verhalen dat Op dese revier in't jaer 1647 in de maent van Meert als door het groote afwater dat van boven kooft de revier meest gheheel tot aen de baeis vers was (anders kooft het water bij ordinaris tijt maer ontrent de 30 of 35 mijlen naer ontrent de zee kant) twe walvissen van redelijke groote tot in de vaertegh mijlen de revier op gheswommen sijn waer van den eenen weder om is ghekeert ende om lagh ontrent 11 of 12 mijlen van de zekant (daerdeur dat selfde jaer vier stranden mede ghestrant ofte ontkomen den anderen bleeft sitten met verre van de groote afval Chahois ontrent drie en vaertigh mijlen van de zekant den vis viel al vrij wat stevigh want niet teghenstaende der die van Rensselaerswyck een goede partije traden af branden soo was de heele revier die noghtans dat mael sterck afliet wel tct drie weken daer naer heel tranigh ende met smeer bedeckt ja somtijdes doen den vis in't ruten lagh infecteerden hij met stanck de lugh sodanigh dat men als het aen gherorndt? was wel twe mijlen ver de lugh vernam (verte) door wat jaer desen vis soo hhoogh de revier sijn selve heeft? Opbegeyen als sijnde nu in die tijt wel bij de vaertigh mijlen van alle sout ofte brack water af soude ick niet konne segghen ten ware de groote lust tot vissen die hem met meenighte? te ghemoet ghekomen en ontmoet is hem verlegt en soo veer uijt sijn streck ghevoert hadde.

Vier en veertigh mijlen van de zee kant split haer sese Noort revier in twee en loopt de eene helft met vier spruijten tot de groote afval van de Maquas kil die Chohonsbeet daerter stont nader van spreken sullen de andere heeft dat gheseght weert de revier te blijven en oock in der daet blijvt is met lijn vaertijgh nogh vershijde mijlen hoogher navigabel en naer dat de wilden osn berichten soude nogh seer vijt Opstreken ende haren oorspronck nemen uijt een seer groot lack daer de revier van Canada mede uijtspruijtende is dit soude het lack der Uijroeise wesen soo groot als een Midellanse zee van eijder dertigh mijlen uijt gheen ghesicht overdragen al is men der midden in



het heeft oock heel veel grote valijen met riet ende broeklanden soo vrij en breet dat mede niet te oversien kan bij somer segghen se kom ter veel water ghevoghelt broeijen maar als de wilden het over moeten varen soo weten se eenighe eijlanden die der inlegghen waer te nemen en gaen soo dagh rijsens van het eene eijlant Op het ander tot drie of vier toe soude anders niet te recht kunnen komen dogh dit stellen wij maer naer de onderrichtingh der wilden andere segghen oock dat men met klijn vaertuijgh van de Noort revier tot in de revier van Canada, soude kunnen vaeren door het selve lack maer dunckt mijne heel onwaerschijnlijck.

De andere arm van de Noort revier loopt als gheseght is door vier spruijten tot de groote afval van de Maquas kil de wilden noemen se Chahois ende onse natie noemen se de groote afval boven de afval is de revier weder eenighe hondert treden wijt en de water val is naer gissingh tussen hondertvijftigh en twe hoodert voeten hoogh en daer stort het water soo gladt af als of het langhs een effen muer neer viel daer het afvalt daer het langhs valt en daer het Op neer komt is niet anders als een heghte blaue klip steen der dichte bij om lagh staen oock nogh eenighe ronde klippen heel speculatief in't water als groote hoei ofte turf hopen )de sommige van acht van sestien twintigh ofte dertigh voeten hoogh seer plasierigh om aen te sien soo daer ontrent veel Antijcse posten verkeerden sij soude wondere erangename fabulen van die plaets als daertoe ooghschijnlijck seer bequaem sijnde kunnen (verte) versieren voorts roffelt het water schuijvende spartelende draijende over den steenachtighe gront ontrent een schoot weghs ofte anderhalf half verbijsert heenen dan begint het weder tot sijn selven te komen en ghestadigh te vlieten. Boven dese afval is het water weder seer vijt en breet oock bequaem om te bevaeren men noempt het de Niaquas kil het is wijder als den Eijssel op de meeste plaetsen in Nederlant is dogh het vliet altijt eenen wegh heenen maer alsoo het tamelijck diep is loopt het niet schielijck ofte geweldigh het reckt heel tot door het Maquas en Sinnekes lant en sterst in een lack wel over de destigh mijlen veer en blijft tot daer toe altijt navigabel het boespreit heel veel schoone landen en is ser visrijck de wilden alse te water rijsen om te handelen komen dese kil altijt met scheepen die se van basten van boomen weten te maken afghevaren en aen dese afval komende moeten se over schepen haer veertijgh en goet een stuck weeghs te lant overaenlijdende anders sonde met den stromm van boven naer drijven en schadeloos werden gelijk eens aen een wilt bij onse tijten? aldaar gheschiet is 't is ghebuert dat seker Indiaen die ick selfs heel wel ghekent heouen vergheselschapt met sijn vrou en kint met ontrent de sestigh bever vellen de revier afquam ghevaren ontrent het voorjaar als den stroom op sijn felste loopt van menighe sijnde sijn vellen bij de Neerlanders te verhandelen desen Indiaen niet bij tijts ghenogh Oppassende om aen te leghen maer den stroom te wijnigh ende sijn eijghen krachten te veel betrouwende soo rackten hij gaende eerdsr wel op sinde ende nieteghenstaenden sijn uijterste beste daer het doen het te laet was niet aen soude hebben ontbroken den snellen stroom rucken hem met sijn basten scheepten met sijn vrou en sijn kint bevervellen en andere packagie soo uij hem hadde van boven neer sijn

vrou en sijn kint waren doot sijn goet meest verloren en schadeloos het scheepten in veel stuken maer hij behielt het leven heb hem nogh dickwils daer naer ghesproken. C 9 Van de versse Revier De verse revier alsoo ghenampt om dat se overvloet van vers water heeft meer als eenigh van de anderen is mede een seer goede gheleghenthijs en navigabile plaessee heeft oock schoone gheleghene landerijen geeft mede tamelijck wat handel maer alsoo dese revier met haer gheleghene landen (verte)// van de Enghelse natie meest geinvadeert is ghelijck sij het meeste deel daer nogh affecteren tot groot nadeel van de West Indese oompanie die der dusedden L alle jaer bij beschadicht is als nogh besitten soo soude het maer droefhijs voor ons sijn dit in ghedaghten te herhalen? mede is daervan seer large in het vertoogh der ghemeente van Nieu Nederlant ghehandelt sullen het dier halve hier bij laten ende tot de Oost revier overgaen. C 10 van de Oost revier De Oost revier alsoo ghemaem[t omt dat se meest ofte schijer t'enemael van stat Nieu Amsterdam af te rekenen Oost is streken bij eenighe weert dese revier maer voor een zee aerst ofte baei ghereghent en ghehouden om redenen soo se seggen dat se op sommige plaetse seer vijt is en oock om dat se aen bijde de eijnden haer in den Oceaen ontlast dogh dese suptijlightijt hier overslaende confirmeren wij ons met het ghemeen oordeel die het voor een revier houden 't is soo wel dat dese plaets het sij den revier ofte baei soo als men se ghelieft te noemen een van de beste bequaemste gheleghentste en recommandabelste toe vallen is die men aan een lant soude konen begeren om verschijde redenen daer van eenighe in't korte sullen aenwijzen het langhe eijlant waert dese revier is langh ontrent de veertigh mijlen kan door dese revier met hulp van de killen en gaten die het breken meest overal bevaren werden soo wel des winters als des somsrs sonder groot perijckel dese revier is oock een bequamen en vijleghen doortoght ten allen tijden van het jaer om Oost ofte Waest te gaen en weert te aenghenamer om dat het bijten om gaen wat ghevaerlijck is meest alle de Enghese die bij suijden willen het sij daer naer Virginia de Zuijt revier ofte elders moeten daer door passeren dat gheen klijne negotie en welvaert aen de stat Nieu Amsterdam geeft behalven dat door dit middel de enghessn aldaer dickwils onse havens van node hebben ende wij de hare noeit eijndelijck dese reviere is famues en behoort in waerden ghehouden te wereen om e groote meenigte van bequame baeien havens killen inwijken? revieren en alder plaetsen daer se soo rijkelijck aen wedsijden te weten aen de sijde van het eijlant en aen dd sijde van het vaste lant mede versien is dat wij in (verte) Nederlant dierghelijke plaetse niet aen souds konnen wijsen hier mede voor soo veel de groote en vermaerde revieren in Nieu Nederlant betreft sal ons oordeels voor dese tijt ghenogh van gheseijt sijn. C 11 Van de verschijde wateren en hare gedaente Hier sullen wij nu hartelijck nogh een woort van de wateren spreken eer van die watere schijden en in't generael segghen want per specien aen te wijsen soude te langh vallen ende ons t'enemael buijten voornemen treken men Vint in Nieu Nederlant verschijde schoons wateren van killen beken en kreken die navigabel ruijm en groot sijn oock verschijde baijen in wijken en vladen soo wel

ontrent de zee kant als naer binnen slants oock veel waterlopen spruijten en stroom killen met veel brede afvallen bequaem tot alderlij bij molen waerck der sijn oock te lantwaert inne verschijde stilerende wateren als groote vijvers en lacken die sommige soo groot als meren en wel met vis sijn versien die daer verschijde aders en spruijten uijt valleijen en fontijnen haer beginsel nemen en de tot onghelooflijke groote aanwassen waer ter wijle in de remonstrantie van dese saken niet vrent gesproken werdt soo sal het niet buijten propoost wesen het selve naer den sin en principalen inhoud hier over te halen wert dan aldaer gheseght Dehalven dese revieren verstaat daer te varen nu gehandelt is sijnder nogh veel en verschijde bijen havens en inboghten seer bequaem en dienstigh die sommige oock met den naem van revieren souden moghen draghen der sijn oock meenighte van binne waters sommige groot andere weder minder maer principael ontrent de zee kant bij suijden de noort revier mitschaders groote bevaerlijke killen en ruijms krekena cienstigh om het lant meest over al te bevaren souden oock door industrie van mensen nogh wel ter veel plaesasen konnen gheholpen werden en beter ghemaect en kan dit alles in langhe en brede in de kaerte van Nieu Nederlant soo naer ghesien en bevonden werden dogh sijnder verschijde afvallen stroom killen en beken bequaem om water molens op te setten van alderlij soorte ten dienste der mensen met ontallijke veel killetiens en spruijtiens over al door het lant als ader door een lighaem bestaende al uijt verwater (verte) uijtgesondert eenighe wijnighe aen de zee kant die veel somtijts sout of brack sijn maer evenwel dienstig om het wilde en tamme vee te drenken ende de overtollighe wateren naar de reviere ofte in de zee uijt te laeen behalven allen desen sijnder nogh ontallelijke veel schoone fontijnen en waterwellinghen over alldoor het lant oock aelfs op plaetsen daer men gheen water soude vermoeden als op berghen hogh verheven klippen en rotsen daer se sprinck aders ghewijs uijt vloeien en langhs neer sijperen en sijn sommige sodanigh dat se waerdigh in eeren ghehouden sijn niet alleen omdat se alle uijt ghesondert in de krupel bossen daer haer gheen son kan oegaen veel van de wilde beesten betreden? sijn en van het rijsende en rottende loof en kruijt bemorst werden seer klaer ende uijtermaten ja tot verwonderinghe suijver sijn en hebben veele oock dese eijghensohap dat se des winters als het somtijts fel kout is en bitter vriest van wermte roken en niet bevriesen oock terstont alles ontdoijen wat men der in brengt en des somers sijn se soo kout als oock schoon de son op haer heetste daer op sonder eenighe bekommringhe een heelen dagh en branden dat men der gheen hant in lijden kan weghens de koude oock niet in het heetste van den somer en dit toe val maeckt haer seer aenghenaem en bequam tot het ghebrijck der mensen en beesten alsoo se sonder eenigh perijckel daer van konnen ghebrijckt werden want hoewel den imant die verhit ofte andersins vermoeit is daer van ghebrijckt het bekooft hem niet qualijck als is het nogh soo oelen weder ick hebbe oock nooit ghehoort da» imant hoewel het veel ghedronken weert van schutters en ander volck die het bos veel ghebrijcken oock van de wilde selfs der pluris ofte dierghelijke onghelighenthijt van bekomen heeft. De wilden vertellen ons oock wel somtijts datter oock nogh eenighe

andere wateren daer in het lant sijn Op versijde plaessen van besondere kraghten en eijghenschappen oock in smach t'enemael van de ghemeene verschillende ende soude voor verschijde quellinghen en sieckten goet bevonden sijn of dit soo heel seker gaet en aenghenomen moet werden als ons de Indianen berichten weten selfs niet maer het soude kunnen wesen de wijle het lant vol alderlij mineralen en metalen is dat eenighe water aders daar dier d°r sijghende de kraghten en eijghensahappen (verte) daer van soude deelaghtigh werden en in eenighe voeghen behouden. Het is in Nieu Nederlant een groot ghemak en dught voor het lant dat men daer niet ghequelt is met hooghe water vloeden ofte innundatien want ontrent de zee kant soo veer het soute en brake water op reijckt is gheen extraordonaris vloedt het water wast en valt er met ghemeen teij vijf of ses voet op en neer naer de plaetssen altemet de eene maer als de ander van wint en stroom begaen werden ebbe en vloedt gater heel sterck noghtans niet gheweldigh en met springhtij als den wint uijter zee Opsteeckt rijst het water wel een voet oock somtijts wel twee hooger als ghemeenlijck maer daet buert al heel selden soo dat seer wijgh der bij ghediscommedeert sijn maer naer boeven toe te lantwaert inne als in de colonie Renscelaerswijck Katskil Esopus en dierghelijke daer het prinepale oper water van daen koomt en de revieren heel vers sijn loopt het laeghe lant wel somtijts een of twee wijlen in't jaar onder als den wint en den stroom malkanderen stuijten maer voor die gheene die der haer geghens wapen en Op versien willen is het niet schadelijck der stroomt wel somtijts hier en daer wat koren uijt maer het laet weer goet slib neer en is soo goet als een mestigh het water blijft oock niet langh staen maer ghelijck het schielijck wast soo valt het in twe of drie daghen mede weder veel wegh

C 12 Van de ghedaente en stoffe der landerijen Ghesproken hebbende van de wateren begeben ons nu tot de landerijen en hare vrughten en superficien beginnende van de ghedaente der selver eerst te spreken en diest heeft haer selven dusdanigh dicht ontrent ofte langhs de zeekant is het lant niet seer hoogh met verschijde heuvelen en hiltiens meest saendigh ofte sangelacghtigh maer altijt met wat klij doormenght die der wat vettighijt aenbrenght soo dat het alderhande houtwas verschijde vrughten en wilt kruijt uijt sijn selven op weerset en voortbrenght heijden ofte andere diergelijke door en sterile landen vint men der gans niet het ganse lant is d°rgaens bultaghtigh en Op sommige plaessen grote huvels oock hier en daer eenighe groote en uijt stekende berghen als bij nanoen het ghene men daer te lande het hooghe Bat noemt sijnde een plaessen van veel hooghe gheberghte gaen(verte) // malkanderen van drie wijken door de banck breet en slinghert half maens gewijs doorr het lant op sommige plaessen wijt affschietende en daer naer weder toe vallende ondertussen soo sijnder oock verschijde vlacke landen met broeken en valijen van groote lenghte en breeten soo wel Op de revier en water kanten als over al in het lant de meeste huvels vallen niet steijl maer gaen verdraghlijck Op soo dat men somtijts op heel hoogh lant is en over alle vlackten en dalen en hooghe bomen heen siet eer men der op denckt of merckt men hooger ghegaen is dat dan ghemoelijck frije speculatie aen de

liefhebbers van de schilderkunst ofte van de jaght toe is brenghende want het verthoont meenichte van aenghename vershieten schaduen huvels water lopen dalen oock voor de jaghers kierten? en ander wilt werck dat men in't hanghen van de huvels en da;en siet wijden ofte vertieren. De stoffe is ghemeelijck boven de swarte aerden met klij vermengt een voet ofte anderhalf diep en somtijts oock wat minder en meerder maer soo is den ghemeene gangh dieper is(t altijd ofte merendeels klij uijtten witten rootaghtigh of geel maer Op sommige plaetsen wel wat singhel onder ghemengt is ende soo nu en aen wilder hier en daer wel een klip steen door lopen groot en klijn ofte van bijts? naer het valt der sijn oock huvels van klare kleij en volaerden maer sant berghen hebb icker nooit ghesien als ontrent de strant die rijt de zee Opgeworpen waren oock sijnder die heel klippigh en meest van steenen sijn die de kenders veel oordelen mineralen te sijn ofte in te hebben het gheberghte ende de bergh landen sijn sommige bequaem te bouwen de reste met hout overwassen sommige sijn van klare kleij en met stenen doormengt eenighe oock meer meest in't hooghe lant klaer steenen van verschijde colouren en ghedaente dogh evenwel alle met bomen bewassen die dan over alle tussen de naden en in staen eergaens tussen het gheberghte en huvels? over al in't lant ende oock ontrent de revier en waterkanten sijn groote en rijme plijmen? van eenighe honderden ja dusenden nergens en minder en meerder groot seer bequaem ende ghelegghen om dorpen ecken bouwerijen én plantagien op te formeren dan// sijder oock brook landen en vallijen soo wel sout vers als braek en sommige soo groot dat men se mat oversten kan dese landen sijn niet bequaem als om te wijden en te hooien alsoo se ghemeenlijck met de sprenghe te weten die ontrent de waterkanten legghen onder lopen sijn ontrent ghelijck deberghelanden en uijterwerden in Nederlant soude oock meest met kadijclies? konnen ghedraght en gheploeght werden men vint se oock wel te beswaert omme? ver van de revieren af maer die sijn altijd vers en geven goet hoeilant alse niet te poeligh ofte te nat sijn en die ghebreken kunnen met wijgh moeiten als men der op passen Wil oock ghebelret? werden dat men de pollen op den vorst des winters merendeels braeck en het water in't voorjaer door het lest ghelegghen koort?maflaet der souden oock nogh veel meer verse wijden sijn maer om dat het lant uijter naturen seer gheneghen is hout te draghen en door het ghevolghelte ende wint het saet overal versprijt weert soo werde de voghtighsts en natste landen oock al mede bos die heet len dan krupel bossen en sijn sodanigh met hout doorwassen van alderlij slagh en soorte soo groot als klijn maer meest klijn tussen het groots in dat het wonder om aen sien is maer nietemin als dit lant weder aenghemaect weert en tot onderdanigghijt ghebraght is het binnen alle kennise ghedraghtigh en dit sij soo in't korte van de ghedaente gheseght uijt desen en het ghene? vervolghens nogh gheseght sal werden ghelieve den goetwillighen leser desvrughtbaerheijt des lant dat niet bequaem en te oordelen naer ick wil wel bekennen dat niet bequam ben de selve af te schilderen ofte schriftelijck te vertonen als sijnde ons oordeels het oogh allen ende niet van ghelijken het oor bequaem en maghtigh deselve ten reghent aen't herte te versekeren. C 13 Van het hout ende ghewassen

Onder andere is Nieu Nederlandt seer vruchtbarigh en gheluckigh van schoone hout wassen ja soo seer dat schier het heele lant daer van overtroken is en bij manier van Spreken het hout ons daer overal te veel en in de weegh is nochtans komt het wel te pas tot bouwingh van schepen en kijlen? mede om het boulant te beschutten het ekenhout wast daer sommigh tot vijftigh sestigh of seventigh voeten hoogh sonder eenighe hinderlijke quasten valt oock suiver en somtijt wel tot twe vaden dick maer wijnigh meer het isser verschijde soorte als wit glat oast ruijgh bast(verte) schimmel bast en het is altesamen soo durabslen en bequamen natuer van hout als het maer ten orboer ghehantesrt weert als van der Rijn ofte Weser komen kan ghelijck ick mijn van versijde kenders en Ierlantse hout kopers heb laten ondereghten daer se de monsters bij den andere saghen. Het noten hout wast daer mede wel immers soo langh maar niet soo swaer en het is te gheloven dat dit noten hout mettertijt tot verschijde saken soude kunnen ghebrijcKt als sijn deselver recht taei glat en hert nu reghten wij der wijnigh mede uijt als cammsn? en staven in de molens van maken oock torshouten en evenals voor het acker wercken omdat het soo taei is voorts ghebrijken wij het tot brant hout daer het seer bequaem toe is en het oude spreekwoort te niet doet daer men mede plaght te segghen den man is nogh

weer te kommen die het ekenhout , te branden verbeteren sal dit hout gaet het veere te boven soo wel in hitte als in duer en behalven dat het door een oliaghtighe voghtighijt die het bij hem heeft altijt branden wil het sij groen ofte natt al haelde men het vers uijt het water Op en dat het doortroken was soo is het door sijn herde vastighijt uijt nemende durabel aen het vier soo dat men wel reht uijt segghen magh dat gheen turref ofte anderen ghewoonlijken brant hier te lande daer het bij halen kan en als het droogh is hout het vier en vonckt voort als lont sommighe vrouwen prijsen de kolen oock seer in de stoven d ssgheghen se beter te wesen als tuerf want sij dueren langhe en begraven haar selven niet in de assen dit slagh van hout is in Nieu Nederlandt overal het heele lant d°or in sulke overvloed en meenighte datter in de eerste hondert jaren niet sal kunnen te koort komen al was't alsohoon datter vrij wat meerder mensen quamen en dan wasser oock eeken en essen ghenogh om het noten wat te helpen behalven soo is het lant seer gheneghen om uijt sijn selven in wijnigh jaren groote hoornen te doen wassen dat ick vrijelijck segghen en besluijten kan uijt een seker voorval mijn daer te lande bejegent het is gheoeurt als ick met eenighe wilden( soo noemen wij daer de natuerlijke ingheboore gheen Christen ouders hebbende) van dieverse saken dieverse propoSten? hadde een van haer lieden teghens mijn seijde (soo als wij bij occasie ontrent een jongh bos stonde)// ick aen dat ghij dat lant doet klaer maken om te ghebruijken ghij sult wel doen 't is seer goet lant en draght swaer koren dat ick wel wete want het is nogh maer vij of sesentwintigh jaren gheleden dat wij daer koren Op planten en nu is het weder bos ghewerden ick vraechde hem sereiuslijck of dat waerlijck en inderdaet soo ware hij versekerden mijn van ja ghelijck oock verschijde andere Indianen die bij bij stonden sijn ghetuijghen daer toe waren om nu ter sake te kommen het was een bos van noten en meest

eekenhout daer verschijde boomen van ontrent de vaden dick in stonden veel van een half vaden en soo voort maer soo dicht bij malkanderen dat men seer qualijck meet een peert daer soude konnen duer komen dit mackten bij mijn de sake dies te lighter om aen te nemen en te gheloven dat nogh een seer jongh bos was alsoo daer te lande sijnde dickwils bij observatie hebbe waer ghenomen dat de jonghe bossen seer dicht van hout sijn oock wel soo danigh als seer jonck sijn dat men der schier niet kan duerkomen maer als het bos out en swaer weert gaender veel bomen uijt die verdrupt en verdronghen werdende aghter bijven. De Indianen hebben daer oock voor een jaerlijse ghewoonte ende is bij ons Christenen nu al mede aenghenomen dat se de bossen vlackten en vallijen die niet te voghtigh sijn in den herfst soo ras het loof gheresen is en het krijt door weert branden en die dan als somtijts ghebuert overgheslaghen werden krijghen haer buert in de volgende maent van Maert ofte April dit heten soo wel de onse als de Indianen daer te lande den hos brant en gheschiet uijt versnijde redenen daer kortelijck eenighe van sullen aentijksnen naemenlijck om de jaght des te ghemakelijker te konnen ghebrieken alsoo het dorre kruijt en geresen loof nietalleen den den jagher het gaen te swaerder mact maer krackt oock soo dat hij altijt verraden is en van het wilt eerat ghesien wert ten anderen om het bos wat te eijlen ala dodende en verstikende den brant veel jonck goet in het opkomen ten derden om het bos te suiijveren van oude doore hout soo wel staken als bomen die ter nederlegghen ten vierden oock om het wilt wat te benauwen en de jaght te faciliteren mits het dan sulken vrijen loop niet heeft oock is het op de ghebrande plaetsae naspuerlijck. Desen bosbrant ia een selaar en speculatie dingh men soude segghen als men het van buijten aen siet dat niet alleen het loof en kruijt met het doorre hout verbranden soude maer dat oock met eenen alle de bomen ende het heel bos datter ontrent is voort(verte)// gaen soude want ghesien het daer drooghe herfsten geeft soo gaet den brant dickwils soo fel aen en vlight oo gheweldigh voort dat het schrikelijken om aen te sien is ende wanneer het ontrent huijsen hofssteden ofte houte schutinghen te doen is soo moet men wel oppassen ofte men leght schade ghelijck met de eersten eer de luijden daer wel Op aghten versijde hofen soo verbrant sijn nietemin de groene bomen vraghen der wijgh naer het buijtenste van de basten pijstert soo wel een voet ofte twe hoogh voeten maer se gaen gaender niet van uijt meer in ae heel dichte groene bossen die out en hersigh sijn ghebuert het aemet dat den brant om hoogh slaet door dat de uijgaende bomen langhs en dwers over malkanderen vallen oock half op het lant blijven staen en droogh werden daer de vlam dan in komt te vesten en langhs Op loopt en soo wanneer daer als dickwils buert dat se boven van die haarpijseghe nasten en quasten vint verster se haer gheweldigh en vlight van den eenen in den anderen soo dat wel somtijts de boomen een stuck wegghs boven afbranden en onder staen blijven oock wel somtijts heel d'or heen vallen dan raecter wel een groots partije bomen schadeloos maer dat het heel bes afbranden soude ghebuert noeit niet ick hebben heel veel exemplen in de colonie Renseleerswijck daer veel grenen hout is van ghesien desen brant staet seer speculatief als men bij naght door de reviere vaert en dat dan

den brant wedersijts van de revier in't bos is men siet dan over al en allerweghen vier en vlam de meeste vlam looijt wel voor de wint af en volght haer voedsel naer het dorree hout en de drooghe bomen bijven ten veel plaessen branden 't is heel soet om van vernen aen te sien. Het blijkt dan dat sulken overvloet van hout in Nieu Nederlandt is dat nimmer sal comen te ontbreken en sommige mensen ghelijck er dickwils ghevonden werden onnodighe sorge hebben die vreesen der nogh hout te kort komen sal en daerom oordelen dat men der soo ruijm niet mede behoort te werck te gaen 't is soo veer daer van daen dat die gheene die Op het lant wonen en haer met bouwen ofte planten bemoeien gheen dinghen beter ofte nodigher doen kunnen als het hout ronsom te verdestrueren soo dat men het oock dickwils met groots hoopen op het lant in den brant steect allenigh mar om quijt te wesen en dat het in de weegh is het is oock daer te landen seer bequaem greenen hout en (verte) naer wij de Noorluijden die daer te lande woonaghtigh sijn wel hebben hooren segghen soo is het grenen vuren en imberen daer te lande soo goet als het in Noorweghen is maer het staet ontrent de zee ofte soute water kanten soo heel overmoedige niet als alleen

Op sommige plaessen anders veer in't lant en hoogh Op de revieren is het bij heele bossen grooten overvloet swaer ghenogh tot scheeps masten ende alderlij roonthout der sijn oock castanien ghelijck in Neerlandt maer wassen hier en daer in de bossen verspreijt der souder veel meer wesen alser sijn

indien se de wilden niet met meenighen schenden de wijle de kastanie bomen seer glade en gave basten hebben die se oock light aflossen soo ghebrijken en nemende wilden de heel veel tot het deken van hare huijsen ten anderen de wilden en oock de Neerlanders Self uijt gaen om catanien te plucken of te halen soo kappen se in't ghemeen de bomen een knie hoogh boven den gront af andere lopen op en kappen alle de taken af en dit doet se vrij minder sijn versschijde slaghe van buken oomen maer draghen wijnigh onder anderen worden de waterrboeken seer groffe en sware bomen swaerden en kloker als eenighe bomen ordenaris hier te lande wassen den bast van desen boom is naer om hoogh toe aenghenaem om te sien voornemelijck als de bomen out beginnen te worden dan is haer hout niet alleen uijter maten wit maer den bast is in't aensien ghelijck of het wit satijn ware sijn bladeren behout hij langher als eenighen boom in't bos sijn heel groot en deght van anderen uijt den asgrawen ghecolueert soo dat desen boom veel plasanter is en sierlijker omtrent de huijsen te planten als den linden hier te lande weten wij der gheen ghelijkens van te gheven konen hem oock gheen ander

'andere lopen de naem geven om bekent te maken. Der is oock hagh boeken en wast sommige tot heel groote bomen bij bestelen? dat seer op het raderen? treckt camo hout daer de wilden hare schepen van maken om dat het seer groote bomen sijn de onse ghebruijken het veel tot solderen vloerplanken om dat het seer wit sonder quasten is en oock een glans heeft der is oock twederlij essen linden berken ipen pappelen apelen elsen willighen verschilde doornen flier sussafrax mispelen moerbesien hulst griende en verschilde ander van groot en (verte)// klijn slaghe daer ons denamen van onbekent sijn maer even wel



in verschijde gheleghentheden ghebruijckt soude konnen werden van dese boomen draghen eenighe maer vrughten als daer sijn eeken die 't gemeen over het ander jaer veel akers draghen van verschijde soorte naer den aert is kastanien verschijde soorte van noten ontrent een groeten als de ghemene hier lantse mispelen maer het is wat een ander slagh en niet soo goet als de hier lantse moerbesien beter als de hierlantse door dien se vrogh in de somer rijp sijn oock veel herder en soeter vallen verschijde slagh van pruijmen wilde ofte klijne kersen genever besien

verschijde klijne appeltiens seer veel hasenoten swarte albesien krisdoorens blaue west Indise vijghen aertbesien het heele lant door soo goet als hier te lande half Maeij heeft men se ghemeelijck al rijp duren tot Juli toe blaue bessen pfte krakebesien framboeisen braembesien kapiens etc mitschaders aertisjocken onder de aerde aert akers aertboentiens wilde aijuijn den loock seer ghelijck met nogh verschijde andere wortelen en vrughten die de wilden in tijten van noodt weten toe te maken en ghebruijken maer de Neerlanders aghten se niet vermits alderlij van hier overghebraghte tuijn vrughten daer seer wel voort konnen en wassen het heeft daer te lande oock meenigte van sulken knapiens ghelijckde Spaense kappers en souden dier ghelijcke der wel van konnen opgheleijt werden.

c 14 Van de fruijt bomen uijt Neerlant overghebraght De Neerlantse liefhebbers aensiende de bequaemhijt van Nieu Nederlant hebben onderstaen der waerts over te brenghen en te planten verschijde appel en peerbomen die der wel voort willen oock wel van correls wassen waer van ick hier verschijde ghesien heb die sonder te verinten op haer seste jaer heel delicate vrughten hebben ghehadt se willen oock wel verint wesen al waer't maer bij ghebreck van stammen op doornen kort in de gront afgheslaght dat mettertijt de inte self in de grondt oock wortels slaet anders vallen se wat steenachtigh maer in't generael is het inten daer te lande soo nodigh niet als hier want de meeste vrughten sijn daer evenwel goet al werden se niet verint die hier vrangh en wilt soude wesen of niet draghen de Engelse hebben de eerste quen overghebraght daer(verte)/naer hebben der de onse oock in korrels en stammen overghesonden se willen der wel wassen en draghen bogert kersen wassen der oock heel groot en goet slagh Spaense kersen voorlopers en meellen heeft mender oock van alderlij slagh ghelijck hier te lande® maer het sijn daer veel wisser vrughten om dat men in het voorjaer daer soo gheen quaet weer over de bloom subiect is. De persebom wilder wonder wel wassen bij teelt en het is dickwils in Nieu Nederlant besoght leght de steenen in de aerde die dat selfde jaer Op gaen wassen soo ras aen dat se het vierde jaer vrughten draghen ende boomen laden soo veel dat se somtijts schueren ofte de taken der uijt breken de perseken sijn oock goet van smack het heeft er oock mircatons die de onse overghebraght hebben mitschaders abricosen veelder lande slagh van de beste pruijmen amandelen mispelen cornelien vijghen alderhande aelbessen en hierlantse crisdoren calissien hout nagels bomjens men twijfelt oock niet ofte de olijven sullen daermet goet profijt gheplant werden maer het slagh isser nogh niet en hoewel het lant uijt sijn selven vol alderlij soorte van wingaerden is soo

heeft men hier van d'en noch van de beste slagh de afsetsels die men hier ontrent en uijt Duijtslant heeft weten te bekomen ddrwaerts ghesonden om de wijnplanters van alles te laten ondersoeken en het besten dan te aghter volghen met een woort alderlij boom vrughten ofte raritijten die hier te lande sijn en wassen willen sijn nu al met meenighten in Nieu Nederlandt ofte werden der bij de liefhebbers ghebraght wassen der sommige oock veel natuerlijker als hier te lande principael die gheene die de waermte van noode hebben. C 15 Van de wijngaarden Ten is niet ghelooflijck met wat te overdadighe ghemeenichte de wijnstoken in Nieu Nederlandt overal in het wilt wassen men vint niet een lantstreeck of hockjen lants daer gheen wingaert Op staet veel wast hij Op de vlacke en Openen velden veel in het bos onder de wilde bomen veel aen de kanten van de revieren killen of spruijten veel langhs het hanghen van de huvels ofte voeten van het gheberghte daer lopen se sommige langhs de bomen Op sommige slaen haer over wat scheer hout sommige over wat struellen en ruijghten sommige(veerte)// in het gras over den gront soo dat dick-wils als men der te paerde ofte te voete in kommt te verwaerren men hals weerck heeft en sonder groote moeiten ofte tijt verlies der niet uijt komen kan die langhs de bomen op lopen draghen ordenaris wel het meeste alhoewel de andere oock ghenogh draghen maer evenwel in't ghemeen soo veel niet dogh bij sommige jaren draghen se alle gheene ofte se r wijnighe uijt ghesondert in seer grooten overvloed soo dat het ghenoghsaem een lust en wonder in de nature om aen te sien is dat soodanighe kostelijke en loofelijke vrughten soo in het wilde naaste heenen wassen werden de bij vele sonder exempel geaght het lant is inden tijt d at se bloeien wanneer men erghens in het velt buijten komt is veel van liefelijke en aenghename ruke soo daat het een vrught is daer door te wandelen ofte te passeren.

Wel is waer ende het is jammer door dien de stoken langhst de boomen lopen ofte in het crupel hout en onder de rughte haer verschuijlen oock gans niet ghesneden ghehavent ofte gheculiteert werden en dat de son den wortel nimmermeer voort? te raken soo worden se ter reghter tijt in't ghemeen

ofte door de banck niet rijp reden hier van weert ghegeven om dat se in de uijterste schuten der boomen haer niet konnen uijturiiden en van de takken en blade en beschaduwte werden de vlacke son meest ghenieten en om de selfde reden sijn se veels oock vrangher stesnaghtigher en vlijsigher al se anders

wel wesen soude bewijs hier van is dat indien bij ghevalle eenighe stoken Op bomen die verdorren ghelopen sijn (ghelijke veel boomen in't 'bo daer de wilden met het afdoen van de basten die se tot hare huijsen ofte vaerthuijghen ghebruijken door ghemackt werden) en dien volghende van gheen bladses overschaduet der sonnen wermt ghenieten konnen soo sijn de selfde druijven veel soeter en eerder rijp als ordonaris het selve gelt oock als de wijnstoken Op eenighe kanten van killen of beken teghen het suiiden staen daer se de son beschijnen kan ghelijck het selve bij mijn en bij veel tot mijn dickwils ondervonden is oock hebbe ick in die ghelijke plaatse half Augustus niet allen rijpe drijven ghesien maer oock ghepluckt en ghegeten dogh soo vroegh

is het evenwel gheen (verte) ordonaris maer men moet oock considreren en het soude ons oordeels de vrugten veel vervroeghen dat de wortels van de wijnstoken gans gheen oefeningh ghenisten dat se oock nimmer ghesneden werden noghte eenighe verversinghe of mistinghe ontvanghen als nu dese behulpmiddelen en de industrie der mensen bij dese willighe nature gebraght werde der is niet aen te twijfelen of hst sal daer door ie banck soo goede wijnen gheeven als in eenigh quertier van Duijtslant ofte Vranckrijck, kaler en onwedersprekelijck bewijs exempel siet men daer van in de suijt revier daer hebben ie Sweetse inwonders de heele oude stoken in de aerde gheleijt dat noemen se huijghen en se treken en gheniten der veel schoone en iiefelijke wijnen jaer op jaer van de besien en haer sap is niet alle van een slaghe ofte van eene coluer want der sijn dsr die bet vel van coluren uijt den blauwen hebben maer sommige hooghsr als andere eenighe weder wat rosaghtigh andre oock heel wit ghelijck muscadellen soo dat de colure in't ghemeen vierderlij sijn se verschillen oock in de groothijt soo wel de besien als de trossen de witte ende rosse vallen in't ghemeen altijt soo groot als de beste hier lantse muscadellen dogh de blaue vallen sommige groot sommige klijn de groote sijn ghemeenlijck maer niet alle vrij wat vlijsigh en worden daerom van den ghemenen man speck druijven ghenosmt om dat se soo vlijsigh sijn maer de kenders houden het daer voor dat de oeffsningh dit ghebreck wel soude wegh nemen het sap der besien is daer als in andere plaetsen eenigh helder wit ander wat rosser sommigh uijt den roden trekende Op den vien fransoo maer dat koomt van de groote blaue en bij mijn kennisse van gheen andere der is oock nat soo heel hoogh root dat het door de dickigheijt en vettighijt bij maniere van spreken beter naer draken bloet als naer wijn ghelijckent men kan met een comertien daer van e n heele kan water soo hoogh koluer root maken als of het ghemene roode wijn was. Onse Neerlanders als ontrent de wijn berghen niet op ghevoet hebben der nooit veel werck van ghemackt somtijts soo te hoei en te gras ghelijck men spreekt wel aen stock verplant naer dan evenwel nooit naer behooren waer ghenomen se hebben oock wel somtijts quantitijts van druijven ghepluckt en gheperst maer der is nooit imant aen doende gheweest die het reghete (verte) verstant ofte kennisse daer van hadde soo datter oock soo heel vel besonders nooit van ghekomen is ick hebber evenwel verschijde rijssen? gedronken die redelijck goet en smaekelijck was en wij merckten ghenogh dat de foute aen ons ende niet aen den wingaert was. Maer nu onlangs naer een ghetogen? hebben niet allen eenighe liefhebbers alvoren daer van gheinformeert sijnde verschijde pleijten en plansoen der waerts ghesonden en is oock een expres man ten dien eijnde oock over gesonden did een puijtsen ontrent Hijdelbergh van gheboortenwas met ordere soo der nogh iet aen ontgrack sijn salven daer wel te deegh van te versien en oock volck die haar des verstande mede te brenghen inschelijx soo hebben se daer het wijn planten met vlijt en kennissen bij der hant beginnen te nemen soo dat verschijde nu al formele wijn plantaghien ofte berghes daer nu sijn hebbende ende heeft oock Godt de heere sijne ghenoodighen segghen daer al over beginnen te verlenen haer verlenende naerse ons berichten

ghewenste vrugten ende sal nu van jaer tot jaer den wijnbergh daer seer toe gaen nemen want idder een neemt het bij der hant ende de een leert het van den anderen en wijle nu de populatie in nieu Nederlant sterck begint tee te nemen soo staet in korte jaren abundantie van wijnen daer te verwaghten. C 16 van de tuijnvrugten in't ghemeen De tuijnvrugten in Nieu Nederlant sijn seer versnijden eenighe van outs daer onder de wilde bekent sommighe oock uijt andere quartieren maer meest uijt Nederlant derwaerts overghebraght wij sullen der in't generael wat van spreken maer de liefhebbers souden der veel meer aenghename eighenschappen van weten te verhalen daer wij ons weerck noeit van ghemack hebben als eenigh ander nodigh tijt verdrijf padden se bestaen de voorneemelijck in verschilde soorts van salade coolen pastonaken geele en roode caroten breete andivis sucerei finnecekel? suringh dimelt? spinnagie radijsen rammellassen petercelie cervel cers aquijn kiefloock en voorts het 't gheen men in een ghemeen kool ofte moes tuijn ghewon is te hebben den kruijthof is oock tamelijck ghestofeert met rosmarijen lavendel isop thijn salie mariolijn consiledegijn bruijn sijligh berunie praei en schaerlaei oock// pempernel drakenbloet vijf vingherkruijt dragon etc. nevens laurier aertsisocken en spiersius en verschijne andere dinghen die ick niet kennen of gheen aght oP ghslaghen hebben de ondersoeckers van de eijghenschappen der nature lerigh dat de vrugten daer veel droogher anders oock kragtigher wassen als hier te lande ick hebbe oock wel gesien dat se daer minder ghehavent en gheoefent werden en even el wassen bij ghelijkenis de pompenen wassen daer met wijnigh ofte gheen oefeningh en sijn soo soet en droogh dat die ghene die se ghebruijken der water en asijn bij d°en om te stoven ghelijck als appelen en niet teghenstaende het hier te lande een slapen slegghen en veraghte kost is soo vallen se daer te lande soo goet dat onse natie der veel van houde en ick dickwils heb hooren segghen d^e al se toeghemact sijn naer behouven ghelijck men hier de appelen doet dat se dan voor de appelen niet behooren te wijken of der is heel wijnigh onderschijt en soo wanneer de peponen in den oven gebraden sijn soo hout men se voor beter als de applen de enghese die in't ghemeen wel wat moghen dat wel smaect houden der veel van ghebruijken se oock in pasteien en weten der dranck van te maken ick meen niet ofte alle soorte van pepoenen en cavaerden die erghens te vinden sijn sullen daer oock sijn maer van alle sijn de Qpaense de beste de wilden hebben mede een eijghen soorte van pepoenen onse Neerlanders noemen se quasiens ofte cascoeten naemen die se van de wilden overghenomen heben om dat se van te vooren onder ons niet bekent waren het is een aenghename vrucht soo wel voor het ooggh door sijn veel vondighe schoone coluren als voor den mont door sijn goede smack dd mijsens houden der oock veel van om dat se light ree te maken is dese vrucht heeft men vroegh in den somer wat als men de saden half April plant soo kan men se in't eerst van Juni al bequaem te eeten hebben men waght niet met de vrugten te ghebruijken tot dat se rijpe sijn alse slegghs wat groot woorden soo pluck men se af en gaeter soo voorts msde te vier sonder ddtter iet meer aen te doen is alse dan eens ghepluckt sijn dient mien se alle drie ofte vier daghen wel weder te plucken en het is onghelooflijck als men op het

plucken past watte meenighte datter in een jaer aen de stuijken komen de ranken loopen wijnigh ofte sommige naar een tre ofte twe langhs de gront se willen oock wel in nieughebroken boslant was en als het maer wat omgehacket is en het onkruijt der uijt ghebouden weert de wilden maken groot weerck van dese vrucht eenighe Neer-landers houden se oock voor heel goet maer sommige (verte)// maken der niet heel veel wercks van het is een kost die light wast ligh toe bereijt en light weder van de maghe verteert weert redelijck van smack en voetsel. De meloenen wassen in Nieu Nederlandt mede heel lichtelijck sonder dat het lant eens te haest behoeft toeghemact ofte ghemist te warden men weet daer niet van se uijt te broeijen ofte spo sorghvuldelijck als hier te lande onder glasen voort te queken konden daer de lande maer sooveel siers als hier de comcommers aenghedaen werdt se souden heel wel te vreden sijn se planten se daer als se denken het niet meer rijpen sal en kooft het doen nogh bij ongheluck datter eenighe uijt gaen soo steken se weder nieuwe saden in 'gront se willen oock heel wel in het nieu opgebroken boslant wassen als men se weer van de ruijghte bevrijt en soo gheplant sijnde wast dese vruchte die se daer meest Spaens speck noemen heel weelderigh en groot die se uijt curiosighijt gh-woghen hebben vonden der van seventien pont swaer te sijn door het waermer temperament daer de lande sijn se oock veel liefelijker en aenghenamer te eeten bekomen noch niemant qualjck als se maer te deegh rijp sijn hoe veel men eet, Het heeft oock daer de lande citernellen ofte water lemoenen een vruchte die hier te lande niet valt maer somtijts wel uijt portugael hier over ghebraght weert anders niet bekent als den gheen die in wermer lands als dese gherijst heben dese vrucht wil beter voort en wast veel overvloedigher als de meloene ja soo seer dat sommige deselve planten den der oock wel mede gevaren sijn) om het lant mede te suiijveren en het onghhevende wilde bos onder ghehoorsaem hijt te brengen tot boulant te maken haer sap is seer liefelijck omtrent ghelijck het sap der abricosen ende meeste mensen daer te lande sullen wel ses winter lamoenen eten teghens eene meloen al konen se die bij de tot haer wil hebben se wassen ordonaris soo groot als steen ick hebber oock veel ghesien soo groot als van de klockste Lijtse kolen maer dan in't ghemeen sen wijnigh lanckwerpigh van binnen sijn se wit ofte root de rode hebben rode ende witte swerte korlens men snijft als men se gheorijken wil de schel ontren een vingherdick uijten af de reste is allen goet om te eeten leght gheresen vlijs als een sponci? die vol nat/is daer sitten dan de kerens tussen in en al se op recht rijp en goet sijn smelten se heel tot sap wegh soo ras alsoe in de mont komen ende blijft niet overigh uijt te spouwen als de korrels dd vrouwen en de kinderen sijn der seer amorus op 't is oock seer verkoelende ende sij ghebruijken het veel in de plaetse van dranck ick hebbe van de Enghese wll hooren segghen dat sij der dranck van maken die den Spaense wijn niet veel toe geeft maer soo hoofdigh niet is d'ogh dat ghebreck heeft van light suer te werden en dat den asijn die der dan van kooft wel dieren wil en soo goet is dat sommige onder haer hen veel ghebruijken. Comcommers wassen der oock overvloedigh der wassen oock calebassen dat sijn vruchten bekans als lanckhalse pomponen maer hebbem binnen heel

wijnigh merck se werden meest om de schellen ghesoght want d°or dien de selve seer hert en sterck sijn komen se over al toe ghebruijken als om soet specerijen en andere dierghelijke dinghen in te bewaren het sijn de ghemeene water emmers van de wilde ick hebber oock soo groote ghesien datter over de schepel goet in moghte rapen sijnder oock soo goet en heert als eenighe sant rapen hierte lande sijn konnen der sijn oock erreten en verschijde soorte van boonen van de erreten sullen onder de accervrugten spreken de boonen sijnder veel verschijden maer de groote roomse boonen die de boeren hier testen of kuintboonen noemen nogh oock de peerts boonties willen der niet laden het lof wast wel en gul ghenogh der schiter op eenen struijck dickens tien of twalif voert maer der koomt wijnigh ofte niet aen. De Turkxse boonen die de onse derwaers ghebraght hebben wassen derhbeel weeldsrigh laden uijter maten wel en werden veel gheplant maer de Indianen hadden oock voor onse aenkomste aldaer bonen van alderlij slagh en colure maer om groen te eeten ofte in te soutten vallen se wat vlesigh uijt ghesonder de blauwe die der gheen ghebreck van hebben en haere? witte sijn oock vrij wat windigher ale de hier lantse voor de reste is het goet eten de Indianen saaien? der sonderlinghe veel van weeten se oock op een bijzondere manire ( die de Neerlanders haer nu al hebben afgheleert) te planten als de Turcx tarwe ofte ghelijck men daer seijt den maijes een half voet boven de gront staet steeken se der de boonsn bij in en laten het te samen op wassen de maijes die dan soo veer voor is krijght heel grof stroo als boonstaken en daer lopen de boonen bij op het weert te samen groot en luckt heel wel en soo werden der twe vlieghen met eenen lap gheslaghen (verte)// C 17 Van de blommen De blommen in't ghemeen die de Neerlanders daer ghebracht hebben sijn witte en roode rosen verschijde slagh oock pejune ofte cornelis rosen en stock rosen te vooren waren der gheen daer te lande als egolantiren verschijde nagelblommen ofte fienoffelen velderhande schoone Iupaens croonen van imperiale witte lelien dal lelikens frutulania annemieti nachte vroukens violesen goutblommen somer hottiers etc. der sijn oock nagelbaijes? gebraght en van seifs sijn der nogh verschijde andere bomen die fraije blommen draghen hier niet bekent het lant heeft oock mede eenighe blommen aen sijn selven als te weten sonne blommen roode en geel lelien singhelen morghensterre witte roode engele manie toffellen dat een soet blomjen is veelder hande kloken etc. daer sonderlingh gheen sight op heb gheslaghen maer de lfefhebbers souden der veel op tellen konnen en breet mede waien. C 16 Van de ghenees druijden en het indigo Dat in Nieu Nederlant verschijde ghenees kruijden en medicinale planten sijn is niet aen te twijfelen een seker chijrgijn kondde daer een seer fraien tuijn ghemackt en alsoo een butanicus was had veel medicinale dinghen uijt het wilt derinne gheplant maer met het vertreck van dien man is dat weder d°ot ghelopen ick mojn oock om dat de siekten daer soo wijnigh regieren dat die dinghen te minder ondersoght werden die ghene die se der nu bekent hebben bestaen meest in capillie veneris scholopentia angelica polupodium verbascum album calceus sucerdotis aterpleij kortense et nuorime chortium turrites calamus aromaticus sassafray rois virginelum ranuncats plantego bursen pastoris malva

origanum gheranicum alghea cinoroton menis sanguis dracam conseli del  
mille folium noli me tanghere cardo lemidicus agrimonium serpentaris  
coriander lelie bollen wilde loock Spaense vijghen elatinen camper  
golie petum ma en vijtken veelder hande varen en voorts is hat lant  
van alder hande planten en boomen vol soo dat niet is twifelen ofte  
der sijn veel goede simplicia (verte)// en kenders souden der al veel  
mede kunnen te weghe brenghen dat wij daerom te eerder en te meerder  
aen nemen om dat de wilden met wortelties bolletiens en blatiens heel  
ghevaerliike verse wonden en leelijke verouderde sweren weten te  
ghenesen daer veel exempelen van soude kunnen toonen maer om de  
kortbijt verbij gaen sal. De indigo silvestris groeist daer te lande  
van naturen sonder eenighe oefeninghe ofte mensen hulp buijten twijfel  
alser luijden waren die het verstonden en der op aenleghte der soude  
wel voordeel mede te doen sijn men heeft pruve daervan ghesien indee  
colonie Renscelaerswijck (den heer Kiliaen van Renscelaer die een  
groot iveraer en liefhebber voor Nieu Nederlant altijd gheleeft ende  
ghestorven is) stuerden der saet maer het werde te laet ghesaet en  
oock pp een onbequame plaetse daer gheen gras wassen kost als sijnde  
het Beeren eijlant een klip steen daer boven een voet aerde niet op  
was soo dat het wel hups op quam maer door ie droghte des somers heel  
geel werde en verdroghde men kon even wel sien dat als het wel  
overleijt gheweest ware het wel ghegaen soude hebben. Naderhant heeft  
eenen Augustijn Heerman mede een curieus liefhebber van Nieu Nederlant  
sijnde weder op nieu ontrent de stede Nieu Amsterdam ondernomen  
indigho te saien hst is wel gheluct en heeft veel ghegeven de proeven  
daer van oock hier in het vaderlant over ghesonden sijnde bevont men  
goet te wesen en beter als ghemeen plat goet het Crab planten isser  
nooit besoght wert evenwel niet ghetwijfelt of 't soude wel gaen want  
het lant is Op veel stede vet en swaer ghenogh den heer Minnewits  
schrijft oock dat hij daer besoght heeft canarie saet te saijen en dat  
het wel slagh en veel Opbroght maer seijt hij alsoo het doen in de  
eerste beginselen was moghten sij aen selven dinghen haeren tijt niet  
hanghen maer sorghe draghen voor den nootsakelijken kost ende keere  
daer voor gheweest die isser nu overloedigh ghenogh en redelijx koops  
soo dat men nu begint toevoer van kost ende dranck na andere daer  
ontrent gheleghene landen als Virginia West Indien ende Caribische  
eijlanden te doen sie van jaer tot jaer verwaght weert meer en meer  
tot te sullen nemen en metter tijt een fraije negotie te meer als de  
vaert Op het Neerlants Brasiel der bij quamen te sullen werden  
verte)// C 19 Van den lantbou en acker vrughten Die lantbou in Nieu  
Nederlant valt niet soo aerbeijtsaem ofte beswaerlijck als hier te  
lande eerstelijck om dat het bevrijen ofte schutten daer soo  
kostelijck niet valt als hier want in plaetse van de hierlantse  
slooten ofte graghten set men daer te landen posten en rijghels of  
palasden en daer men nieuwe plaetsen aen mackt wint men ghemeelick de  
ghelegenthijt van het hout bij de werke sonder dat het iet kost als  
den aerbijt die oock al redelijke wel te bekomen is als men het volck  
aen sijn selven heeft en sonder volck kan men der niet veel uijt  
reghten het lant daer wijnigh bomen op staen ofte als het anders  
redelijker wijs wat uijt gheroeit is t'enenmael gheploeght sijnde hout

men vol komen bequaem om alderhande winter vruchten in te saien tot somervruchten behoeft het maer eens geploeght te werden en als men het dan weder met wintervruchten te weten rogh ofte tarwe saijen wil plaght men de stoppelen om en saeiter soo in en het wast heel wel maer de jaergangh sijn ick soude niet kunnen segghen dat in de reghenjaren die der ontrent in t lant gheweest oeit mis over het lant heb sien voeren 't weert oock seer selden ghedaen 't lant water meer met braken onderhouden en dat gheschiet dicwils soo wel om dat het onkruijt ofte ruijghte de cverhant neemt als om dat het ruste van noode heeft sommighs luijden jat ick oock voor heel goet houde als selver lant wat vijl woort en haer dunckt het brakens nodigh heeft saien het met erreten om dat die soo men seijt het lant saght vet en suiijver maken maer der is veel lant dat te gul is om erreten te draghen en soo men se der op saeit wassen se soo mals dat se te vroeugh legghen gaen en Op het velt verrotten soo danighe landen dan moeten met gort en terwe eerst uijt ghebout worden eerder erreten op komen moghen en men heeft daer wel dickwils ghesien dat het winter stroo oock te gul wies soo dat de tarwe of rogge bij langhe soo veel niet uijt broghte al se anders wel soude ghedaen hebben, Het meeste en ghemeen slagh van erreten sijn van de groote graweo die se oude wijven noemen met blawe en witte oock groote witte sonder schellen maer werden wijnigh op den akker gesaeit en meest in de hoven.

't is de pijnne waert en ick kan hier niet nalaten te verhalen dat daer te lande met goet fatsoen en ordonaris ale jaer als men der wel oppast op een en het selve lant twe mael rijpe erreten konen gewonnen werden (verte) het is verschijde rijse ghedaen en se gaendr dus mede te weerck te weten in het leste van de Meert ofte eerste van April naer somtijts de jaren vallen saien se haer erreten die bennen dan in't eerste van Julij reijp dan doet men se af en het lant naer het omgheploeght is weert datelijck met het selfde saet dat het voort ghebraght heeft weder besaeit soo heeft men in September ofte eerste van October weder rijpe erreten en het is nogh dickwils langh daer naer fraei somerigh weer ditselve soude oock ghedaen konen werden met dan boeckweijt ghelijck gheloofweerdighe luijden mijn verhaelt hebben segghende sij sulx versoght hadden maer alsoo den boeckwit Jaer veel aenstoot van de vinken en ander ghevoghelte leijt oock de tarwe en rogghe der overvloedigh isweert se niet veel ghesaeit te meer alsoo het maijes koren zijne plaetse over al waer neemt ende vervult. Dese Turkse tarwe ofte maijes ghelijck men se daer noemt en veele vermijnen te sijn ghelijck de gherooste aren daer Iesse Davits vader hem mede gheboot naer den legher tot sijn broeders te gaen is een seer handigh koren en koomt over al toe te pas soo in het planten als anders het wil in alderlij

lant wassen selfs in het schraelste en steenaghtiste datter is al is het nogh soo seer uijtgebout en vervuijlt het is oock seer bequaem om het bos mede tot boulant te maken want als maer de struellen en boomen op het velt afghekapt en verbrant sijn soo mact men met houwelen in den gront kuijlen

ses voeten van malkanderen soo dat men in ider kuijl vijf ofte ses korrels en steeckter der naer soo men wil nogh Tuerkse boonen bij als



vooren ghehoort is dat wast dan en als men het twemaal wiet is het ghenogh het wieden valt ock niet heel swaer alsoo den gront niet opghebroken maer allen

met een breede dissel de ruijghte boven afghevlaght ende eerste rijse tussen de rijlen op een rughitien gheleijt weert de tweede rijse is het lighter want men doot het wijt? spruijtsel mar en haelt het eerste wiesel om de maijes strijken tot klijne hoopiens onder tussen schiet het koren hoogh op en smoot alle ruijghte stompen en struellen die der onder staen soo datter ander niet in't leven blijft maer de peponen allen willen der wel bij wassen en tussen de tijlen? door over al heen lopen. Als het lant nu soo een somer ghebruijckt is kan het over al toe te pas komen ofte om weder maijes uit te planten die der dan beter en met weel minder moeiten wast als eerste rijse ofte om taback in te planten ofte om klaer (verte) te maken voor deploegh in te setten dat dan veel lighter als anders te doen is door dien de wortelen verstiet versmoort en ten deel vergaen sijnde wel uijt de gront willen en aan stoken breken men kan oock is de maijes af koomt weder winter coren op het velt saien sonder te ploeghen dan treckt men de maijes struijken uijt de gront en verbrant se haelt de hoopen van een saeit het koren der in eght het effen toe en men krijght goet koren ick hebben rogghe gheeten die Op die voorverhaelde maniere ghesaeit was noghtans soo langh werde dat een man van ghemeene langhte die boven sijn hoeft konde toebinden en daer bij soo swaer was dat se seven en aght Amsterdamse schepels door malkander de vimme uijt braghte. Den eerwaerden Johannis Megapolensis ghewesene predicant in de colonie Renschelaerswijck in sekeren brief door hem aen sijn vrienden gheschreven en bij haer in den druck laten uijt gaen teghens sijn voornemen ghelijck ick selfs uijt sijn mont ghehoort hebben wel te gheloven staet alsoo een man van groote gheleertheit is die kraghtigher stijl hadde konnen ghebruijken verhaelt onder andere dat seker Huijsman hem vertelt hadde elf mael tarwe en elf jaren aen malkanderen op een en het selve lant ghewonnen hadde dit is voor veel luijden een hoogh woort en se konnen het qualijck aen nemen noghtans is't waer en die gheen die daer te lande verkeert hebben souden der ghetuijghenis van konnen geven en nogh meerder van aen te beginnen afwas dit lant tot dese elf terf schoven niet meer als twalif mael gheploeght dat was de eerste rijse twe mael en soo voorts uijt de stoppelen in't sael gheploeght tot elf rijzen toe ick hebbe lant ghehadt aen het selfde lant aen oock den elfden schoof ghesien hij was tamelijck goet den man dien het ghebuert is naem was Brant Pelen uijt het sight van Uijterrecht ghebortigh en dat mael schepen in de colonie Renschelaerswijck men moet bekennen dat dit van vooren aen te sien soo wel wat vremt lijckt maer het is eevenwel daer te lande gheen wonder het sijn oock veel dusenden van meerghens soo goet en soo vrughtbaer als het lant daer hier van gheproken is.

Het is oock bij mijn tijt en doen ick daer te lande was ghebuert dat seker eerlijck man met namen Jan Eversen Bout die mede aen hare Ho.Mo. bij de ghemeente in Nieu Nederl. ghecommitteert is gheweest om een stuck gelt wedden een placke gerste te hebben van naer goet onthout seven(verte) morghen groot soo hoogh en schoon datter gheen onder was

ofte men kon se ghemackelijck boven sijn hoofd toe binden men gingh daer op de plaetse besien en bevont dat se door de banck halm voor halm tussen de ses en seven voet langh was on maer eenighe seer wijgh korter koster onder bevonden werden ick hebbe mijn oock voor de waerhijt laten seggeh datter dickwils gerste maer het is evenwel gheen ghemeene gangh elf schepel Amsterdamse maten de vim gheschoten heeft soo dat alle kenders en liefhebbers oordelen dat Nieu Nederland gesoght weert der wast oock heel goet vlas en hennip maer alsoo de vroutiens daer te lande gans niet ofte seer wijgh spinnen en dat(verte)/de wilden hennip aen haer selven in't bos hebben daer sij haer selven mede konnen behelpen en sterken touwen en netten voor haer ghebruijck van maken soo wart daer wijgh vlas of hennep gheteelt maer evenwel bij diegene die der gheteelt weert kan men wel sien dat se goet en bequaem is. C 20 Van de mineralen en van de aerders en stenen Voor die ghene die haer ooghen ghelieven te slaen op het wilde tempament van Nieu Nederlant en des selfs ghedaente en constitutie contempleren als sijnde het meest tamelijck hoogh uijt alle vlooden en bevrijt van Opperwater oock ter veel plaetsen berghen bultaghtigh sullen wel light konnen afnemen en merken datter mineralen sijn maer evenwel de Neerlanders hebben nooit veel moeite ofte kosten ghedaen om de selve te ondecken ofte na te spueren hoewel het selve niet soo seer uijt nalatighijt als sommighe meenen gheschiet als wel ons oordeels uijt goede consideratien. Den ghemenen roep heeft daer te lande altijt onder den ghemeenen man ghegaen 't is wissen seker dat hier wel kostelijke en treffelijke mineralen sijn soo wel van gout als van andere kostelijke metalen maer daer most anders naer ondersoght weiden en dat wil van Jan Hagel soo niet ghedaen sijn en het schijnt datter de overighijt gheen iver toe hesft maer aen de ander sijden wert bij dese luijden met eens bedaght dat de Neerlanders daer te lande niet seer sterck in ghetal waren en mineralen indien se beter en kostelijker als eijser sijn iders ooghen op haer treken en veel jaloerse vrijers vidne die wel light matter tijt ons de duer naar het hoofd soude hebben ghesloten en haerselvan met de juffer verhuight dogh dit alle overgheslagen sullen wij tot voldoeninghe der liefhebbers ietwes particuliers teghene soo daer als hier te lande gepasseert is verhalen ghelijker dan niet aen ghetwijfelt weert ofte daer te landen sijn mineralen soo weert hst selve bij de daer van ghenoyene proeven omme der sprekelijck bewesen ten bij de van den directuer Willem Kieft sijn door sijn E.E. orders verschijde proven in sijn bijwesen ghenomen soo wel van gout als oock van quicksilver 't is mijn oock nogh in verser memorie dat ick bij eenighen present gheweest en een oog ghetuijghe ben werde oock ddselve dat mael seer fijck en goet bevonden men heeft doen oock van tijt tot tijt ghetraght de proeven daer van (verte)herwaerts naer het vaderlant over te senden dogh het heeft nooit daer mede wel willen lucken in het jaer 1645 is in de Raretans bij ghevalle ondeckt sekere mejnen die voor seer kostelijck gheheden ende beter gheoordeelt werden te sijn dan alle die voorgaande bekent waren der was doen tertijt heel veel ghesprecks van onder de lieden daerom sullen ten ghevalle der liefhebbers de pijn waert aghten de gheheele historie daer van in't korte naer die waerhijt te verhalen.

Als men in den jare dusest ses hondert vijf en veertigh besigh was men interssecie van de officieren regenten des colonie Renscelaerswijck ende Maquasse wilten sijnte doen en nogh de sterckste en ghevreeste natie daer te lande te gherese onlusten en oorloghen tussen den directuer Willem Kieft ter eenen ende de wilde natie daer ontrent gheleghen

ter ander sijde ten ghevoghlijste te appaeiseren was bij die van de colonie Renscelaerawijck mede afghebraght seker Indiaen ghenaeemt Ageraensie om voor tolck te ghebruijken alaso deselve seer ghewoon was onder Christenen te verkeren mede alle de Indiaense of Indise? heeft tallen onder de partijen ghebruijkelijck seer wel verstond nu de Indianen sijn doorgaans gheneghen haer aenghesichten p te pronken met verschijde afstekende colueren te beschilderen hoe deselve oock meerder gliupen en blinken hoe liever en aenghenamer se haer oock sijn soo ghebuerden 't op sekeren oght tenstont dat dese Indiaen van boven daer hij in des directuers huijs overnacht hadde afquam ende sigh selven in des directuers en mijne presentie die ick datt mael over hert werek van de vrede handelinghen bij die van Renscelaerswijck ghecommitteert was ter neder stelde en begonde sijn aensigh met coluren te bestrijken den directuer daer oogh slaende versoght mijn het te willen vraghen naer dat goet daer hij hem mede was strijkende het welck hij mijn en ick aen den dirtuer langhde die het langh besien hebbende oordeelde aen de swaerte en den smerighen glimp dattet eenigh kostelijck minerael was soo dat men den Indiaen daer voor te vreden stelden om te besien oft het wat in hadde het werde in een smelt kroes ghedaen men lees dender mede soo best koste maer de directie van eenen Johannes de lamontalije doctor in de medicine en raet in Nieu Nederlant een verstandigh man die daer oock eenighe kennis ofte wetenschap van hadde ende om kort te wesen naer gheoordeelt werden het langh ghenogh in't vier gheweest te sijn van nieu het der uijt en bevonde twe stuckjens gout met haer bijden waerdigh bij ofte ontrent de (verte)// drie guldens dese proef werde met den eersten heel stil ghehouden maer den vrede ghemackt en voltrocken was sont men esnighe personen met een officier naer den bergh die den Indiaen perfekt beduijt en aenghewesen hadde de lieden broghten ontrent een goeden emmer vol soo aerde als steen daer van meede dat waer erghens naer haer best dunken dogh sonder kennis dae van uijtgsgraven hadden van dese stoffe werden nogh eenighe proeven ghenomen alle van ghelijke uijtkomsten als de eerste soo dat men meende der boven op te sijn en vont de directuer goet met de meeste reste van het overighe stof een persoon ghenaeemt Arent Carsen over over Nieu Haven daer een schip ontrent kerstijt van daer op Engelant voer naer het vaderlant te senden maer het ongeluck heeft ghewilt datter niet van te reghte ghekomen is door dien men noeit heeft konnen ervaren waer het schip belant is en meent het in zee ghebleven te sijn directuer Willem Kieft als in't jaer 1647 naer het vaderlant vertrock hadde mede van dese ende andere specien tot verschijde proeven bij hem maer mits het vergaen van hst schip de Princes daer den dirtuer op was bleef het selve goet daer mede nu heeft mijn een Cornelis van Tienhoven secretaris in Nieu Nederlant hier in Hollant sijnde bericht dat hij

hier te lande van deselve specie verschijde pruvén hadde doen nemen en dat altijd wel uijtgevallen waren soo dat aen de goethijt van dese specie bij veele niet weert ghetwijfelt. Dit exempel hebben hier goet gedaght te stellen men souder die ghelijcke wel veel meer konnen bij orenghen maer het soude verdrietigh vallen van deruut? bijsonders soo uijtioghte ende te gaen niettemin men vint daer te lande alderlij Op grifte en voorboden van mijnen maer meest van eijser en die van Nieu Engelant maken an gieten alreeds van specie die daer onder haer valt haar eijghen canon platen potten cogels etc. nu sijnder in Nieu Nederlant die haer werck eenighsins verstaen en die verklaren dat veel beter en rijker berghen vol van verschijde specien In Nieu Nederlant sijn als in Nieu Engelant dogh naer ons klijn oordeel soude niet raetsaem wesen daer iet neders in te doen ofte met de ondeckinghe voort te varen soo langhe de plaessen niet verder ghepopuleert sijn. Het heeft daer de lande oock berghen allen uijt volaerde bestaende en verschijde berghen van andere soorte van fijne aerde ofte klij die sommige wit andere root geel blau groen// en oock swreert is maer alle seer vet en taei bequaem schijnende om schutels potten platelen tabax pijpen en deergheelijke van te maken der is oock gelijk bij experientie ondervonden hebben bequame aerde om stenen en pannen van te backen soo jammer is gheen meerder luijden van dier ghelijke erveringhe haer der waerts begeven sonder twijfel daer is goet voordeel in te doen en het lant souder oock wel bij gheriest sijn daer is oock bergh cristal en sulck glas gelijk uijt Muscovien coemt der sijn oock groote meenighte van cerpentijn steen maer valt hoger als die men hier te koop vint der valt oock groven keert steen lijsteen slijpsteen maer meest root kiesel en cassasi steen menighte en overvloed van alderhande soorte van blawe steen bequaem om molestenen te maken oock om mueren Op te treken en gebeeltwerck uijt te maken alsoo se niet alle even hert maer heel verschijden in't werck valt men winter oock specie ofte immers het ghelijck van elbast en marmor en andere dierghelijke meer maer doordien het lant nogh niet vol mensen is sijn die dinghen wijnigh geaght soude nogh tans bij populatie en aenwas van praght ten overdaet die der dan ghemeenlijck volghet wel considerabel werden.

C 21 van de verwen ofte coluren De verwen in Nieu Nederlant oorspronkelijk vallen. de konnen bequaemelijck in twe soorte afghedeelt werden te weten in verwen die haren oorsprongh nemen ofte ghemaect werden van steenen en in verwen van planten en kruiden toebereijt werden de ss? naturelle ghelijck dickwils gheseght is schilderen hare aengesichten en lighamen met verschijde coluren eenen vremder en seltsamer als den anderen soo se best bedenken konnen ten dien eijnde hebben se ende draghen ghemeenlijck bij haer klijne leren sakes daer in elckx besonder verschijde verwe in is als root blau groen bruijn wit swert geel etc. ende de kostelijckste en meest geexlimeerde onder haer is die gheene die meest luijster heeft en blinckt ghelijck of het vijltsel van eenigh ghesuijvert metael ware sulken glimp hadde die gheene daer in jaer 1645 de proef hier voren verhaelt van ghenomen werden de meeste werden van steenen ghemaect die weten se soo te kloppen en te vrijven dat se se klijn krijghen en houden se door de

banck beter als die van planten sijn nietemin der vallen oock eenighe planten daer de Indianen verschijde schoone seer hoogh en ooghlifelijke (verte)// coluren van weten te temperen wijnigh in effecte van de steen colueren verschillende dat de metaelaghithen glimp der soo niet in afsteeckt. Op recht en naer de waerhijt pertinent te verhalen hoe de Indianen alle hare verwen prepareren waer mijn onmogelijck de steenaghtighe hebben se mijn bericht kloppen se eerst en vrijven se dan voort tussen stenen maer of se der nu eenighe vettighijt bij ghebruixsn soude ick niet kunnen segghen maer ick weet seer wel dat meest alle hare steenaghtighe verwen vettigh en smerigh in't ghevoel bennen. Met de verwen die se uijt de planten en kruiden treken leren? se meest alle op eene manier ende om ddn lerser niet langh op te houden sal ick eenen maniere verhalen die selfs daer te lande ghesien hebbe de reste kan daer ten naasten bij aen afghenomen werden.

Daer wast een sekere plante in het wilde Opkomende ontrent als den melt maer krijght veel schuten uijt eenen struijck en weert veel swaerder als melt aen dese plante komen root bruijne ghereeste besikens die plucjcn de wilden pletten se in stuken en den hebben se groote baste van boomen ontrent ses voet langh sn drie voet breed soo gieten se den het uijtgheperste na ghecueste besien op de binnenste ofte gladde sijde van den bast die altijt wat hol staet en door de son aan de kanten wat op ghetroken is soo Op die basten neer en soo stellen se het te samen in de son om te verdroghen maer soo haer dat niet ras ghenogh voort gaet ofte soo se verhijsen willen ghelijck se dickwils doen alsoo se bij den somer tijt niet langh Op een plaets blijven stil leggen soo maken se kaeistenen in het vierkant en smijten die op de basten in het uitgekwuestde nat en weten het soo metter haest droogh te maken dan doen se het 't ghene soo Opghedroogh overblijft en nu een harde en vaste substantie ghelijckt in sackjens sn ghebruixen 't naer haar beliefte alse het van doen hebben het is het schoonste en hoogste purper dat mijn gedenck in mijn leven gesien te hebben wilden temperen het allen met water daerom schiet het light af maer als het naer de konst berijt werde soo meent men het een seer gheaghte coluer soude wesen. Het schilderen dat de Indiaen doen heeft niet veel te beduijden en is meest aen haer lighaemen en aenghesichten ofte sommighe oock aen de vellen die se draghenn en magh oock (verte) // in hare groote en vaste huijsen die se in hare castelen en bij eenjwoenste ? hebben eenighe conterfijtsels vaertroien? vinden maer gans niet geestigh ofte suptijl soo beshilderen se oock hare schilden en klophamers nevens het righelwerck in haer huijsen daer bij kennen se oock schepen bomen en dieren in verwe afmalen maer het is gans niet sinnelijck. Maer een dingh heb ick onder haer ghdsien dat hier dienen sal en wel verhalens waerdigh is. De indianen ghebruixen voor een opproncksel en in plaetse van pluijmen seker heel ceerlijck haer eenigh heel langh maer redelijck grof en stijf ander korter maer heel fijn wetende het selve sodanigh te accomoderen dat het manifick om sien is al se daer mede aenghedaen en Opgheschick sijn dit haer stricken se met snoertiens in sodanighen fatsoen alse het oegeren dan s teken se het in eenighe verwen die sij daertoe weten te prepareren

en doen het soo schoonen hoghen rooden coluer ontvanghen dat alle die het sien der in verwondert staen oock hout dese verwe in het selve haer hoe vroet? en stijf het selve oock soude moghen wesen soo vast dat reghen ofte wint deselve niet afslijten kan ofte doen verblicken maer Op het fijn haer vest se evenwel nogh beter als Op het herde en heeft oock soo uijtermaten schoonen glans en luijster hoewel het de wilden met gheen sonderlinghe konst weten te bestellen dat diergklijken roodt hier te lande noeit ghemact is ofte van gheene simplicia ghemact kan werden het is hier aen verschijde vermaerde verwen ende liefhebbers van de const verthoont se estimeerden het seer hoogh ende bekenden plat uijt dat hier te lande diergheelijcken root bij niemant konde ghemact werde sustinerende dat selve colure soo se hier bekent ware seer gheaght soude sijn. C 32 Van de dieren in Nieu Nederlant

Nu sullen wij spreken van de beesten en dieren soo in Nieu Nederlant door Christenen ghebraght als van naturen sijn beginnende van het tamme vee welkens aert in den beginnen van hier overghebraght is en soo wel in ghestalte als andersins met het 't ghene in Neerlant is wijnigh verschilt het meeste ende reghte slagh van paerddn die wij daer hebben en reght tot den lantbou bequaem sijn is het geslaght uijt het sticht van Uijteregh genomen en derwaerts over ghebraght het behout oock den selfden aert en groote men heeft der nu oock veel Engheese paerden maer sijn soo (verte)// bequaem niet tot den lantbou alsoo se wat light vallen evenwel goet om te berijden en tot de sael te ghebruijken se kosten oock soo veel niet als het Nederlantse slagh en sijn beter te bekomen der sijn en komen oock somtijts Curaucause en Arubase paerden dogh kunnen den aert daer te lande niet heel wel grijpen om dat se gheen koude gheweent sijn die haer daer des winters dickwils de doot aen doet of ten minsten alser niet heel wel op ghepast weert in perijckel stelt de paerden in't ghemeen telen der wel voort en leven langh sijn oock niet veel sickten onderworpen maer daer is een seer uijtstekendö plagh die daer te lande somtijts veel schade onder de paerden doet een paert als het die plagh op het lijf krijgh kan in wijnigh tijt ghesont en doot wesen en het is als of het een beroerte kreegh en gaet als een mens die seer dronken is valt eijndelijck onder den voet en sterft soo schierlijck wegh sonder datter helpen aen schijnt te wesen dit heeft de luijden doen omdenken en der sijn nu eenighe personen die der raet voor weten te doen end? beesten der door brenghen soo dat het perijckel nu soo groot niet meer is als het voor desen wel gheweest is den oorspronck waer uijt dese sickte ontstaet waert soo verschijden van ghesproken dat het daeraen schijnt of niemant de reghte gronden daer nogh van bekent waren dogh men hout het alle daervoor dat kloucke paerde meesters ( die Op sommighe plaetsen wel soo dick sijn dat se wijnigh te doen krijghen maer in Nieu Nederlant heel schaers) daer sijnde de oorsaken deser qualen ende de remedien daer teghen wel souden vuijt vinden. Het ghemeen slagh van koeien in Nieu Nederlant is Hollants slagh maer werden door de banck daer niet wel soo groit als hier door dien het hoei niet wel soo kraghtigh is en dat de luijden diversen Op haer tweede jar ghemeelijck laten speelen om het voordeel van de

aentelinghe te eerder te ghenieten maer anders al se Op haer  
behoorlijke tijt spelen en wel opghenast werden ghelijck men in  
Hollant doen moet sullen se soo kloek werden en soo veel geven als het  
ghemeen slagh in Hollant doet dogh dd Hollantse koebeesten sijn daer  
de quallen vrij wat onderworpen al se Op verse gronden geweijt ofte  
met vers hoej ujt ghevoedert werden dit was in't eerst als men der  
nogh gheen rast toe wiste seer schadelijck maer waert nu voorghekomen  
met sout te voederen afte somtijt braken dranck ofte hoej dat in soute  
vallijen ghewassen is te ghebruijken (verte)//der sijn oock koebeesten  
ghebraght ujt hst sticht van Uijterrecht Op het hooge lant ontrent  
Amersfoort inghekocht en se bevinden dat die immers alsoo wel slaen  
als de Hollantse dogh se vallen niet wel soo swaer en evenwel se geven  
melck genogh telen oock braef voort en sijn seer bequaem om vet te  
wijden door dien se veel smeer setten.

Der sijn oock Engelse koebeeste dogh niet bij de Neerlanders ghebraght  
maer van de Enghese in Nieu Engelant ghekoght dese beesten willen daer  
te lande immers soo wel aerden als het Hollands slagh doet behoeven  
oock niet soo veel oppassen ofte onderhout en konnen ghelijck in  
Engelant haer selven heele winters door buijten behelpen maer se  
werden oock lange soo kloek niet als het Hollantse slagh en sijn vrij  
wat minder van prijs se geven gheenen groeten plas van melck maer se  
is seer vet en heeft veel boter in voor dis gheene die de minnagie  
willen practiseren en het beste slagh van beesten soudent willen hebben  
die nemen eenen bul van Hllantse aert bij de Engese koeijen en dat  
geeft heel goet slagh door malkanderen sonder veel te kosten de ossen  
oock dooen daer goeden dienst en werden niet lant soo vrughtbaer en  
bequaem is voor alderlij sorte van grijnen als erghens eenigh deel in  
werelt tot nogh toe bij Neerlanders bekent ofte beseten.

Onder de ackervrughten moet men mede rekenen den taback als mede op de  
acker groeisnde en een seer bequame vrught sijnde om het lant te  
berijden en klaer te maken in suiker voeghen ofte immers soo wel als  
den maijes hij geeft oock wel ruijm soo veel profijt en alser op  
ghepast weert waster seer goet en weleerigh soo dat niet alleen ick  
maer honderden met mijn menighte van bladeren tot vijf vierendeel  
langh ghehadt en ghesien hebben den taback is daer mede liefelijck en  
lughtigh verschilt principael van de virinus taback in de guer ende  
hoewel de Virinus beter is soo verschilt het evenwel soo veel in de  
dught niet als het soo in de prijs doet naest de Virinus sal hij wel  
de beste sijn en de Virginise te boven gaen veele houden het dae oock  
voor en het is heel waerschijnlijck dat als nu de mensen daer beginnen  
te vermenighvuldighen en den taback daer wat in meerder overvloet  
gheplant weert nogh in groots renomme en aensien sal komen dat oock  
het defect in de guer als allen naer sommighe sustineren in de  
onsuijverhijt des grondt bestaende door naersighe tulinghe sal  
t'enemael wegh ghenomen ofte seer vermindert werden. De gies wil mede  
heel wel daer te lande wassen maer werter als nogh niet begaert  
cummijn canarisaet en eierghelijken sijnder oock al beproeft ende den  
commanduer Minnuwit ghetuijght dat se der uijtermaten wel aerden  
willen maer het kooft ter nogh soo nae niet om het op dierghelijke  
dinallen bij Engese maer oock bij senighe Nedrlanders in den wagen

ende ploegh gebruijckt het vet maken? gater oock wel aen en sowel de osse als alles watter vet bestelt weert dijede wel soo wel tot vlijs als tot f Verkens sijnder mede seer veelen en werden bij menighte voort ghetelt alle aenghehouden van de gheene die buijten wonen daer de geleeghentijdt van bossen en vallijen in't ront sijn sommige luijden prijsen de Engese om dat se herder sijn en des winters haer beter als onse buijten kunnen ervaren maer de onse valle weder veel grooter en swaerder setter oock dicker speck bij eenighe jaren sijnder soo veel akens in de bossen dat de varkens deer een kant dick speck bij Krijghen en als het nu soo gheen ekerjaren en sijn ofte voor die daer ghaen ghelegghentijdt toe hebben dan werden de verkens ghemest met maijes ofte Turkse taerwe en naer het ghemeen ghevoelen is het speck dat se daarvan setten niet te verbeteren en beter als het West Phalse ja als het swaer is ghelijck men het daer wel tot vijf ses en seven vingeren dick heeft kracht het van herdighijdt als men der door snijdt voor die ghene die veel verkens traghten te heboen maken dat hare sughen ontrent om herstijdt bij den beer sijn dan komen de bigghen in april als dan het gras op sijn best is soo gaen de jonghe met haer moeder ten boswaert en soeken den kost en teghen dat de jonghe soghen eenen jaer out sijn krijghen se selfs weder jonghen soo dat de verkens in Nieu Nederlant heel vermenighvuldicht en in overvloed sijn// Schapen sijnder in Nieu Nederlant oock maer niet heel veel in Nieu Engeland sijn se vrij abundanter en weert meer werck van haer ghemackt door dien se de veverij daer met kraght willen voortsetten daer onse Neerlanders soo seer niet naer traghten schapen werden anders onder ons vet ghenogh ja dickwils ghelijck ick selfs ghesien heb soo vet dat het overdracht en afsienlijck is se telen der oock wel voort en sijn ghesont genogh jer is oock bequame plaets en ruijmt ghenuogh om haer te voeden en goet hoej voor des winters maer om dat se ghehoeit of in velt Opghegaght moeten sijn voor den welp? en andersins en wij het volck gemeenlijck daer niet wel te missen hebben mede door dien het heerte vlees (daer seer overvloedigh is vertrouwt men selve eenighsins te minder begeert sijn der is oock nogh een anjer toeval dat ick oordeel het voornaemste belet te wesen het daer te lande niet schaprijcker is. In nieu Nederlant sijn de lande (doorgaens hout aghtigh dat is overal beset met boomen struijken en struellen en schapen daer jor en ontrent majende verliesen veel van haer wol (daer aen soo dat de wol daer men se meest ten princepael in sodanighe landen behoort om aen te houden daer bij langhe ofte in veer na soo veel niet uijt brenght ofte beschiet als men van buijten aen wel soude meenen om als geseht is dat voor de schaertijdt te veel aghter laten de luijden houden der meer van ghijten als schapen het schijnt dat die der nogh wel 300 wel voort willen want als de schapen eens vet sijn moghdn se sonder groot parijkel niet weder magher werden daer weten de ghijten soo niet af de ghijten geven der oock vrij wat melck en die is altijt begeert en om datter wijgh geit aen hanght koomt ht voor planters ofte voor luijden die eerst beginnen en niet in handen hebben met der eersteh heel ghelegghen in plaets van koe jen ghijten te houden der hanght wijgh gelt aen se telen dubbelt voort en de bockjens jongh ghesneden kunnen de altijt verkopen het is seer liefelijck



vlijs. De Neerlanders hebben daer oock alderhande slaghe van hoenders soo wel als hier te lande mitschaders kapoenen kaluckhonen gansen eenden? der sijn oock duijvenmelkers die verschijde duijven aen houden ghelijck hier te lande met een woort het tamme vee isser van alle soorte ghaen uijtghesondert tot katten en honden incluijs en wat de honden belanght die sijn daer soo bequaem ter jaght te nemen op het roer te leren en te water te doen gaen als men se erghens soude kunnen vinden sulx onnodigh is eenighe mede derwaerts aen te voeren (verte) // C 23 Van het wilde vee Hoewel Nieuw Nederlant van de koude des winters vrij wat ghesuijvert weert soo werden daer noghtans lewen ghevonden maer noeit van eenigh Christen alhoewel se dickwils het lant wijt en breet door rijst hebben levendigh ghesien maer allenigh bekent bij de vellen van de wijfkens die somtijts een en seer seelen bij de Indianen ter meert ghebraght werden en die vertellen dan wel deraer ghevraght sijnde dat se heel veer daer van daen wel vijftien of twintigh daghe rijzen naer het suijden toe of suijt westen hier ghevanghen werden in seer hoogh geberghte en dat de maneters te goeu en te quaet om te krijghen sijn. Het werden daer te lande oock veel beeren bevonden maer gheen selve grawe ofte vaele van haer als in Moscovien ofte in Groenlant se sijn daer meest al gliuperigh en picksweert bequaem om moffen van te maken en hoewel der deser beesten veele sijn werden se noghtans selden van Christenen ghesien weghens den scherpen ruck die se hebben en soo ras als se ietwes ruijken soo vloghten se daerom weten de wilden alsse daer op ter jaght gaen sullen en het niet in den slaep tijt (daer hier naer van spreken sullen en is haer lighamen en kledinghen daer toe te berijdeen dat het esaus lught heeft dat is ghelijck het velt ofte het bos ruijckt om bij gheen contrarie lught ontweckt te werden somtijts werden se evenwel van de Christenen oock ghesien al se boven wint ontrent haer komen ofte al se ghelijck dickwils ghebuert in het overswemmen van eenigh water sijn maer men heeft er gheen ghevaer van te verwaghten als men se niet selfs aen rant ofte verstoort ghelijck die se schieten ofte andersins vanghen willen want dan verweeren se haer dapper soo langhe se eenighsins kunnen en die Op haer schiten sal dien voorsichtigh te wesen en eer hij schiet een boom in 't ooghe te hebben daer hij hem met ter haest Op kan retireren anders soo niet wel hadde ghetroffen ende hertstigh doodgheschoten dat noghtans selden buert door dat se seer heert en taei sijn soude den schutter groot perijckel lopen want den ghetroffen beer mact terstont van bladers ofte het 't ghene ontrent hem is een prop( ick sal den liefhebbende leser dit omstandelijck verhalen ghelijck het uijt den mond van verschijde wiltschutters die het self wedervaren is gehoort hebben) met sulken prop stopt hij de ontvanghen wonden en kooft soo op den schutter (verte) ofte plaetse daer den roock heeft sien Op gaen aengeschoten ondertussen moet den wilt schut op een boom wesen het dient oock wel een boom te wesen die dick is en veel tacken heeft anders soude den beer daer oock kunnen opkomen en alser veel tacken aen sijn weten ser niet wel raet toe is dan de schutter soo behendig dat hij hem uijt de boom de reste weet te geven dat is sijn voordeel anders ghelijck het oock al ghebuert is moet hij daer soo langhe Op sitten wachten tot dat het beest sijn

grammen moet over en het weghgegaen is dat wel light een paer uren aen lopen kan. De beeren gheueren en voeden haer selver daer niet als in Groenlant Moscovien ofte elders met roof van verschuert goet ofte krenghen maer met gras kruijt noten castanien en ekers die se oock ghelijck ons de wilden vertellen selfs op de bomen weten te gaen plucken 't weert oock bij verschijde Christenen geaffirmeert dat de beeren selfs op de bomen klimmen om de vrughten daer van te eeten en alsoe dan weder af willen wesen steken se de hoofden tussen haer beenen en sonder aensien of het hoogh ofte laagh is laten se haer selven los van boven neer vallen en gaen haers weeghs se werden oock wel somtijts soo uijt de bomen gheschoten de Indianen en oock de Christenen in Nieu Nederlant stellen vast dat de beeren des winters twalif weken slapen en dit gaet soo toe in den herfst werden de beeren altijt heel vet des winters over eten se niet maer legghen haer op een sijde ter neder en met een poot in de mont daer se aen suiijghen ende op brommen legghen se soo ses weken op een seij daer naer keren haer Op de ander en doen als voren tot dit werck kiezen se in't ghemeen een overstekende klip in't gheberghte een hol of dicht krupel bos daer veel groote bomen in ter nederlegghen om uijt den wint en in versekerthijt te wesen de wilden segghen dat se dan meest ghevanghen werden en oock best te vanghen sijn het swaerste en grofste slagh van beeren dat men daer vint naer men aen de huiden oordelen moet en selfs oock wel van de grootste daer levendigh Op aenghesien hebbe is ghelijck ghemeenslagh van Ve se coejen se vallen heel vet somtijts is haer speck tot ses of seven vingeren dick bij de wilden werden se voor goet eten ghehouden voor nemelijck den afval met den kop en de pooten die sijn bij haer seer begeert ick proefden het selfs noeit maer hebbe van verschijde Christenen die der van ghegeten hadde hooren segghen het soo goeden en smakelijken eeten ware als eenigh speck ofte verker vlees soude moghen wesen (verte)//

Elanden vint men der oock tamelijke veel se houden haer meest wat suijdelijck daer niet veel mensen komen het is heel goet eten en bij veele liefelijker en beter begeert als het herte vlees hoe wel bij langhe soo fijn niet hare huiden als se bereijt sijn vallen redelijck swaer en bequaem tot kulders eenighe ghevolen van dese beesten se wel tam te maken soude sijn de mannetiens te weten alsoe ghesneden waren ende wijffens in melck ghehouden en met de koejen ghehanteert werden se sijn niet schightigh ofte weer barsigh wilt van nature eenighe die se voor plasier aenghehouden en van jonghs ghewent hebben bevinden dat se seer tam werden en het wilde bos light vergeten oordeelt men met lubben? en onder de koejbeesten te houden nogh seer beteren en toenemen soude vele sijn oock van ghevolen dat men de bij den bul de wijffes te weten behoort te doen spelen het soude daer haer sustinue een goet slagh geven seer bequaem tot den aerbijt alsoo het een sterck beest in der natuur is seer goet om vet te wajen? alsoo se ses in het wilde nu oock draghtigh vet laden souden oock wel goede melck geven en een nieu slagh van runtbeesten wesen naer deser haer segghen dat sonderlingh als ruijm half daer uijt het lant ghenomen met des lants ghestelthijt accorderen en aert grijpen soude der sijn oock meenighte en onghelooflijck veel herten want nietteghenstaende datter de wilden

het heele lant duer alle jaren princepael Op de herreften alse vets  
sijn meenighe van doden ende wolf alse gheworpen werden en nogh klijn  
sijn der groote schade onder doet soo is't heele lant nogh overal  
vervult en het schijnt niet te minderen want seer seldom dat men  
buijten komt en te velde gaet of men sieter een tijt min de ander tijt  
meer met heele trappen haer vlees is goet voor de minnagie en bequaem  
eten het is in't ghemeen soo wel te bekomen dat een goet heert niet  
boven de vijf gulden gelt maer wel dickwils minder, Der sijn oock  
witte herten of danen en andere die swertachtigh sijn en de wilden  
segghen dat waer erghens een wit hert of daen sijn verkeert heel veel  
toeganck van andere herten is alsoo se van haer seer bemint ende  
ghesoght sijn maer met de swerte naer haer ghevolen is't reght anders  
dit is het Indianen segghen het reghte bescheijt hebbe uijt gheen  
Christenen voor als nogh daarvan niet kunnen vernemen der is oock nogh  
ander slagh van grof vee maer niet bij sulken meenighte oock bij onse  
christenen soo niet ghesien als allen bij die van (verte)// Canada die  
ons daer veel vremde dinghen van vertellen ick hebbe uijt een  
Jiesuiets mont ghehoort die door occasie van onder dd Maquase wilden  
ghevanghen te sijn bij onse Neerlanders verlost werkende soo tot mijn  
quam dat se in Nova Francia ofte Canada meenighte van wout ossen die  
sij in't latijn Lores silvestres noemden hadden wel soo swaer en groot  
als paerden maer den hals bij kans als een kameel boven Op met back  
haar als peerts manen een kort aghtighe steelt met ghekloofde clawen  
niet wilt ofte verschurende ontrent van manieren als de elanden. Ick  
hebbe oock van de Maquase wilden dickwils ghehoort over en diep in het  
lant beesten waren maer haer selven seer seldom sien lieten van groote  
ontrent als een ghemeen peert en ontrent sulck fatsoen maer oock  
ghespleten clawen en dat de selve beesten een hooren reght voor het  
voorhoofd hadden staen die wel somtijts anderhalf ofte twe voet langh  
werden en door dat soo vlughtigh ter been ensterek sijn konnen se  
qualijck ghevanghen ofte verstrickt werden ick hebber noeit eenighe  
waer teken van ghesien neme evenwel aen dat se der sijn door dien het  
de beste wilde jagers soo eenipaerlijck affirmeren der sijn oock  
Christenen die segghen de vellen maer gheen horens der van ghesien te  
hebben. Men vint daer oock veel wolven sijn niet soo quaet ofte soo  
groot als in Neerlant sullen oock niet light iet aentasten als het  
klijne vee te weten herten maer meest al se jongh sijn jonghe kalvers  
schapen ghijten en verkens waerop ee verkens alser een trop bij  
malkander is hebben se niet veel kans om dat sa haer weren en  
malkander helpen de herten weten se des winters alser snee leijt  
jaghers ghewijs te besetten en te vanghen maer moeten dan wel aght of  
tien in ghetal sijn somtijts sal oock wel een wolf alleen een heert  
soo langh jaghen en vervolghen dat het moede wert en hij het krijght  
maer kan ondertussen het hert aen water komen soo is wolf der af want  
het hert gaet te water en de wolf derft het niet volghen maer moet het  
Op kant blijven staen aensien door dit middel weten de dat de wolven  
de herten te water drijven en herten alse ghejaght werden soo se  
eenighsins konnen het water kiezen werden der veel herten in je  
wateren ende reviren ghevanghen van die gheene die ontrent de revier  
ofte het water wonen en het oogh ghewaer daer over hebben ofte bij

gheval met vaertuijgh daer op en ontrent sijn want die roejen der naer toe en (verte) // soo het heert nader de wal is als dat het met roejen onderschept kan werden soo roepen de gheene die Op de vangst uijt sijn en het schijnt dat doorr de weerklanck die van het lant koomt dat in't ghemeen wat hoghaghtigh en aen de kant met bomen beset is de beeste versch st en afghekeert weert meende de stemmen van het lant daer het naer toeswempt te komen soo dat se dan wederom keren ofte langhs het lant dat se niet derven aendoen heenhouden en soo in haer doot vervallen. Sommighe ghevolen dat een ghejaght heert maer alleen begerigh soude sijn naer vers water maer wij bevinden in Nieu Nederlant dat se sonder onderschijt ghejaght sijnde het water begeren ende op eijlanden ofte plaetsen die ontrent de zee kant leggen vervolght sijnde sullen se de Openbare zee aendoen en oock somtijts wel soo diep in swemmn dat se het keren vergeten. Men heeft in Nieu Nederlant oock veel bevers daer hier naer omstandelijck van handelen sullen seer schoone en kostelijke brijverters heel moe je vissens catelassen die se in Neerlant boeser noemen se hebben ten naesten bij vellen als lewinnen en sijn oock ontrent soo van fatsoen dogh klijnder met korte staerte als een haes ofte conijn vossen espannen die men in Neerlant Schobben naempt is een seer warm bont en uijter maten ghesont voor imant die hem baseert ofte verlampt heeft alse ghebraden sijn is het vlees oock seer goet eten maer door dien se uijtermaten vet vallen sijn se ghestooft veel te maghtigh se sijn oock pleserigh om te vanghen vermits sij in holle bomen hare provisie voor den winter makende daer oock per selden uijt komen als om te drinken en daer door haer krabbelen en spoer op de uijterste schorste van den boom verraden en naghespuert sijnde werden se in de bomen nederghevelt daer se dan uijt komende lopen ofse dronken en duijseligh door het vallen waren haer leven eijndelijck tot plesier van de jaghers latende hasen en konijnen maer onder ons geen konijne als tamme ofte verwilderde maer in Nieu Engelant veel in't wilt Muskens ratten dese laeste is ontrent soo groot als een middelbare katte heeft oock een langhen haeraghtighen steert en ruijckt soo swaer en kraghtigh naer het muskens datter qualijck bij te duren is en al sijn de vellen seer veroudert en opghedrooght soo behouden se evenwel den ruck ghelijck oock doen alle dinghen daer sij bij (verte)//ghelegghen hebben , marters swerte en grawe eenkorens die oock sommighen verschijden roejen veer vlieghen konnen en hebben deselve dan dunne vellen aen bijden sijnden van de voorste tot de aghsterste oeenen die se van malkander uijtprijen en openslaende op heen seijlen waer se vresen willen met onghelooflijke rassighijt der sijn oock eertverkens egels dassen trommelslagers en verschijde andere soorte die wij niet eijghelijck kennen ofte ghesien hebben en sommighe wel ghesien hebbende maer niet weten te noemen daer om verbij gaen. C 24 Van het pluim ghedierte soo wel te water als te lande

En eerst de roof volgels Roofvolghels vallender in Nieu Nederlant seer veel en verschijden slagh als twederlij a enden soo seer onderschijden dat se malkanderen gans niet ghelijken sijnde de eene soorte ghemeen als die men hier te lande en elders dicwils siet en ghewoon is de andere vals in't ghemeen wat grooter en de veeren sijn onghelijck

bruijnder behalven dat se het heele hoofd wat van den hals den heelen steert ende slaggh pennen t'enemael snee wit hebben dat haer seer ghenoeghlijck en lustigh om te sien mackt se noemen se daer witkitoppen en sijnder vrij veel der vallen oock valken havicken swerwers steerkrijters kiekendieven en veel andere roofvolghels die wij niet noemen konnen maer het is altemaer gheneghen om quaet te doen eten niet als vis en vlees naer se best bekomen konnen het soude oock meerendeels wel te jaght te gewennen sijn en toeghebruijckt konnen werden 't welck daer uijt afghenomen weert dat se ider uijt haer selven haer bejagh wonder wel weten waer te nemen traghtende de klijnste

altijt eenigh klijn ghebeente te verschalken de middelbare ofte die haer daer toe maghtigh ghenogh rekenen loeren op de spreven lijsters maiesdiven korhoenders en dier ghelijken ider nasr sigh best denkt te sullen konnen overmannen. Meer de arenden sijn Op hooger bejagh uijt en brenghen overal daer se ontrent verkeren groot ontsagh bij in't ghemeen onthouden sij haer daer het bos out en dierhalve niet heel dicht Op den gront beset is ontrent de waterkanten ofte grote revieren dat se met eenen het oogh over den via swanen gansen en eenden daer se haer ten dele grootelijcx mede onderhouden konnen hebben niet se die altijt selfs verrassen gelijk se den vis doen die se dickwils levendigh uijt den stroom weten uijt te rucken maer soo erghens een volghel bij de schutters ghequest ofte elders een gherackthijt krijght daer sijn se datelijck ontrent te vinden al sijnder van te voeren met mensen ooghen gheen ontrent af te sien maer dese beesten sweeft seer hoogh buijten het berijck van ons oogh in de lught altijt Op de eene ofte andere prooje sterck loerende daer se veel ontrent ghewoon sijn te verkeren sullen haer gheen ofte heel wijnigh maiesdieven (verte)// ofte andere dierghelijke vooghels die de vrughten verderven onthouden se eten seer geerne herten vlees daer om loeren se veel tijt waer hier ofte daer de wolf een heert verrast en ghevanghen hebbende weder heeft verlaten ofte ten deelen ghegeten soo weten se dan het selve alvlieghsnde te gaen uijtsoeken en verschijden lieden die daerrvan weten hebben sulcx pijlen en omvlighen dat dan in't ghemeen niet seer hoogh is naerghevolghet en sijn selfs bij ee herten ghe-komen die ghesohonden in in't ghemeen half en minder oft meerder van den wolf ghegheten waren 't ghebuert oock wel dat eenighe schutters beesten quetsende en niet krijghen die evenwel door bloetverlies sterven en soo heele ongeschonden herten ghevonden werden der is oock nogh en ander roofvoghel het hoofd hebbende ghelijck een groote katte de veeren heel light asgrau se weten der in Neerlants gheen naem toe maer den directuer Willem Kieft wilde se kennen en seijde men se in Vranckrijck grandt dux noemden dat se daer bij de grooten die se alleen ghebruijken seer waerdigh ghehouden werden en alsoe ter jaght afterught sijn daer se in't eerst seer swaerlijck toe wennen maer ghewent sijnde seer in uijt munten wel het stuck voor hondert Franse cronen verkoght werden. C 35 Van 't ghevughelt dat sigh te lande onthout Her voornaemste andere ghevolghelte dat sigh daer te lande onthoudende is bsstaet voornemelijck in calicoense hoenderen sulck slaggh ghelijck in Neerlant die sijnder overal in't bos maer meest des

winters en Op den kerst tijt in groote meenighte en tropen van somtijts twintigh dertigh veertigh vijftigh en meer te samen se vallen altemet heel uijt muntende swaer en groot tot aght en twintigh dertigh ick hebbe oock maer niet ghesien van twe en dertigh ponden ghehoort alse nu schoon ghemact om aen het spit te gaen suiijver weeghen in smack velschillen se wijnigh maer de naukurighe prijsen wilde boven de tamme wij hebben se als se op haer beste sijn van de wilde dickwils voor tien stuiijvers het stuck ghekoght en onder de Christenen was men ghewoon een daelder ofte daerontrent voor te gheven somtijts werden de wel met honden Op den snee ghevanghen maer meest werden gheschoten en dat bij naght want de kaluckhoenen ghelijck se in de boomen slapen soo houden se en slapen met troeppen bij malkanderen en sullen dickmael Op een ende selve plaesse

verwaghten daer danaght Op ghenomen sijnde vervoeghen haer een paer ofte meer wilt schutters ontrent en komen dickwils met een dosijn stop? ofte twee wederom te huijs de wilden vanghen se des winters als't jaer begint te keren oock met stricken bij middel dat in de kijne killetiens en waterloopiens een knop Opschiet daer se begerigh naer sijn alse die dan af eten soo krijghen se de anghels mede in het lijf en moeten vast blijven hare verschakers inwaghtende(verte) // Men vinter oock vershijde soorten van patrijzen som-mighe klijnder als in Neerlant sommige oock grooter de liefhebbers wetender al ondershijden navental en maken der groot werck af meer se willen hier te lande niet gheloven dat se op de boomen vliegghen en sitten soo dat ge daer dickwils uijt gheschoten werden ghelijck ick het selfs en hondert tot mijn verschijde rijzen ghesien ende ghedaen hebben ick hebbe oock hooren vertellen dat een in de colonis Ren-scelaerswijck eens elf corhoenders uijt een trap? die op palasaten waren sittende (daer se in't ghemeen het lant daer mede afschuten en bevrijden) uijt gheschoten en ghekregghen heeft bij eenighe hersten sijnder veel klijne patrijskens die heel mack ofte domen en bot sijn want se vliegghen altemet heel in huijse in en lopen ontrent wegh ofte in tuijnen voor iders voeten henen sullen oock somtijts teghen de eerste oft het lijf vlighende verschriken soo datter veel met een rottingh ofte stock door gheslagen werden der sijn oock werhanen berckhanen corhoenders fasanten hout en watersneppen etc. mitschaders meenighte van cranen die d©r in den herfst Op het afghemaerde lant veel gheschoten werden en goede Spijse gheeven rijghers pitoers en meenighte van duijven den knol?duijven seer ghelijck die heeft men meest twemael in't jaer en dan komen se met sulken ghewelighen meenighten en groote schoelen bij malkanderen over dat se ter veel steden aerde bedecken en als wolken aen den hemel hanghen oock bij sonneschijn weder schadue Op de aeree maken dan te weten in het voorjaer en in den herfst wierter heel veel geschoten soo wel in e vlucht als uijt de bomen daer se mede met meenighte in gaen sitten maer meest in de dorre om uijt sight te hebben en daer kan men se best uijt schieten anders beletten se bladers te veel van het lant schiet mender oock veel en het is daer gheen nieuteren? al werter vijf en twintigh tevens met een schoot den hals ghebroken de wilden of naturellen van het lant weten oock somtijts de plaesen daer de broejen uijt te vinden en met langhe stoken jonghe drijven uijt de nesten te

stoken op sulke plaetsen die se soo verkiesen om te broejen daer scholen se met sulke gruwelijke menigte van ontelbare dusenden bij een dat de wilden met wijven en kinderen daer naer toe trecean dickwils eenighe honderden sterck sijnde wel een maent daer ontrent blijvende en schier anders niet eeten als jonghe duijven die se soo met de stoken als gheseght is uijt de nesten stoken der sijn oock quartels maer verschillen in het slaen en de groote vrij wat van de Neerlantse speghten sijnder oock heel bont schoon van veeren met groote kuijven se hieten se daer boom pickers om dat het selvighe ghemeenlijck haer weerck is en met sulken ghewelt doen dat dickwils van (verte)//verre in het bos schijnt als of iemant met een houten hamer op boomen klopten ick hebbe oock verschijde boomen ghesien daer se groote gaten in ghepickt en veraten inghemackt hadden swerte lijsters ijnder oock heel veel se passen se daer een naem naer de daet toe en noemen se maijes dieven daer se soo pp afghereght sijn dat in den princepalentijt den maijes sterck moet ghehoet en bewaert werden of se vallender heel dicht in malkanderen met groote troepen op en sijn soo stoks dat men se niet schieten niet verenderen? kan behalven ter plaetsen daer de arenden veel verkeren is mender wijnigh mede ghequelt ick hebben mijn voor de waerhijt van gheloofwaardighe lieden laten ghesegghen dat eenen Jacob van Cureer der eens in eenen schoot hondert en seventigh gheschoten heeft die hij dregh behalven de ghequetsten ofte die ontliepen hier aen kan ider oordelen of se der dick sijn voorts sijnder ravens krajen caven uijlen swaluwen strantlopers etc. behalven het glijn ghevolghelte als verschijde slaghe van wieken eijsvolghels tuijnslijpers bremschijters winterkcnngnghen en verschijde dierghelijke die oock sommighe singhen en in't wilt tiriliren sommighe oock seer schoon van coluer sijn ick hebber daer ghesien die heel over lasuer blau waren en gheweldigh glommen oock hoogh geele op het aurora trekende en heel oraensie met hoogh coluer die fuee? maer die hebbe swerte becken een enighe swerte slaghe pe en der is oock nogh een ander heel raar vogheltien daer eenighe om disputeren of het een voogheltien ofte een West Indise bee is het disputeren sullen hier overslaen en alleen de ghedaente en manieren verhalen het is ruijm een vingher langh behalven het beckjen enden steert Op sijn swaerste soo dick als een duijm het heeft veederhanden schoon glinsterende veeren met een beckjen en twe potiens ghelijck andere volgheltiens maer voor soo veel men bemerken kan piekt het ofte eet het der niet mede daer het suiight in voeghen ghelijck de beejen en heefter oock in den beek sulke leden toe overal aen de blommen, en daer leeft het allenigh van daer segghen se het een West Indise bie is alsoo se des somers als het in den blom tijt is maer in Nieu Nederlant ghevonden werden se hebben oock een brom over haer ghelijck de bien en sijn heel teer soude niet wel aenghehouden konnen warden maer men spijt se wel met watere en drooght se tussen twe papieren in de son om aen de een of d'ander vrient te vereeren. C 26 Van de watervogels Daer Nieu Nederlant onder andere een seer overvloedigh van versien is het ghevolghelte hem te water onthout en dat vint men der voornemelijck des voorjaers en in den herfst (want anders ister bij langhe soo dick niet) in sulken meenigte de (verte)// revieren en wateren daarvan

kerikelen en schijnen te leven ja de luijden die der dicht ontrent wonen werden door haer ghewoel en tieren dickwils het slapen belt het bestaat voornemelijck in swanen ghelijck se in Neerlant sijn of wel soo klook en in hare tijde sijn se der soo veel dat de revier stranden en inboghten daer

prinepael houden der mede bedeck sijn en heel wit op dat sijn oock die der bij slagh van gansen de eerste ends bests soorte sijn grau en hebben grave gansen sijn grooter als eenigh hierlantse en niet soo groot als swanen se doen veel quaet op het koren dat ontrent de waterkanten daer se merkeren soo eenighe menen dat het trapgansen sijn maer 't kan niet wel ghelooft werden want der isser te veel der werter oock bij menighte gheschoten sijn om? ghelijck beter eten als eenigh van de andere ick hebbe een schutter ghekent Herri de Backer ghenaeemt die beroemden hem der uijt een dichte koppel elf tevens gheschoten te hebben de andere sijn rot gansen en wit kopten die sommighe oock heel wit sijn ghelijck de hierlantse dat goet hout hem ontrent de zeekanten bij kout weder seer dick en weert veel gheschoten dickwils met aght of tien teffens een seker planter Jan Virgius heeften sans daer ick kennis van heb sestien in een schoot gheschoten die hij kreegh behalven die ghequetst waren en ontswammen der sijn oock verschijde slagh van eenden en pijlstarten talinghen smienten veelderhande duijkers slobletiens aelscholfers verschijde en vreemtslagh waervan eenighe gheseght weraen peelicanen te wesen met verschijde andere dieghelijke dinghen die als van wijnigh importantie sullen overslaen dat daer te lande eenighe luijden waren die haer op de koijen wel verstonde se souden aer groot profijt mede doen n overvloedighe vangst hebben al is het goet nu wat

goet koop dat sal met de meenighte van mensen wel beteren oock sijn aeveren aer duer ende luijden souden oock wijnigh ofte niet voor ae plaetse ofte ghereghthijt geven. C 37 Van de vis. In't gemeen alle de wateren en revieren daer te lande sijn doorgaens seer visrijck Op de revieren heeft men(dogh naer tijt en gheleghenhijt dat elck in sijn saeison is ) stuer maer isser niet gheaght werter else groot is wijnigh ghegeten en nienant mact sijn werck van hem in te sulden om profijt mede te doen den kuijt daer den kostelijken caviare van ghemackt weert gater oock t'eenemael verloren op sommighe plaesen isser oock salm twalist? isrer overal dat is een vis die nerghens naaer in't aensien weet te vergheijken als bij de salm daer se wijnigh van verschilt als dat den salm van binnen root en den twaliftheel wit is het is lekker eeten voornemelijck de hoofden daer eenighe(verte)// luijden heel van veel van houden dertien daer gheen ghelijckenis van wete te stellen als dat het redelijke goede vis is wel ruijm soo langh als een cobeljaeu maer niet soo lijvighick heb daer sijnde hooren vertellen dat se den naem ghekreghen heeft als onse Christenen daer eerst begosten te vissen en elx begerigh was om aen vis aie aer ghevanghen werde te sien of sij se kenden en soo niet om namen te gheven doen werter met aen eersten veel elft ghevanghen en wat verder in't jaer twalift want als aen elft begint af te gaen koomt aen twalift sterck uijt aie kenaeen se aoen niet maer om het ver-volgh noemaen hem twalift enae ae dertinen dar naer (want die komen weaer



wat later) uijt komende noemden se om ghelijke redenen dertienen ende naemen souden se soo voorts behouden hebben der is oock herper baers snock forellen voren wint bleek suiijgher dickop bot ael palingh precken en neghenoghen sommighe soo dick als beenen over de elle ofte vijf virrendeel langh der is onder anderen oock sonne vis van smack den post t'enemael ghelijck sijnde maer van fatsoen bijkans heel ront hebbende in sijne schalen die sijn fijn als die van aen post veel klijne sterck glimmende pleckens ghelijck sonnetiens en daer draght se den naem naer van sonnevis des winters vint men in de verse water valle op het verschijden een vis die uijt de zee op komt ontrent van fatsoen en smack als aen braetspirigh eenighe willen segghen dat het klijne gulletiens sijn se is so mack dat men se metter hant grijpen kan en om dat se met den vorst aen komt heet men se vorst vis. Buijten in het soute water oock in sommighe plaesen en baien van ae Oost revier heeft men veel cabeljau en als men der op toe legghen wilde ghelijck men daer nu experientie van heeft soude dichte bij met heele scheepsladinghen redelijck ghemackelijck wel te bekomen sijn oock isser schelvis weeckvis haringh makereel rogh bot schol steen brasen dat ontrent een vis is van fatsoen en smack ghelijck dan sonne vis maer veel grooter en niet ghestipelt soo swaer ontrent als da alder grootste kerpers die men hier somtijts een voor raritijt vint voor in den mont heeft hij tanden ghelijck een schaep en is even wel niet bijtigh een ander soorte isser die se swerte vis noemen en al de Christenen uijter maten veel van houden se is soo langhe als den seelt van fatsoen als een kerper maer niet soo grof van schobben en als men erghens ter tafel is daer se op gheright weert ghelijck dickwils ghebuert want men heeft se meest aen heelen somer duer gaet se ghemeelijck voort want ider isser begerigh naer der sijn oock zee robben tanijns pobshoofden en dierghelijken (verte)// oock somtijts en ter sommighe stede walvissen dogh werden gheen ghevanghen maer als mender om uijtreden aan wasser ight bij ghenogh te bekomen maer men is daer te lande soo veer als nogh niet ghekomen dat die dinghen fatsoenlijck in't werck moghen ghestelt weraen onder tussen stranter alle jaer hier ofte aer aen aen vervloghen vughel die de gissingh ontschit der sijn oock op veel plaesen kresten eenighe heel groot tot vijf ofte ses voet langh ander van anderhalf voet en die sijn de bequaemste om te eeten en krabben van verschijde groote soo als hier te lande maer eenighe die al heel gheen schelp hebben en over al saght sijn die heeten se weeke krabben en sijn seer bequaem om in stucken ghesneaen aen den haack mede te vissen oock zeehanen en zee paertiens met velderhande kinck horens die de zes in eenighe tijden van het jaer met groote meenighten op weerpt en de wilden haer zewant van maken der sijn oock op veel plaetssen meenighte van schone oesters eenighe klijn als de colcesters? of wat grooter bequaem om raeu te eeten andere heel groot daer men somtijts wel een peereltien in vint maer sijn brijnaghtigh ende niet veel weert sijn goet om te stoven of te braden en aan maeken se een kloeten lepel vol soo dat se beet aen hebben ick hebber in de schelp verschijde ghesien als een voet langh waren en breet naer advenant den prijs is ghemeelijck ses oft aght stuijvers het hondert mosselen vallen der

oock veelelij verscijden der vallen oock Sint Jacob en parlemoer schelpen met ali ofte steen kruijken en verschijden dierghelijke dinghen die niet weet te noemen der sijn oock geernalen en schiltpadden soo wel te water als te lande eenighe maken van de waterschiltpadden die ae grootste sijn leckernij om te eeten maer mijn dunckt dat se te gaels en te raens smaken nogh sijnder zee spinnen en verschijaen andere zee gheboorte in dese landen onbekent en van wijnigh consideratien als klijnen dienst aen de ghemijnschap den mensen toe brenghenden. C 36 Van het fenijn. Ghedurenae mijn verblijf van aght of neghen jaren daer te lande hebbe nooit in ervaringhe kunnen kommen datter meer als een fenijnighe plante was groeiende die noemen se daer fenijnighe aerakers hoewel se niet veel ghelijkenis met de aeraker heeft se draght blawe blommen die fraei in't oogh sijn en wast in klusters bij malkanderen seer trekkende op de papemutsen ofte mane koppen soo se die in Brabant noemen daer neffens vint men der oock verschijden soorte van slanghen als swerte en bonte die haer te (verte)// water en te lande onthouden oock gheseght werden wel met de alen te boeleren eenighe daer van sijn onder aen den buijck van koluer ghelijck de legghen boghen en dese doen alle bij gheen quaet als eijers eten en honghe volghels rooven se vlughten altijd voor de mensen waermede soo se te langhe waghten werden se daer van in't ghemeen dootgheslaghen de wilden sijnder gans niet bangh voor maer sullen se in lopen en eerst bij aen steert en daer naer kort in den neck vatten dat se haer hoeft niet roeren kunnen en bijten haer soo den neck onstucken ofte half a dat haer het bloet bij den mont neerloop ghelijck ick het selfs voor mijn ooghen ghesien heb dan smijten se se weder wegh en laten se soo legghen sterven der is oock een klijn slanghetjen ontrent soo dick en langh als een tabaxpijpe het weert wijnigh ghesien hout hem veel in de hooghe ruijghte van de aerden eenighe sijn van ghevoelen dat het quaet doen kan maer hebber noeit iet sekens van kunnen vernemen de ratelslanghen ghelijck se in Brasiel sijn soo sijn sij daer mede die gheene die dese slanghe ofte het ghelijkenis daarvan noeit ghesien hebben kan men qualijck beduijaen hoe sij sijn veele willen staende houden dat de vierighe slanghen die de kinderen Israels in de woestijne gheplaght hebben sodanighe waren maer het gaet met heel vast 't is anders een boos tuijgh en sal niet light voor een mens of een dier uijt de weegh gaen sd sijn heel bont van geel swart en peers dick van kop met vier langhe scherpe tanden die de wilden in plaetse van lansetten ghebruijken het lijf van fatsoen als andere slanghen uijtghesondert den steert daer hebben se de ratel dat is een heerde drooghte hoorn aghtighe supstantie die met letirens dubbelt voor malkanderen is gheschoven daer kunnen se heel luidje dat men het eenighe roeden veer hooren kan mede ratelen maer ratelen noeit ofte moten quaet sijn dat se bijten willen bijten oock noeit ofte ratelen dan trillen se met de steert daer de rateltenden op staet die beweegt werdende gheluijt gheeft dese ratel weert alle jaer een lit grooter ofte soo sommige meenen een half lit dat waer ghelijck de leden dobbelt sijn op de twe jaren een heel lit van ses of seven leaen vint men se veel maer een heb icker gheweten van veertien dat was heel extraoronaris se sijn alse bijten sullen seer afgrijselijck om aen te

sien ghelijck ick dat op een stock om hare actien tedechte te kunnen remarqueren besoght hebbe dan spannen se haren kop breet uijt en doen een wijder beck open als men oordelen soude dat se hadden (verte)// vinnigh toebijgende en tevens als ae beet gaet opent sigh een blau aghtigh vel dat boven in het hemelsel van haren eck over malkanaedren leijt en daer uijt sackt dan langhs de ovenste tanden af fenijn tot in de ghemackte wonde het siet min of meer als blauaghtigh saet? soo men van dese beeste ghebeten weert en het fenijn tot in de wonde koomt te vloeien loopt men groot ghevaer van het leven ick hebber ghekent die der door quaemen maer hadden trouwens niet heel veel noot anders slaen se datelijck het heele lijf over uijt en werden strepigh en colurigh ghelijck de slanghe die haer ghebeten heeft de wilden selfe sijnder serr bangh voor en ghebeten sijnde stervender wel somtijts van 't best datter van is der sijnder deser slanghe niet veel en men soude wel dickwils als men niet ghedurigh in het velt verkeren moste seven jaer daer wesen dat men der niet een ontmoeten soude der wast oock seker kruijt dat slanghen kruijt noemen en is daer soo souverain voor dat soo ras de ratel slangh den ruck daervan ontvanght sterft ghelijck het in deser voeghen beseght is der lagh een groote ratelslangh in een plantagie op het langhe eijlant soo namen se een langhe stock en spoghen het ghecaude cruijt met spoghen groente soo als het uijt den mont quam daer en en hielaeen het de slangh van verren aen de nues die soo ras als sij teregh de lucht daer van ontvigh een gril gaf ghelijck een

die een koude over het lijf gaet en bleeft vooraen doot legghen de wilaen houden van dit kruijt heel veel en draghen het sommige altijd ghedrooght bij haer. Der sijn oock addertiens maer hebbe nooit verstaen dat se quaet deen en haghedissen eenighe als hier te lande andere met besuer blaue streepe de wilde sijnder seer ver vaert af om dat se haer soo se segghen alse in't bos legghen slagen iet fundament kruijpen en een elendighe doot aendoen en dit is het alser de padden bijghestelt sijn dat ick daer te lande van het fenijn ofte van de fenijnighe dieren hebbe kunnen vernemen. Nu moeten wij volghens onse beloften van de winden ae lught en het weder de jaerghetijden handelen en soo voort gaen tot de inboorlinghen op de bevers weder uijtkomende. C 39 Van den wint De snelle boee en voester vrouwe der commercie sijnde de winden die waen in Nieu Nederlandt sonder van eenighe mossonnen of passaten ghereguleert te werden vuijt alle streken die het compas aen wijst des winters heeft men se met de coude meest noordelijck en des somers uijt ae suijdelijker en suijt westerhant in het hertien van de winter is men daer meerder stilten als hier te lande (verte)// onder worpen voornemelijck als het half vriest dat niet selden buert dan weet men schier niet waer den wint van daen koomt en is loof stil soo dat men hoe men sigh keert de lucht schier van voren heft aen Noortwesten wint die de meeste koude aenbrenghent waeiter anders seer scheerp heftigh en ghestadigh ten ware ontrent eenighe hooghe ofslijte gheberghte daer se vervallen heeft alle het onweder dat men daer te lande verwacht koomt in het voorjaer met een oostenlijke wint en springhtey uijter zee duert seer selden over de drie daghen isser wat van het suiiden bij ghelijck dickwils ghebuert

soo waeit het heel bol met een waerme en dijsighe lught of reghenaghtigh den weseten wint tast beter toe en waeit sterck is oock seer buijgh maer om dat hij het ganse lant door meest overal dwers waters kooft en in zee een opper mack? weert hij niet veel ontsien den noorden en noortwesten wint brengh daer ghelijck als hier den oosten en noortoosten de coude aen al is het somtijts heel waerm weder met een suijdelijke lught soo stater dickwils een noorman op die het in wijnigh uren het heel doe veranderen en hout mackt hij weert heel dooruringhende en maghtigh starck maer om dat een volle opperwal in zee mack hoort men seer seldom dat hij eenighe schaden doet als in de bossen daer hij wacker roesemoest en veele bomen doet vallen of breken 't is dan den reghten tijt voor de schutters want door het muijsen kraken en bersten dattsr dan in't bos om gaet konen se dicht bij het wilt komen de zee bespoeit het lant daer aen de suijsijde soo dat men der niet veel hert weder uijt te verwaghten heeft anders als gheseght is met springh uijt ten oosten des someres heeft men ghemeenlijck alle dagh met den vloet een aenghename zeewint die alsoo hij over het kaude element kooft vrij wat koelte en verversingh aenbrengh anders als het bij somer tijt stil is is het heel warm en dickwils tot travaten geneghen die ghemeenlijck uijt den westen of suijsijde westen opkomen en een uer tve ofte drie lustigh aenleken daer naer klaert het uijt den noort westen op en is heel koel liefelijck weer soo dat dickwils in een uer tijt het schijnt katten te sullen spouwen en weer niet een wolckjen aen den hemel is diep in't lant heeft men heel wijnigh oetelijken wint oock wel niet eens in 't jaer 't schijnt as selve door eenighe hooghe landen daer verandert ofte ghestut weert (verte)// C 30 Van de lught De soete ghebietster der verstanden kraghten en ghestalte soo in mensen beesten als planten is de lught veele noemen dat met een woort het temperament ofte het clima de selve is in Nieu Naeerlant soo drogh suijsijver en ghesont dat mense niet behoort te verwensen van kleur aenghenaemhijt en fijnhijt soude het moeileijck weaen in eenigh ander lantschap exempel te halen en 't is in Nieu Nederlant soo ghesont dat men vreemt toe hoort als imant siekelijck ofte quellende gaet veele mensen oock die in West Indien Virginia ofte anadere quartieren van de werelt gheen degh hebben in Nieu Nederlant komende werden soo fris als vissen in het water somma galenus moeder mager soppen eeten. Men heeft so te segghen gheen sware dampen ofte stinkende misten en soo ras alser ietwes ontstaet dat quaet doen soude een noordelijke wint waiende weert alles weder verdreven verteert en sonderlingh ghesuijvert soo dat het lant weghens sijn ghesonthijt prijsens waert is de warmte isser verdraghlijck weert oock dickwis in't heetste van de somer door een sewint noordelucht of traveat ghematight de koude isser selder als het clima schijnt te beloven en weghens de fijnhijt des lughs heel ghevoeljen en doordringhende maer altijt droogh met noordelijke lught hier teghen wijst de natuer ons wapenen aen want men moet hem soo kleden dat men het herden kan met voghtigh weer is het nimmermeer langh aen malkander kout want dat heeft men uijt de suijdelijker hant en soo ras die lught de overhant heeft is de koude ghedaen al was het oock in het hertien van de winter ghelijck buert dat het den suijsijden wint als hij wat aen

een staet dan soo soel en warm mack of het in de lenten ware met veel voghtigh weder is men der seer selden ghequelt duert oock niet langh aen malkanderen het heefter evenwel ghenoghsamen en behoorlijken reghen het eene jaer en sasoen meer als het ander maef het reghenter ghemeelijck fris wegh dat het aen wortel ghetroffen heeft en daer me weert het weer datelijck aen goet weer en heldere lught daer aen donder en blixem die men der bij warm weer dickwils met wat reghen heeft weert de lught oock kragghtigh gesuijvert en klaer ghehouden se weert oock veel ghereguleert en heeft verschijde toevallen naer de verschijde tijden des jaers daer men in is (verte)//

C 31 van de jaer ghetijden Het wenden en keren van het jaer ende tijt rekeningh hout men daer te lande als hier in Neerlant en hoewel dese landen veel verschillen in de situatie van de suijdelijke breete soo verschillen se noghtans naer advenant soo veel niet in het temperament van kou en hitten maer om nader en onderschijadntlijck te spreken dient gheweten dat de winter daer ghemeenlijck met Februari ten einde loop (wij spreken nu hier ghelijck meest doorgaens van de ghestalte ontrent Niew Amsterdam daer het hert hoeft en midden van Nieu Nederlant is) soo begint dan den lenten daer segghen se het voorjaer ofte wel het lenten en voorjaersweder (anders se rekenen daer mede op den eenentwintighsten) met as maent van Meert nieuwe stijl selden dat het dier naer hart vriest ofte eerderop somert maer dier mede begint hem alles te ontsetten de vis schiet uijt den gront de bomen botten en het gras spruijt op veel plaesen raken in Meert de koien in't gras op sommighe maken se oock langher wachten het eene jaer set het ander oock met maer de paerden en het laagh goet magh altijt uijt met de Moei heeft men het volle gras en blat overal de maent van april is de reghte tuijmaent later dien men oock op den acker niet te saijen ten ware men soo ras niet veerdigh konde werden soo gheschiet het oock wel later en het heeft tijt ghenogh om rijp te worden het meeste veranderlijck en ontstuijmigh weader heeft men in desen tijt voornemelijck met springh en oosten wint die dan oock het water wel wat op dringht maer gheen hooghe vlooden te weghe brenghen kan voor die naukurigh sijn het lant te besien hebben nu in April en Maei ae bequaemste ghelegenthijt het gras en ee ruijghte is dan in't bos nogh gheen meester ende is voeder voor de paerden oock is de koude over ende hitte brant nogh niet en den gront door den bos brant gheblust sijnde laet hen ten besten bekennen alle boomen staan nu in haer bloei en bos is vol soeten ruck het mist oock nimmermeer ofte men heeft half Maej rijpe aertbesien niet in de tuijnen want daer werden se gheen gheplant maer op de velden daer se van naturen wassen in de tuijnen souden se alear op ghepast werden wel light nogh eerder rijpen door dien de waermte daer te lande als se aen't komen is heel ras aenschiet soo heeft men de somers heel subeijtelijck daer naer het gras en kruijt sigh oock reguliert en 't sal dickwils in aght ofte tien daghen(verte)// het gheheele lant dor sijn en van daer in groen verandert wesen men heeft daer soo laet als hier te lande gheen rijp het weert voor vrempt ghehouden soo men in Maej dervan hoort maer met de maent Maeij rack men midden in den somer want het winterkoren staet in de blom en is even lanck. Den somer die seer wel met den Maeij

beginnen magh maer om niet te langh te maken van Juni ofgherekent weert is daer te lande ghemeelijck seer warm heel seldom soo reghenaghtigh dattet verveelt en alhoewel aen eenen aen anderen niet en set magh men vrij segghen dat de somers daer altijt beter sijn en dat weghens hare ghestadighijt als in Neerlant seldom reghent het langh aen een dickwils is het met een travant ofte Dondervalgh die wij des somers daer heel veel hebben en ghewoonsijn ghedaen die dueren edn twe drie uren of een halven dagh als het drie daghen den malkanderen reghent verwonder hen idereen seer seldom dat het langher duert den reghen doeter gheen quaet maer als veel hooghe landen sijnde weerter in't ghemeen om ghewenst de aerden isser oock seer op en af sponriegh soo dat het water niet staen blijft maer light versackt menighmael sal een losse sommer vlagh soo veel water maken dat se den wortel terdeghe racken in een omsien komtter een rootwesten wint aghter die klaert alles weder soo op of men van ghereghen ghenoten hadde der valt oock swaren dan die bij drooghe tijden want die is men der somtijt als mede onderworpen groote verversinghe aen de planten en druiden geeft betaelt den acker sijn jarlijckse renten ende boomen? laghen ons toe maer den taback en den wijnstock verwaghten dickwils de maent September as vissen verhughen haer in e stroomen ende beesten spelen over het velt en schijnt gheen verdriet soude scheppen al duereen het soo vrij wat langh voornemelijck als den somer op het lest begint te schieten want dan is't daer overal voor mensen en dieren ruijst te gheraken. De daghen vallen des somers daer soo langh niet als hier te lande noghte oock des winters niet soo koort het verschilt soo aen den morghen als aen den avont een uur en een half dat se daer te lande des somers korter ende des winters langher sijn als hier te weten drie virrendeel vers sijn se des s morgens in de somer korter en oock soo veel verliest men aen den avont van ghelijken is des winters dan rijst de son daer drievirrendeel urs eerder als hier te lande en daelt des savonts oock soo veel later bevinden daer dat dese veranderingh gans gheen onghelighethijt(verte)// ver oorsaect vallende de daghen des somers warm en langh genogh voor die gheen die lust hebben wat te doen om het selve te verrichten ofte haer te vermeijen en des winters is dogh den tijt nogh altijt ver bij gheschoten eer mender te deegh om begint te denken den gront en het waerom dit soo is en de wederlegginghen die der teghens bij ghebraght werden hier nakurigh te onadersoeken soude buijten ons voornemen sijn sullen dat voor de gheleerde laten en allen ten ghevallen van aen eenvoudighen segghen het ghenen en waerschijnlijx ghevolen te wesen dat Nieu Nederlant soo veel onder aen de equinexiale linie dat is meer midden in e werrltjijt als dit lant ghelegghen is ghelijck de daghen en naghten dan doorgaens in lenghte verschillen soo verschillen se nogh veel meer in het opkomen en ondergaen den eenen en selven dagh en daeraet die men hier te lande heeft en gheniet heeft men en gheniet men in Nieu Nederlant altijt bij de ses uren later als hier te lande soo dat als het hier is ses middaghs ontrent de kolcke twallif het ginder te lande bevonden weert niet beter te sijn als smorghens ee kolike ontrent ses uren hier van nu sijn al weder veel verschillende redenen die te langh soude vallen wijt loopigh te verhaelen de meeste segghdn dattet niet

anders is als dat Nieu Nederlandt soo veer westelijck leijt adere gaen  
hoogher en bedisputeren de ronte van de globus hier weert allen van de  
beschaphenijt der selve ghesproken en die bedisputeert niemant is oock  
dick ghenogh aen het verschillen van den eclixfus waer bevonden.  
De ghemeene kerresten in Nieu Nederlandt sijn soo schoon lifelijck en  
aenghenaem dat men se ter werelt niet volmackter soude konnen begeren  
niet ten aensien dat dan alle vrughten die den somer hebben laten  
verbij gaen haer vermoghen geven oock den acker sijn overscheut is  
opbrenghende maer voornamelick om dat de selve soo wel van hitte en  
koude gerempert sijnde soo schoonen en liefelijken weder voortbrenght  
als of het in de maent van Maej ware uijtghesodert dat het bij eenighe  
aghtent stonden wel wat nevelaghtigh valt maer die weert voor de klike  
tien door de opgaende sonnen altijt verteert en verdreven se heeft  
oock gheen stanck ofte onghesonthijt bij haer soo dat se wijgh  
disdommodeert ten anderen het loof gras en kruijt dat bij den somer  
(verte)// vergaen verdort en vertreden is doet dan weder een nieuwen  
schoet en sprijt als of het in de lanten ware dat groote verlustingh  
aen mensen en dieren gheeft men heeft in den herfst oock niet veel  
reghen als met vlaghen die niet langh aen malkanderen dueren somtijts  
contineert het oock wel twe of drie daghen aen een maer selden voorts  
heeft men alle daghen dagh aen dagh schoon en herlijck weder met  
helder sonneschijn en evenwel niet te warm maer seer matigh ghetempert  
met een woort gheseijt aen Kerresten sijn door de banck daer te lande  
soo liefelijck en aenghenaemer als hier de somers sijn duren oock heel  
langh want als men buijten den cirkel van het hooghe lant ter zeewaert  
blijft ghevoelt men voor Kersemis in't ghemeen den winter niet te  
weten dat het soo langh wijgh vrist open water blijft alle dagh goet  
sonneschijn en redelijck warm weer is en ter veel steden de boecken  
het in het velt komen houden voornemelick bij daghe door het hooghe  
lant rack men noordelijck en is vers water daer heeft? men altemet wel  
verder vorst en komt weer dat het goet op tal moet nu versiet men de  
kuken en draght voor aen aenstande winter sorghe de ossen en verkens  
die nu vet sijn werden niet allen gheslaghen maer de gansen kalekoenen  
en herten sijn op haer besten en best te bekomen door dien het water  
goet weghens de koude onder de wal hout en de bossen ter veel stede  
ghebrant sijn nu is het der wilden reghte jaghtijt en der weert  
sulleken snijdighen goet van herten en dierghelijken vernielt dat  
imant die de ghelegenthijt en groothijt van het lant niet weet het  
selve van buijten aensiene oordelen soude men in een jaer alles te  
schande soude maken nochtans door dien het lant soo wijt en groot is  
dies oock maghtigh suppoort heeft als konende maer op wijgh en  
klijne plaetsen te jaght werden soo vermeent men gheen minderingh de  
wilden segghen oock dat doen sij lieden daer in haer meeste kragt en  
meenights waren voor en in't eerste van de komstd der Christenen  
aldaer (want daer naer sijn se door de kinder pocken en sterfte soo  
versmolten datter nu gheen een is teghens dan tien) en naer advenent  
veel meer als nu ghejaght en gheslaght werde evenwel men gheen  
veranderingh in minderingh ofte meerderingh vernemen konde de winters  
vallen in Nieu Nederlandt heel verschijden naer somtijts de jaren lopen  
en naer de plaesen ghelegghen is daermede de selve considereren wilt en

dient dies aengaende gheweten dat door het hooghe lant naer de colonie Renscelaerswijck en (verte)// de plaessen die hier te lantwaert inne naer Nieu Engelant extenderen wij noghtans ghelijck se oock in der waerhijt sijn voor Nieu Nederlant rekenen vrij wat kouder vallen en langher dueren als Nieu Amsterdam of de plaessen aen de zee kant gheleghen ghelijck het langhe eijlant de zuijt revier ofte eenighe andere plaetsen daer ontrent als beginnende den reght klemmeden winters in gheseghte plaessen selaen voor kersemis en hoewel het bij sommighe naghte verder wel wat vriest oock wel een vlagh sneeu valt soo heeft het dogh niet veel te beduijden en is meest overdagh schoon weder maer in de colonie Renscelaerswijck is't wel ghebuert dat het eerder toe vroor ghelijck in't jaer 1643 doen ging de revier den 25 November toe en bleef heel langh sitten om lagh ofte ontrent de zee kant ghebuert het nimmermeer soo ras maer verwaght daer altijt ghelijck gheseght is tot aen keerstijt en dickwils oock langher dan gaen de revieren der oock nogh selden vast sitten drijven wel vol eijs soo dat het vaertuijgh t' enemael onbruijckbaer is dat dan doende blijft soo langh dan wint noordelijck staet maer schit die in't suiijden ofte oostelijck soo is al het eijs daer ontrent met een snap? weder uijt het water en dat ghebuert soo wel somtijts twe drie mellen in eenen winter dat men ondertussen weder varen kan en op nieu stil legghen moet veel reghenaghtigh weder of sterke winden die langh uijt eenen hoek wajen is men der des winters niet ghewoon of verwaghtende het schijnt en veele traghten het met sterke groott redenen vast te maken dat door de suptijlhijt en fijnhijt van de lught die men daer gheniet het water eer het de aerde te ghenaken koomt ofte nogh in ae kosen aer wolken besloten sijnde ofte onder wegghen door de koude in snee ofte haghel ghetransformeert waert het waelck te eer ghelooft weert om dat het daer te lande bij winteraagh veel sneeut die oock dickwils binnen het hooghe lant eenighe weken ja maenden an malkanderen sonder glaet wegh te dojen legghen blijft maer buijten den cirkel van het hooghe lant is dan suiijden wint kraghtigher daer kan den sneeu niet langh legghen blijven maer weert telkens van den suiijden wint verslonden het ghebuert daer oock dickwils in de winter een of twe rijzen dat tussen reghenen en vriesen ee boomen met klaren vegsel behanghen werden dat seer speculatief en aenghenaem als de sonne daer op flickerende is voornemelijck in de bossen die in het hanghen van het gheberghte leggen sijn selven op doet en verthoont eenighe willen segghen dat swaren fijssl ssn goede voorbode is voor sware vrughten die (verte)//teghens de aenstaende somer souden gheresen werden het is verwonderenswaerdigh en goet schier alle redenen te boven dat het in Nieu Nederlant met gheenen ofte met wijgh wint(want het daer des winters als tot Meert kout is niet veel weert) als legghende op de selfde hoghte van Hispanien en Italien oock des somers de selfde waermte deelaghtigh des winters noghtans soo kout is en ghemeelijck meerder drooghe koude subject als hier te lande daer men soo veel noordelijck leijt soo dat oock alle bomen planten en kruiden die gheen koude verdragen kunnen daer ondienstigh sijn en in teghendeel bevint men metter daer dat de pelterije ofte het bontwaerck daer soo schoon en extraordonais veel dat het Moscovia in veelen te



boven gaet hier van werden veel verschijde redenen te berde ghebraght die wij de liefhebbers in't korte sullen verhalen dogh onvermindert iders ghevolen en speculatie tot nader beschijt want daer soo veel redenen ghegheven werden vallen se in't ghemeen alle onseker eenighe segghen het is om dat Nieu Nederlant soo ver bij westen in het hanghen van de globus ghelegghen is dat bij andere wederleght weert met de ghelijckhijt der waermte van Hispanien en Italien die men daer des somers gheniet maer ghevolen dat de werelt niet ront sal wesen en Nieu Nederlant in het verschiet soude legghen traghtende haer ghevoelen vast te maken met het vierde laest ghevonden deel ontrent soo groot als de andere drie te samen vraghende soo se doen ront was hoe se dan nu soo blijven kan alser ontrent de helft bij ghekomen is sommighe segghen oock hoe men hoogher in de lught leijt hoe het fijnder en kouder is nu segghen se leijt Nieu Nederlant heel hoogh in t westen ergo het moet der aes winter soo kout sijn en kan evenwel des somers soo warm wesen veeler en het waerschijnlijxte ghevoelen is der gheener die bij brenghen dat bij noorden en noort westen het lant eenighe hondert mijlen sigh is uijtstreckende en eijndelijck op een ghevroren zee(daer evenwel hart aen ghetwijfelt weert alsoo door de straet Davids daer se bekomelijck door moste sijn voor desen ghevaren is) stuijt oock dat het ter sommigher stede hooghe en stijle berghen heeft waer tussen den zneu dogh seer verre te lantwaert inne legghen blijft ofte selden wegh doet en als dan den wint over dat lant schist soo ontstaet hij en is de selve koude lught die haer eijghenschappen van anderen en bovenen de ert al de kout is ontvanghen heeft in ghevolghe van dien soo ghevoelijken koude veroorsackt want anders segghen se als den wint uijter zee kooft te schieten als is het oock in't hertien van de winter soo is het soo soel en waerm oft het dickwils in de lenten ware evenwel de koude isser soo groot niet dat se der eenigh quaet doet ofte seer moeielijck valt maer kooft in veele ghelegghentheden heel ghewenst en ten goeds doer dien se het lant van alderlij (verte)// soorte van onghedierte suiject en alle scherpe en quade humeuren t'enemael weghneempt oock alle lighamen en planten vast doet sluijten en heel dispoost macken weraen voorts ae onghemaken die de kouee in't ghemeen is mede slepende van de nature daer te lande heel voorsightigh waderleijt ten versten door het overvloedighe hout datter overal is en voor niet ghenoten ghehaelt en ghebruijk waert ten anderen door de uijtmuntende bonten en voedinghen die de daer te lande voortbraght en sijlieden de gheheele werelt van mede deelen ja de wilden selfs die niet soo dicht als wij ghekleet maer schier half nack gaen wederstaen de koude daer te lande met fatosen en ontsien se wijnigh sonder dat se daer iet van overvallen ofte merkelijck beschadicht werden dogh evenwel sullen se alser somtijts eenighe bitteren daghen komen soo veel lanst het velt niet gaen plasiren (principael de vrouwen en de kinderen want de mans vraghender wijnigh naer) al se wel des somers ofte bij waerme daghen doen. Van de manieren en onghemeene eijghen schaden van de wilden ofte naturellen van de lande oorspronkelijke ingheboorne in Nieuw Nederlant. C 11 Haer gheadante der lighamen en waer ommen deselve wilde noempt. Hebbende nu kortelijck ghesproken voor soo veel de ghelegghentheden van het lant

nodigh aghten sal het mede de tijme waert sijn bij ghevolgh te handelen van den aert des selfs oorspronkelijke ingheboorne op dat soo wanneer de Christenen aldaer vermenightvuldicht ende wilden versmelten sullen sijn met een en 't seffens hare maniere en seden ontslippende de ghehughenis niet en bedroeven. Haer stal de leest of het fatsoen haerder lighamen soo wel der mannen als vrouwen is ghelijck het ghemeene en wel

gheproportioneerde slagh hier in Neerlant in lenghte soo in als tussen de sexten ofte swaerte en dichte reguleren se haer als elders de een minder ander meer selden van het ghemeene slagh afwijkende van leden sijn gau en swack konnen gheweldigh lopen en treffelijck ter duerte gaen groote en beswaerlijke packen met haer slepende et tot alle vrijwillighe lighamelijke offeninghe sijn se seer bequaem voor soo veel haer dispositief maer tot swaren langhdurighen uijterlijken aerbijt die slaefaghtigh (verte)//magh schijnen sijn sij voornemelijk het manvolck gans onwilligh stellen oock alle hare ghescheghten en saken daer naer den dat se niet veel behoeven te doen of aerbijden eenigh misgheboren of wanschappen weert seer selden onder haer ghesien in alle den tijt die daer te lande ongegaen hebben quam mijn noeit meer als een te voren die met een slim lijf gheboren was krupte bultaghtighe ofte andersins mismackte sijn soo selden onder haer ghesien dat men met waerhijt magh segghen de sodanighe der niet te wesen en soo men alhier en daer een verminckte of ghebrekelijke te sien komt sal men bij ondersoek bevinden het selve bij het een ofte ander ongheluckigh toeval ofte in oorlogh over ghegaent en toeghekomen te sijn alle sijn sij ranck en dispoost van leden sonder dat men der eenighe uijtstekende swaer vet of groffe lighamen onder vint en alhoewel door ae banck te rekenen de nature haer met gheen overvlighende wijshijt begaeft oock haer bests verstande sonder konstelijke ofeninghe veranderen moeten soo vint men evenwel onder haer gheen dwaes gheen geck gheen dulle ofte rasende persone soo mannen als vrouwen sijn sij in't ghemeen breet vanschouders en smal van middel de haren harer hoofden sijn altijt eer se door den ouderdom veranderen git sweert gans sluijck en onghekrolt bijna soo heert als een peerae steert en al het ander coluer ofte slagh van haer houden ge voor uijtstekelijke lelijck. Op de borst onder der de riten en aen de kin ofte andere hijmelijke plaetsen des lighaems kwijken se alhier gheen ofte seer wijghigh haer het 't ghene nogh op gheseghte plaetsen eenighsins dat seer enkel is uijtschiet plucken se met de wortel uijt ent kooft selden weer als bij de heel ouee mans die sommighe om de kin hier en daer wel wat stoppelaghtigh sijn sij hebben alle soo mans als vrouwen schoon ghesicht met sweert bruijne ooghen en sneewitte tanden stick siende oft schele sijn seer selden onder haer ghevonden en van blintgheboorne hebben noeit ghehoort ofte konnen vernemen wijghigh overkooft het haer oock bij ongheval hebben noeit meer als van eenighe weten die met twee perels(verte)// op de ooghen uijt de kinder pocken blint ghebleven was seer out werdende vergaet haer het ghesicht mede dogh soo ras niet als hier te lande haer verve ofte coluer der lighamen is door ae banck niet soo wit als het onse hoewel men der wel eenighe vint die seer helder sijn en dat se meest alle blanck gheboren

werden anders treken se wat op den gele ghelijck de talers ofte hijdens die hier door het lant lopen ofte ghelijck de buijdenliden die veel in't velt (ghelijck sijlieden) te doen en verkeren sonder haer voor de son ofte lught te wagten de geelhijt die se hebben is gheen foute in de nature maer allen een toeval in ae leden? ontstande uijt der sonnen hitten die daer wat kragtigher als hier te lande is brandende en door dien se van gheslaght tot gheslaght overgaet verthoont se haer te kragtigher evenwel dese geelhijt daer se de eene meer als de ander dogh alle den vast sijn is sodanigh niet ofte men vint onder haer veele soo mans als vrouwen fraje bevallighe personen en aengesichten ' t is waer in't eerste aensien komen se onse natie wat vrempt te voren door dat het coluer de sprack en kledinghe soo veel verschillende sijn maer bij die der wat veel mede omme gaen is dat haest over en het schijnt dat hare vrouwen mede eenighe aentreckende bevallighijt over haer hebben door den verschijde Neerlanders (eer de lenghte van Neerlandse vrouwen daer te bekomen waren) daer seer op verslingerde hare aengesichten en tronien sijn alshants en verschijde als hier te lande selden uijtstekende schoon en nogh minder uijtmuntende leelijck dogh alse gheoeffent werden als die van onse vrouwen souden sonder twijfel wijnigh ofte niet van haer verschillen. De oorspronkelijke ingheboornen daer te lande (want nu sijnder oock veel ingheboorne die niet oorspronkelijk daer van daen maer Christenen van Christenen ghebooren sijn) werden hoewel se in veel verschijde gheslaghten onder haer bestaen bij de onse met een alghemijnen naem alle wilden gheneompt en desen naem is voor soo veel men ondervinden kan haer in't eerste gegeven past oock om verschijde consideratien op haer seer wel als eerstelijck om de religie want die hebben se gheen ofte soo weijnigh dat se naer ghenoeghsaem wilt in sijn ten anderen sijn se in't stuck van huwelijk en onderschijft van (verte)//eijghen lant gronden van de alghemijne wetten soo verschillende dat wel wilden moghen heeten om daer daermede schier in't wilt handelen ten derden ghelijck de Christenen om onderschijft en teghenstellinghe van haer selven eenighe buijtenlantse natie Turken? namelicken en barbaren noemen sijnde den naem van hijdens te generael oock wijnigh buijtenslants ghebruikelijck soo hebben se de Americaense ingheboornen daer onder willen rekenen oock ghelijck mede het woort van swerte en blanken bij die over zee verkeereren ghebruikelijck is in teghenstellinghe van negers en ons of ons ghelijke natien en gheen van bijde dese Americaen als naer wat op het vlijs coluer trekende be quaemelijck paste soo hebben sij s ofte ghelijck wel te ghelooven is meer bij gheval als bij deliberatie met het eerste voort dat haer in den monst schoot wilden gheneompt en ghelijck der vrouwen of der ongheleerden die niet veel weten eerste inval in oordel lest is schijnt dit oock wel uijt to vallen konden oock wel wilden ghenaeft werden om dat sij t'enemael wilt en vrempt van het Christen gheloove sijn. Cap. 12 be spij8e en het voetsel der wilden. In de spijse ofte den dranck sijn de wilden als is het oock op hare feestaaghen gans niet overdadigh quistaghtigh dertel of costelijck verghenoeghen haer lichtelijck al se maer iet hebben om de nature te voldoen en aen hongher en dorst te versadighen het is oock

onder haer niet als hier te lande dat de overste edelste of rijckste haer beter en naer advenant laten tracteren als een calis oft ghemeen man maer haer spijsse en dranck is ghenoghsaem over al bij alle en tallen tijden naer tijts gheleghenthijt eender handen haren ordonaris drangh is als in oude tijden water alse het so bekomen konnen dat haer oock selden mist uijt een fontijn ofte levende well somtijts maer selden alse wel te pas sijn

ghebruijken se mede vers vlijs ofte vis wat eenighe ander haer maer wijnigh ghebruijken als het in den tijt is druijven nat dat se vers opdriinken en noeit tot wijn maken bier brandewijn ofte sterke dranck is onder haer niet bekent ten ware bij eenighe die onder ons veel verkeren en gheleert hebben(verte)// dat bier en wijn beter als water smackt de Indiaense talen sijn verschijden en alle seer rijck even wel isser gheene onder alle met een woort versien daer se droncken mede konnen vernomen de dronkenschap hieten se geekhijt en droncken lieden segghen se gecken te sijn alse onder ons veel verkeren ofte eenighe den dranck bekomen konen want de meeste willen gans gheen dranck proeven oock is om in solentie voor te komen bij de overighijt verboden sterken dranck aen haer te verkopen sijn se gulsigh in het dronken drinken en ghedurende den dranck sijn sij heel moejelijck en ghenoghsaem ghelijck men seijt sint selten in sprecie eer se der toeghewent sijn kan men se light dronken maken als sijnde een glas klijn bier of twe daer ghenogh toe maer mettertijt leren se den dranck soo wel als de Neerlanders verdraghen flericijn, Podagra, puijstighe en rode nuesen ofte derghelijke snaren sijn onder haer niet bekent noghe gheen accidenten die op en uijt het droncken volghen haer spijsse is ghemeenlijck alder hande vis en vlijs naer aen tijt van't jaer en ae gheleghenthijt van het lant daer in sij verkeren mede brengt sij hebben geen hoverdij ofte sonderlinghe grepen in het toemaken en aenrighten derselve als den vis of het vlees niet meer als in water gaer kokende sonder eenigh kruijt sout of Smout daerbij te doen anders als het selfs mede brengt sij weten oock van gheen stoven smoren backen fruijten ofte dierghelijke en oock selden van ietwes te verwaermen ofte braden ten ware klijne stukkes vlees en viskens nogh meest als sij op de rijse ofte verjaght sijn en wijnighe andere gheleghenthijt hebben voor broot ghebruijken se maijes of Turxse tarwe die haer vrouwen want sij weten der van gheen molens kloppen of stampen ghelijck de oude het manna in de woestijn deden en tot koeken backen se werpen dat ghestamte meel oock wel dickwils ghelijck eenighe hier de gort en den rijs doen bij het vlees tot een poes pas maer haer ghemeen vetsel en daer se dit koren meest toe ghebruijken is pap die men daer te lande sapaen noempt soo ghemeen en ghebruijkelijck onder de wilden dat selden dagh gaet ofte sij eten se ten ware selve sij op de rijse ofte ter jaght(verte)// ware men kooft schier ten geenen tijde van den daghe in eenith Indiaens ofte wilthuijs daer soo danighe pap niet ghegeten of veerdigh ghemackt weert alle soo vrouwen kinderen als oude lieden sijn sij daer soo seer toe gheneghan en gheweent dat wanneer se ons ofte malkander komen besoeken haer eerste vraghe en omsien daernaer is sonder die kan man haer qualijck naer ghenoeghen tractoren het schijnt dat sij sonder dese sappae haer bekomste niet

wel eeten kunnen sij koken der oock dickwils als sij de ghelegenhijt  
tee hebben vis ofte vlijs onder selden vers maer in't ghemeen eerst  
seer ghedroght en tot meel ghestampt dit ghebruijken se meest in't  
sent van de winter en aenkomen van 't jaer als de jaght ghedaen en  
haer meeste voorraet verschoten is ghebruijken oock veel Turxse bonen  
dat sij onder haer voor een leckernij houden alse met vers vlees in  
langh wat ghekwest sijn voorts ghebruijken se tot spijs en onderhout  
alderhande vlees vis en vrughten die het lant uijtgeeft en sij bekomen  
kunnen houden gheen ghewoonelijke ofte gesetten tijt om te eeten als  
onse natie doergaens doet oordelen het beste te sijn alse honger  
hebben hare appetijten maghen en lighamen hebben se gheweldigh onder  
haer ghewelt soo dat se met heel wijnigh ofte somtijts 2,3 a vier dagen  
kunnen behelben en als het daer naer werder ruijm voorkomt weten se  
haer schade ofte aghtertial gau in te halen sonder dat sij haer maghen  
daer door bederven of sieck der van werden en hoewel de door de banck  
kloek eten kunnen soo vint men der gheen overdadighe vraten seremonien  
van hogh ofte lagh te sitten eerst ofte lest toe te tasten aengheright  
ofte voorghedient te werden kan men onder haer niet bemerken heel  
selden noden se malkanderen oock als op de groote feeste maer die bij  
haer in huijs is als het op een schaften en eten gaet righten se mede  
voor daer weert niemant voorbij ghegaen sonder dat se daer gelt af  
nemen ofte voor laten betalen dat is onder haer gheen ghebruijck het  
extra ordonaris daer se imant mede tractoren is met sterte? van levers  
heel vet vlees twalifs hoofden en ghebraden napes? koren dat se  
stampen tot meel en met heel vet vleesnat begieten (verte)// oock met  
castanien die een mall opghesoden e schellen afgheaden sijn aan  
ghebroken werden en met vlees nat en veel vet ghestooft en gaer  
gemackt sijn. Als sij op verre rijse ter jaght ofte ten oorloghe  
sullen gaen daer se weten ofte vermoeden gheen voorraet sullen vinden  
versien sij haer met meel van ghebraaen maies ghestampt het selve meel  
is haer soo strekelijck en voetsaem dat sij in een klijn sackjen haer  
voor veele daghen kunnen versien en gheen virendeel daghs verdoen om  
dat het soo in ghetroken is en vcghtigh werdende weder uijt geeft  
daervan draghen sij soo een klijn packjen met haer en alse hongher  
hebben nemen daer een hantien vol af en drinken der eens toe en houden  
haer voor soo wel ghetracteert dat se der weer een dagh op gaen moghen  
maer soo sij der eenigh vlijs of vis toe verschaffen kunnen dient het  
haer in plaats van sijn broot en behoeven het niet te backen.

Cap. 3 Van de kleedinghe en ciraden der vrouwen en mannen Meest alle  
hebu=ben sij eenderlij slagh en fatsoen van kledinghe en sijnder niet  
praghtigh ofte overdadigh in ten ware eenighe jonghe lieden die alse  
out werden het selve light vergeten even wel ae vrouwen sijn veel meer  
gheneghen haer te ciren en te tojen als de mans hoe wel het bij langhe  
niet kooft ontrent het 't ghene wij hier te lande sien het manvolck  
alse nogh janck sijn tot twalif of dertien jaer toe gaen ghemeenlijck  
soo ras sij beginnen te lopen alle draghen sij een bant om haer midden  
van leer walvis vin balijn of zeewart alse het hebben daer steken de  
mans een lap duffels laken wat meer als een half el breed en neghen  
virrenaeel lanck aghter en voor door die gaet haer tussen de beenen en  
hanght nogh een vierkant stuck aghter en voor over staet hier niet

qualijck is heel ghemakelijck en des somers lughtig wanneer sij dickwils aen sonder iet anders aen te hebben het dect haer schamelhijt en voert het den naem cote van eer het duffels laken daer te lande soo ghebruijckelijck was nogh wel somtijts alse daer(verte)// gheen gheleghenthijt toe hebben nemen se daer eenigh berijt seer ofte bont toe dat se toe soo een lap snijden en bequaem maken en van de onse overal met een ghemeen woort een klood lap ghehaempt weert 't welck woort aen eenighe hier te lande oneerlijck schijnt maer het blijk daer uijt de woorden niet anders aen hebben als de ghwoonte in 't ghebruijken en die is daer te lande soo danigh dat het selve woort heen teere vrouwe ofte vrijsters ooren offenseert. De vrouwen hebben oock een lap lakens om het lijf van vollen breete en vijf virrendeel langh hanght tot op het halve been en is soo veel als een onderrock maer naest haer lijf onder dien lap hebben se een herten vel dat oock ront om gaet onder aen met tippen en veel dunne nestieltiens hanght die daer kunstigh aengesneden sijn de vermoghenste of die der sien toe hebben nemen se heel met zewant uijtghewerct dat dickwils voor een hondert gulden twe of drie aen zewant tot soo een onderrock gaet voorts om het boven lijf soo mannen als vrouwen te bedecken hebben se een stuck duffels laken van vollen breete dat is neghen en een half virrendeel en bij de drie ellen lanck is in 't ghemeen op de reghte schouder met een knoop om de middel vast ghegort en hanght soo voorts tot de voeten toe daer dienen sij haer daghs voor een kleet en des naghs voor het en decksel van kousen en schoenen draghen soo mans als vrouwen van herten en elants leer die sommige oock met sewant heel kostelijck uijtwerken maer meest sleght en recht ghebruijken eenighe maken oock schoenen van maies stroo maer valt niet durabel veele kopen nu haere kousen en schoenen van onse natie en daer bevinden se haer wel het beste bij de mans lopen meest alle bloots hoofs en de vrouwen meest met bloote haier dat aghter toe ghebonden en tot een tuijt van ontrent een hant langh als een bevers steert opghenomen is daer over treken se dan een vierkante kap die dickwils met zewant kostelijck uijtgewrocht is en om het voorhoofd alse wat kostelijck evanoei? willen wesen hebben se een spanbant van zewant ghemackt ontrent sulck fatsoen als eenighe meenen in oude tijden de voorhoofd spansels gheweest te sijn die hout haer haeren vast gladt en in ordere bij malkanderen kooft oock aghter aen den haer tuijt met (verte)// een strick vast en kooft soo samen heel sierlijck en levendigh ghenogh af om den hals ghebruijken se mede verschijde clenodien die meest van zewant ghemackt en bij haer seer kostelijck en weeridgh ghehouden werden als onder ons de peerlen sij heboen oock veel snoeren van zewant om de handen en aerdigh ghewerckte figuertiens op de borste die half bloot ofte niet nau ghedeckt sijn hanghen veele oock met kostelijke banden van zewant om haer midden en heel fijn en kostelijck goetien door haer ooren oock schilderen de vrouwen ofte vrijsters alse op het schoonste en netste opghepronckt sijn haer aensichten heel wijnigh ofte gans niet; als hier en daer met een sweert stipien en stellen daer bij een heel deftigh stil stadigh en ghelatigh wesen daer alle dertele wulpshijt t'enemael van vervrempt schijnt te sijn meer dan se wel inderdaet is het manvolck schilderen

haer overal maer meest het aengesicht met alderhande bonte colueren soo dat als men haer niet ghewoon is soo te sien haer niet kennen kan en siender dan voorts soo statigh trols en wesentlijck bij dat se haer ghesicht te weten als pronck? tijt is niet geerne eens verdrajen daer bij hebben sommighe nogh een kringh heel langhten schoon root gheverft herten haer om haer hoofd ontrent in sulksn fatsoen als men radien ofte doerlugtigheden om de hoofden der santen en santinnen plegh te schilderen en het monteert heel fraej nogh hebben se kort haier heel fijn en glansigh in langhe vleghten op haer borst hanghen als een jonghe vent soo op geschickt is sou hij schier niet eens pruijm segghen om een heele ben vol maer selden toejen se haer soo heel op ten ware eenighe vrijsters in't leste van haren tijt anders sijn sij alle van naturen morsigh en onaghsaem over haer selven des winters als het kout is komen voornemelijck de vrouwen en kinders niet veel uijter muijten? en decken haer als gheseght is met duffels die sommighe oock wel dubbelt nemen voorts wapenen ss haer lighamen teghens de koude met beeren en espanen vet dat op haer vel smeren en met mouwen en lijven van beren huijden te draghen se hebben oock van wesels lueren herten en eelants huijden etc. kleden daer se den noorman fratiens mede wederstaen konnen met een woort sij hebben kledings ter noot om haer lighaem te bedecken en de koude te wederstaen maer om daer mede te pronken ofte staet te stellen weten se (verte)//gheen raet van eenigh wit linden plaght men onder haer niet te weten nu beginnen der veele naer hemden te sien en van de onse te kopen die se dan dickwils soo langh sonder wassen draghen tot dat se versleten sijn. Cap. 4 Hare huijsen castelen en bijeenwoninghen Hare huijsen sijn meest al van eenen en het selfde fatsoen sonder eenighe besondere costelijkhijjtof curiusitijt in deser voeghen ghemackt als men daer een huijs groot ofte kleen want sij maken se somtijts wel ednighe sondert voeten langh maer nooit meer als twintigh voeten breet maken sal steeckt men langhe dunne gheschelden natten stocken in den gront soo wijt van malkanderen als men het huijs wil hebben en soo langh op de rijgh als't wesen moet die stocken werden dan ront overgeboghen en aen malkanderen vast ghemackt soo toent het alseen waghen ofte gaelderij ghelijck men in de tuijnen stelt dan leijt men van het een ent tot het ander dwers over dese stocken righels ghelijck ghecloofde latten maer als de huijsen groot sijn onder vrij wat swaerder en op waert naer advenant tot een voet ofte daerontrent als de latten op de daken van den anderen dit dan weert met heel taje basten over al welversorght en om het dueren is alles gheschelt dan komter gheen worm in soo gaen se dan voort nemende basten van essen ipen en castanie boomen en soo het diep in de somer is dese niet schellende sij evenwel basten van noode hebbende nemen se imberen dat ontrent de waterkanten groeit en sijn bast wel lost als is het anders? droogh met sulke basten die ontrent een vaden langh en oock soo breet sijn overlegghen se kerende de gladde sijde binnen het heele houten gherempt soo staende als gheseght is tot boven toe op een voet naer aen malkanderen en binden het daer't vereijst te deghe vast isser erghens een gat ofte schuer in de basten dat weten se te stopen en voor het krimpen laten se ae hasten overmalkanderen schieten somma sij stellen het soo dat hare huijsen reghen

en wint keren oock tamelijck warm sijn maer van kamers saleten salen garde robes of cabinetten der in te maken weten se niet af midden in het huijs stoken se langhs heem van het eene ent tot het ander soo dient de open ghelatene rete die oock in't midden is voor de schoorsteen om de roock te losen dickwils sullje daer in een huijs sestien ofte aghtien familien setten minder en meerder naer de huijsen groot en klijn sijn (verte)// het vier leijt in't midden de mensen aen wedersijden elck weet sijn bestek hoe veer sijn plaetse gaet als sijn ruijnte hebben om pot ketel en watse voorts hebben te laten met gheleghenthijt om te slapen soo begeren se niet meer dat mackt datter dickwils een hondert of anderhalf en meer in een huijs logieren dit id de constitutie van een huijs ghelijck se doorgaens over al staen ten ware daer se gaen jaghen oft vissen daer maken se maer een behelp in de dorpen en castelen maken se altijd vast en goet weerck tot de plaetse om hare castelen op te legghen verkiesen sij in't ghemeen of als sij het soo krijghen kunnen een hooghen stijlen bergh ontrent een water ofte revier kant gheleghen daer het niet gemackelijck op te komen en dickwils maer een sijde belanckelijck is sien oock altijd daer naer dat sij boven plat en even is die omringhen se dan mat een seer swaer hout staketsel op een sonderlinghe maniere ruijtsghewijss door malkanderen ghemackt eerst legghen se langhs den gront een swaren boom met somtijts nogh een lighter der boven op soo wijd en breed als hij het fundament begripen willen dan setten se schuijn in de gront aen weder eijde sware eeken palasaden die steken boven daer se in ghelaten sijn om onder malkanderen dichter te voeghen met een kruijs door malkanderen daer aan weder een boom in ghelijt weert soo geeft het heel vast weerck en as palasadentwedick ghenoghsaem bestendigh haer voor over rompelingh ofte subiten overdval haren vijanden te bevrijden maer van dit weerck naer de konst met gordijnen poten? en flankeringhen etc. te belegghen heeft men onder haer nogh gheen kennisse se maken oock hier en daer op hat effen of lags lant entrant hare plantagien wel eenighe fortiens voor een aenloop harer wijven en kinderen daer in te berghen alse daer soo dicht ontrent eenighe vijanden hebben dat se met klijne partijen haer kunnen komen bespringhen haer fortressen of castelen in seker forme ghestelt sijnde aghten sij seer hoogh maer hebben in der daet niet veel te beduijden en doen haer in oorlogh teghens de Christenen meer quaet als goet in soo een casteelstellen se somtijts twintigh oft derdigh huijsen tot hondert voeten een eenighe oock veel langher ghelijck se van one volck tot hondert en taghtigh treden toe ghemeeten sijn en ghemerckt sij haer soo nau als verhaelt is in selve kastelen behelpen propter sulken meenighte van volck in bij malkander dat het onghelooflijck is en men verwondert staet als men se siet voor den dagh komen behalven dese castelen (verte)// hebben se nogh andere bijeenwoninghe die dorps ghewijse open legghen meest ontrent het bos aen de eene sijnde ende hare majes landen aen de andere sijde sij hebben oock ter sommige stede eenighe bij eenwoonste ontrent de waters aer sij ghewoon sijn alle jaer veel te vissen en met een wat bij planten maer sulke plaetsen verlaten se teghen de winter weer en gaen naer de castelen ofte in de digh te bossen wonen daer het warm is en sij het branthout



dicht bij de hant hebuen oock van geenderlij wint begaen kunnen werden en goede gheleghenthijt tot de jaght hebben daer se haer dan in plaats van vissen mede erveren hare vaste kastelen ofte groote bijeenwonste verlaten sij selden t'enemael anders sijn sij heel light van opbreken en verhuijsen blijven selden langh op eene plaets maer treken het sasoen van het jaer en den tijt naer dat is in den somer alser veel te vissen valt uegeven se haer op de water kanten en revieren des herfst tijts en in den winter als het vlees best is soeken sij de bossen somtijts maer meest in het voorjaer begeven se haer met meenigte naer de zee kanten om oesters te eeten en provisie te doen van alderhande schelpvis die se weten te drooghen en langh bewaren. Cap. 5 Maniere van huwelijken en boren der kindere.

Gehandelt hebbende van het stal der lighamen het onderhout der selver met hare kledinghe en ciraden ende bijeenwoonste beschreven sijnde bevoecht ons nu te spreken en aen te wijsen het vervolgh sonder welck al het voor verhaelde onder de voet soude moeten vallen dat is het huwelijck met sijn ghevolgh als sijnde het eenighe en aleenighe voetsel en vervolgh der gheheele werelt soo weerter oock gheen natie ofte gheslaght van mensen erghens in de werelt soo niet ofte barbaris ghevonden die niet het effect des selfs gheweten en nogh altijt eenighe nadere tijkenen daarvan over behouden hebben in Nieu Nederlant bij de oorspronkelijke ingheboorne (want onder ons is't als hier te lande) kan men effen nogh de veroude voetstappen van het selve spueren maer soo men het wat redresseren moghte het ware wel nodigh het selve met den eerste gheschiede de woorden of namen van man en vrou vader en moeder suster broeder oom moei night neef ghetrouw en onghetrouw sijn onder haer wel bekent en ghebruijkelijk ghewisse kentijkenen al wist men gheen ander beschoet ofte nader bewijs bij te brenghen datter iet is // naer het huwelijck ghelijckende om klaarder te spreken de wilden daer te lande trouwen mede en ghemeenlijck eene vrou sonder meer ten sij dan aat het overste rijke of maghtighe personen sijn die wel dickwils twe drie of vier vrouwen teffens nemen ghemeenlijck van de moeste en neerstigheste die der onder haer sijn an't is wonder dat die luijden allen door het light der naturen hare vrouwen soo weten te regeren dat men noeit hoort ofte ondersokende bevinden kan datter eenighen haet twist ofte partijschap onder die vrouwen in swangh gaet ofte over de opvoeinghe der kinderen huijselijke saken en preferentie ontrent de man ontstaet in welck stuck sij haer allen ghedraghen naer des selfs welghevallen ontrent de houwelijken onder haer sijn veer na soo veel seremonien niet ghebruijkelijk als hier te lande bij luijden van fatsoen maer jan raijs? weerga magh het goelick verhalen der is onder haer gheen presisen tijt van gheoorloofde jaren die oordelen se allen aen de bequamhijt daer sij oock niet vies op sijn om die van te voren te beproven als het jonghe luijden bennen die van een ofte wedersijden bevrient sijn gheschiet het ghemeenlijck met vrienden raet en kennis oock regart nemingh van gheslaght en qualitijt maer als het bestorven ofte onbestorven weduwen ofte weduwenaers sijn ghelijker aat gesiende meenighte onder haer ie gheschie het wel somtijts met kennis maer is evenwel niet ghebruijkelijk de vrienden daer mede te bemoejen het man

volck naer se van vermoghen of condici sijn moeten altijd eenighe giften ofte vereeringhe aen hare toe komende bruijde doen dat is soo veel als den trou penningh in oude tijden ofte waer teken van het ghetroffen accoort maer als het onder weduwen en weduenaers met gheen vrienden advies aengegaen is en de ghehouwde niet accorderen konnen een van bijden buijten den pot pist of waer elders een misverstant ontstaet soo neemt den man dickwils sijn gaeitien waer slaet het wijf een af en soo se van selfs niet weghgaet stoot se wel onghemackelijck de dueer uijt want onder haer sijn ghehuwelijken soo vast en bundigh die niet als een van bijden het sij de vrou of de man sijn met de andere te buijten gaet ofte eenigh ander notabel misverstant ontstaet dat soo danigh misvoeghen veroorsackt van stonden aen bij een of bijde ghebroken kan werden en oock volkomen ghebroken weert het selve is daer te lande en heel ghewoonlijck en ghebruijkelijk dinghe soo dat ick mans ghekent heb ben die ghewoon waren alle jaer van vrou te veranderen(verte)// hoewel se daer wel somtijts gheen ofte wijnigh reden toe hadden men siet oock dat het afgaen van huwelijck ofte veranderen van de eght meerder van der mannen als der vrouwen sijde ghepleght weert in het schijden van het huwelijck volghen de kinders de moeder waer naer veele natien oock om seker te gaen haer gheslaghten rekenen evenwel hoe wij langhe bij malkanderen blijven in de trou oft het huwelijck volherden hoe het loffeliker en eerlijker onder haer gherekent weert. Staanden huwelijck is het groote schande in hoeren of overspel te vervallen voornemenlijck onder de vrouwen die haer sommighe oock wel eerder soude laten doden eer daer consent toe draghen noch vijlder aghten sij het soo het bij daghe ofte op het velt gheschiet dat imant der ghesicht van soude konnen hebben of van de son beschenen weert die sij segghen dat te sien ende sullen oock gheene mans haer vrouwen als sij soo ietwes aen haer merken continueren al hadden sij se noch soo lief maer alse noch vrijsters ofte andersins onghetwone sijn isser niet aen geleghen se moghen aan doen soo het haer ghelieft alse der haer voor betalen laten voor niet houden sij het schandalues en hoeraghtigh te sijn de reste weert niet qualijck ghenomen als het haer ghebueren magh sal oock niemant hem daeraen stooten om soo eene in toe komende ten huwelijck te versoeken het ghebuert oock wel dat een vrije vroupersoon wel een tijt bij imant sal slapen ende hoer daer van sijn soo langh sij haer te vreden stelt en genogh geeft daer sij noghtans niet mede soude willen trouwen sij sijn oock hooverdigh daer op en sullen alse wat out beginnen te werden beroemen dat sij bij veele overstens en brave karels gheslapen hebben ghelijck selfs met verwonderingh aenghehoort hebben dat bedaerde vrouwen van de voortreffelijckste onder haer daer om groot ghevoelen van haer selven haddenl lofwaeraigh en glorieus quasire bene gesta van spraken. In ghevalle het ondertussen ghebuert dat een vrijster rijp weert (want dat is het woort onder haer ghebruijkelijk en sitten bleven daer se noghtans lust heeft om te trouwen) soo bedeckt dese vrijster haer hoofd aengesicht en gheheele lighaem sodanigh datter niet blootes aen kan(verte)// ghesien werden dit is dan het tijken hares ghemoets dat se begerigh sijn te trouwen waer op ghemeenlijck den eene ofte andere sijn presenteert om haar te versoeken en is een

seer ghemeen dingh daer te lande selfs oock bij sulke doghters die buijten at te doen versoeck ghenogh krijghen maer evenwel die manier willen volghen om dat se aan als het aen ider bekent is dat sij trouwen willen (want het man volck soude daer heel noode imant te vergeefs versoeken) nogh wel light van condici verbeteren wanneer sij dan in ofte buijten huwelijck swangher sijn soo waghten sij haer heel nau voor alle dat haer vrught eenighsins schadelijck soude konnen wasen ghedurende hare draght weten se wijnigh van sieke ofte pijnlijke daghen en wanneer den tijt naer hare gissinghe daer se vrij wat correct op sijn ontrent vervult is ghebruijken eenighe dogh selden die voor een swaren aerbijt vresen ofte het haer eerste rijs is een dranckjen dat van wortels en kruiden daer vallende ghemackt weert dan vertreken se ghemeenlijk op een eenighe plaetse in't bos al is het oock schoon in hertien van de winter daer se sonder imants hulp vankinde verschijde hiertoe Verkiesen se ghemeenlijk een stille plaets die vrij is van alle winden daer maken se van matten ofte dierghelijke een hutjen ofte schutsel over haer en nemen wat provisie mede ontrent een killetien of spruijtien van lopent water daer se het een kneghtien sijnde datelijck in legghen en een ruijmen tijt laten al waer het oock hert vriesent weder se moeten segen se van eersten af taei werden soo geven't brave kerels en goede jagers daer na doen sij die op en bewinden se in warme bonte rocken slaan se oock seer van aght in de opvoedinghe dat se niet moghen veronghelucken en naer se nogh eenighe daghen in die plaetse overghebraght hebben keren sij weder tot hate huijsen en vrienden sijn sonderlingh in't verlossen niet sieck behouden oock gheene onghelightheden daer uijt nogh sterven niet in de kraem hier van willen eenighe redenen geven en segghen om dat haer soo veel kennisse van goet en quaet niet gegeven is als ons sijn sij oock soo sondigh niet en de pijn in't baten is niet soo seer natuerlijk maer een straffe op de sonde volghende aen de eerste moeder daer voer opghedraghen andere mijnen dat het ghesonde klima hare goede dispositie van leden en ghewoonlijke rouwichijt het selve te weghe brenght. Cap. 6 Van het soghen en versamelen der mans en vrouwen. Men hoort daer te lande nooit of weet niet dat eenighe vrouwen haer kinderen van andere laten suijghen ofte uijt ter minnen doen dat werck nemen sij alle hooghe en laghens stants door malkanderen (verte )//selfs waer en ontrent Nieu Amsterdam ofte eenighe mijlen en dagh rijsen daer rontom want verre te lant waert inne heb ick wel gehoort datter eenighe maer wijnigh sijn die der niet veel oppassen sullen de vrouwen ghedurenae dat se suijghen of levent draghen met gheen mannen te doen hebt en allenigh om redenen dis sij selfs weten te geven dat het schadelijck voor de vrughte ofte het soghelingh is en ondertussen sijn de vrouwen niet precies al ghelijt den man sijn met een ander daer hebben se niet teghen maer selfs laten se haer niet beweghen en onderhouden dase maniere seer relegieuselijk soo dat groote schade en laster onder haer is als eenighe vrouwe contrarie soude doen sonder dat se saerom met het speenen verhaesten als ordonaris een jaer de kinders met de bors voedende sij sijn oock seer vies en afkeerlijk ter tijden haren onrijnigheden en aan sullen sij geer gelden te voor schijn komen ofte haer van het manvolck sien

laten maer houden haer afsonderlijck en beschaemt allenigh soo se in eenighs feestdagh gheselschap ofte bijeenkomste sijn en ghewaer werden dat haer de fontijne ontsprinhht sullen sij haer selven is het eenighsins moghelijck daervan afschijden en vertreken sonder weder te voorschijn te komen eer dat het verbij is voor de raste anders als alles wel is en sij aen niemant verbonden sijn spelen se meest al van de lighte en sijn soo wel vrouwen als mannen gheweldigh liberael over dat werck sonaer eenighe schaemte daer over te hebben even wel vuijlen en ongheschickten praet ghelijck onder ons veele daer vermack in hebben is onder haer seer veraght kussen stoejen sollen ofte andere dierghelijke dertele tituwerijtiens die men met een woort te hoof cresse noemt dat soo veel in't ghemeen als quansuijsiens ofte requesten sijn is men bij haer niet ghewoon te sien sij spreken der qualijck en veraghtelijck van als het haer in presentie van imant gheschiet ofte als sij het den Neerlanders sien doen wegghen se daer met schampere worden toe foei als je wat doen wilt vertoeft tot den nacht ofte dat men allen is wat behoeft men andere redenen om te laghen te geven maer bij tijden en wijlen sullen se gheen tocht wijgheren en meest alle soo menigh alle sijn van kant aen de hoer spelen en in't hondert bouwen sommighe die twe ofte meer wijven hebben ghelijck oversten en voorneme lieden sijn oock niet afkerigh om een vrient die van buijten koemt met een haerden vrouwen voor een nacht te gherieven(verte)// maer soo het sonder hare kennisse gheschagh souden sij het heel qualijck nemen an die vrouwe casseren ofte ghelijck se daer spreken de schop geven en laten gaen kuijeren.

Cap. 6 Maniere van begraven wee klaghen en rou tijkenen soo wannedr der onder wilden imant uijt het tijdelijcke leven schijt sijn sij alle daer ontrent het lijck ghevallen is al waer het oock een verre vremdelingh die daer ontrent vrient nogh maght hadde of van imant schier bekent ware seer sorghvuldigh om het dode lighaem ter aerde te brenghen sonder de ghewoonlijke seremonien daer over te vergeten en is het een persoon van eenigh fatsoen soo houden se dese gewoonlijke wijse daer somtijts iet af ofte toe doende naer de qualijt der overledene in de uijterlijke sieckte toe sij malkander treffelijck bij maer als de siel van het lighaem gheschijden is komen de naeste vrienden de leden strecken en ooghen luijken en naer se eenighe daghen en naghten bewackt en beklaght sijn brenghe se haer ten grave daer sij se niet in neer legghen maer setten met een steen ofte block onder haer als of se op een stoel saten dan leggen se gelt pot ketel schuttel en lepel met eenighe provisie bij haer in het graght om seggen se of se het in de andere werelt komende van node hadden dan voegghen se soo veel hout ront om de lighamen datter gheen aerde ontrent kan komen en boven over het graght maken se altijt een grooten hoop van hout steen ofte aerde en daer setten se boven weaer hout palasaden over heen ghelijck of het een klijn huijsken was alle de plaetse daer imant begraven is sijn afgesondert en werden bij haer voor religeues ghehouden 't is oock een sware misslagh ofte groot schelmstuck onder haer sodanig de plaetsen te veronrusten beschade ofte schenden de naeste vrienden voornemelijck vrouwen want de mans sullen selden eenigh uijterlijck misbaer maken hebben hare tijden van

te bewenen daer roepen sij dan met afgijrselijck ghehuijl en wonderlijck ghebaer den naem van den afghestorven slaen op haer borste bekrabben hare aenghesichten en bewijse alle bedenkelijke routekenen maer isser een moeder bij wiens kint overleden is soo gaet het alle streken te buijten want die roept en liert somtijts heele nagten over of se poer steke dol waer en waer se dan jongh ghestorven ofte in den oorlogh

ghebleven sijn stellen sij hare rou klaghten aen gij scheeren oock de haren van hare(verte)//hoofden af de selve op eenighe tijden die sij daertoe hebben op het graght in der vrienden bijwesen verbranden in somma sij sijn seer ghevoeligh en ontstelt in imants overlijden voornemelijck als hij haer bestaet ofte aengaet oock om den rou en droefhijt des te beter te vergeten en de memorie der vrienden van de overledenen niet te bedroeven soo sullen bij alle die van dat selfde gheslaghte resort ofte daer om streckts woonaghtigh sijn den selden naem voerende dien veranderen sij hebben oock heel ongeerne dat men daer mentie af mackt verhael van doe of naer vraght en mijnen dat men het haer ten spijte ofte om te bedroeven doet het rou draghen is daer niet heel ghemeen als onder de naeste vrienden en dat maer met eenighe swerte tijkenen aen 't lighaem uijt ghesondert als een vrou haer man overleden is die scheert dan het haer af mackt haer heele aensicht peck seert ghelijck de mans oock doen als haer vrouwen sterven en draghen een herteleren hemtrock over haer nackte lijf en treuren meer als een jaer sonder tot ander huwelijck te treden en al hadden se maer onlanghs ghetrouwt gheweest of bij haer leven niet wel gheaccordeert soo onderhouden se alle dese ceremonie heel nau. Cap. 8 Hare feestdaghen en sonderlinghe bijeenkomsten Feest daghen ofte groote maeltijden te houden is onder haer gheen ghewoonlijck dingh evenwel gheschiet het somtijts of om raet te pleghen nopende eenighe vreden oorlogh verbintnisse aliantien en accorden aen te gaen of om met den duvel eenighe toekomstige sack en uijtkomste of over het ghewas en vrucht baerhijt van het jaer te beraden ofte om over eenigh goet succes te aaneen en vrolijck te wesen om in vreden ofte oorlogh met eenighe haerder naburen en om leggende natidn te treden resolveren sij niet haestelijck of in wijnigh hoofden maer vergaren daerop alle hare raden en idereen die van eenigh gheslagh is die het dan vrij staet sijn ghevoelen soo kort langh en breet alst hem belieft te vervoeghen sonder dat imant al duerden sijn orranghe nogh soo langh en al liep hij oock wat veer buijten schreef tegen veeler humuren hem sal interromperen maer so se het 't ghene de ghesproken weert t'enemael approberen soo doen se daer jughender wijse als het op 't sluijten van de oratie koomt dickwils rijken van haer raet houden is altijd voor den middagh en duert in't ghemeen niet langher als des verte)// soo der ondertussen niet gheconcludeert weert beginnen se des morghens bij tijts weer aen maer alse sullen duvel jaghen (soo noemen se daer te lande het spock en bedrijf dat se met den duvel om toekomstige dinghen te weten houden) dan ghescieaen hare vergaderinge des naermiddaghs teghen den avont en daer sijn sommige personen die met den duvel sonderlingh kunnen omgaen en groote woey aenrighten of ten minsten sij maken aen ghemeenen man soo wijs sij beginnen aan eerst te

springhen tieren schreven en rasen of se dol en beseten waren sij legghen groote vieren aen dansen daer rondom henen langhs en dwers duer buijtelen en rollen over hals en kop slaen haer selven en maken soo veel vremde potsen dat haer het sweet aen alle kanten uijtbreect en langhs het lijf met stralen afbiggelt schijnen door alle de misselijke germatsen wel selfs in duvels verandert te sijn soo dat het afgrijselijk voor een die het niet gheweent om aen sien is en als het werckjen te recht aen de gangh is beginnen alle de duveljaghers naer te lollen en huijlen en tieren met malkanderen of se vool ghedroghs waren als dat aan een wijl gheduert heeft verschijnt haer den duvel soo se segghen in de ghedaente van het eene ofte het andere beest is het in een verschurent beest dat is een quaet teken is't in een onnosel beest dat is beter en die antwoort haer aan wonderlijke dinghen op al dat se hem braghen maer selden soo klaer ofte omstandelijck dat se der staet op maken ofte bet reghet begripen konnen se weten ofte sij schijnen ietwes van hem te weten en slaender soo voort naer als aen blinden naer het eei? en valt het dan anads uijt soo is het haer schuit dat se het qualijck verstaen hebben even wel somtijts weten se ietwes te segghen dat wat verder gaet als aen reghten text lijden kan alser eenighe Christenen in hare vergaderinghe sijn die sien al het gheraes wel maer ghedurende haer presentie wil den duvel niet verschijnen de duveljaghers wetensomtijts eenighe van het ghemene volck te betoveren dat hij schuijmbeckt of hij beseten was ghelijck men anders niet sien kan want sij smijten haer selven in de gloedende vieren sodaer te voelen als dat dat een wijl tijt gheduert heeft fuijstert eener hem wat in't oir soo is hij weer soo stil en mack als een lam om vrolijck over eenigh sorces te wegen ofte dansen vergaren se des middaghes soo weert eerst bij een oraker de sake verhaelt daer naer tracteren sij malkanderen met spijsse ghelijck oock somtijts gheschiet (verte)//naer het raat houden se konnen lustigh schransen en ider mens verdoet wel soo veel spijs aat sij dr adrie daghen ghenogh aen behoorde te hebben se moghen niet over laten dat se selfs niet eten moeten se mede nemen of hare honden geven en alse dan ghelijck men seijt soo dick en stijf ghegeten sijn dat se niet konnen roeren als den bosen kop besluijten het de ouden en heel bedaerde met een tabackje met de jonghe lieden of die nogh tussen bij de sijn gaet het op een singhen kantskajen en dansen dickwils heele naghten over.

Cap. 9 Hoe de mensen en dieren eerst in dat lant ghekomdn sijn Der weert heel verschijden reden strijt bij ghebraght als men onderstaet naer te spuren hoe dese die wij nu wilde mensen noemen eerst in dit deel van de werelt dat van de andere drie delen door de groote zee altijt schijng afghesondert gheweest te sijn eenighe segghen sij sijnder gheplnt andere vraghen bij wien en hoe komender dan leven jaren wolven vossen slanghen en ander fenijnigh ofte schadelijck goet dat vaert men immers in gheen schepen om te verplanten en als men met de wilden selfs over het stuck van de scheppinghe spreeckt jebben wij haer op dese vraghe noeit te reghte konnen voldoen ofte sodanigh antwoorden dat het selfs gheloofden veele meene daer op een onbekent kronijckschrijver te berde brenghende dat wel eertijts als de commigeratianus gentium nogh in swangh ploghten te gaen dat dan

eenighe mensen te sloop en van alles wel daer toe versien uijt  
eenighe quartieren van Sweden of Noorweghen sijn vertroken om een beter  
lant te soeken onder het belijt van oen sekeren oversten ghenaeft  
Sackena en dat men noeit heeft konnen weten waer de selfde belant sijn  
en om dat alle de oversten in Nieu Nederlandt die ontrent den water  
ofte zee kant woenen met een ghemijnen naem Sackenaes ghenaeft werden  
willen sij besluijten dat se van dat volck voort ghekomen sijn op dat  
besluijt kan men qualijck vast gaen even wel blijft het een vremde  
saeck daer andere verder in gaen en legghen in consideratie als of de  
mensen in dat deel van de werelt niet oorspronkelijk uijt Adam en  
aldaer een besondere scheppinghe van menaen en dieren gheschiet ware  
traghten oock met veel redenen te bewijsen gheen sontvloet over dat  
deel van de werelt ghegaen te hebben en sprekender van als of het een  
heele andere nieuwe werelt t enemael in conditie met de oude (verte  
verschijde ware ghelijck de oock wel dogh uijt andere insighten  
ghesecht weert te sijn sij breken oock met eenen haer hoeft of in den  
alghemeen ondergang des werelt ten jonghsten daghe die nieuwe werelt  
mede gheoordeelt sal werden daer toe bijbrengende dat maer wijgh  
jaren daer eenighe mensen gheweest sijn en maerendeels onnosel die het  
aertrijck om der sonden willen soo niet vervlak en besoetelt sijnde  
gheen soo reghtmatighe straff daer over met de reste als meerder  
sondigh sijnde sal konnen draghen het waerschijnlijckste is dat  
eenighe segghen wel eertijts voor veele eenen de zee tussen cap veert  
en America soo nau gheweest soude sijn of nogh wel nauwer als tussen  
Calis en Doveris soo dat men met hulp van de eijlanden uijt Africa in  
America soude hebben connen overkomen dat mensen en dieren door sulken  
middel derwaerts over ghekomen en ghebraght sijn en segghen se is het  
daer niet gheweest ghelijck dat niet wel gheloof kan werden soo was  
het elders en dat oordelen wij wel gheraden te sijn daarom dat  
eenighevertonen de Chinesen wel eer in Brassil geweest te sijn en dat  
langhs het ghebroken lant van de Magellannse straet ofte aen de  
verschijde ivers van America eenighe enghte ofte na gheweest  
sijwant nootsakelijck is het bij voort plantinghe schiet en met  
bijscheppinghe anders soude alle fundamenten van de schrift  
gheruineert werden die van contrarie ghevoelen vraghen daerop of  
Peterus Columba en Americus soo men het over caep Verdt ofte elders  
van daen heeft konnen sien ghevonden hebben dat inderdaet niet  
verloren was dogh ons voornemen niet sijnde dese disputen te volghen  
sullen ider sijn vrij oordeel en nader stoffe om te schrijven latende  
voort gaen. Cap, 10 Van de verschijden gheslaghten en talen De  
verschijdenhijt der stammen talen en gheslaghten is in dat deel van de  
werelt immers soo groot als in Europa alle die van een gheslaght ofte  
staem sijn houden haer meest bij malkanderen en hebben elx een  
besonderen oversten en regeringhe op haer manier der sijn oock hooger  
oversten daer de andere onder submitteren maer schijnen wel eer alle  
uijt een gheslaght ontstaan te sijn niet light sullen se aen andere  
gheslaghten trouwen want der is onderhaer altijd jalosie wie de  
sterckste is ider traght oock sijn gheslaght te vermeerden en ghelijck  
se overstena over de gheslaghten vlecken en plaetsen hebben soo heeft  
oock ider huijs sijn oversten die de outste en fatsoenlijckste van het

selve is heeft het ghesagh en eminentie en daer naer werden oock hare ranghen hoe wel se daer altijt niet op letten aen ghestelt hare spraken entalen sijn se~r verschijden (verte)// en soo veel van malkanderen verschillende als Neerlants Frans Grix en Latijn hare declinatien en cojugatien reguleren haer meest van het Grix want sij hebben nominibus een dualen en in verbis augumenteren mede als de Grieken hare sprake tot de eene ofte andere hierlantse tale te refereren is onmoghelijck se heboen der ruck nogh smack maer eer men sigh bevljtight de selve te leeren begrijpt men der soo veel van als offer een hont blaften eenighe noemen in haer talen de letter er niet en andere soo dickwils dat se schier niet een sillabe uijt brengnen ofte sij isser in en dese hebben buijten dat niet veel onderschijt konnen in veelen malkanderen verstaen hare talen konnen bequaimelijck afghedeelt werden in vier hoofd talen die hoewel weer vrij wat onder malkanderen verschillen even wel met malkanderen voort konnen terecht konnen de afdijlinghe is in Mau Minquas Siauanco Wappanoe met de Manhatoense meent men die daer ontrent waren of op de Noort revier het langhe eijlant Newesinck aghter kol etc, de Minquas sijn die verre lantwaer waren als de Maquan Sinnekes en dierghelijke de Siananas sijn die om de Suijt wonen en de Wappanas die noor oostelijck van ons legghen heel selden werden hare tale wel en perfect van de onse gheveert evenwel sijnder die de langdurighe conversatie daer soo veer in ghebraght heeft dat se alles verstaen en spreken konnen maer als gheen luiden van studie sijnde konnen sij het aen gheen andere leeren of de fundamenten daerran op stellen. Cap. 11 Van het gelt en hare munterije Dat daer te lande gheen girighijts wellust van kostelijke metalen soude sijn gheloofte niemant die het daer oeit besagh noghtans het ghebruijck van gout silver ofte eenigh gheslaghen get is onder haer niet bekent sij hebben en ghebruijken ontrent de plaetsen daer de Christenen verkeren een sekere specie die sij zewant noemen het maken en approprieren daervan aen ider vrij staet soo dat gheen valse munters onder haer ghevonden werden ae specie is wit en weert dogh het wert is de helft te waerdigher als het witte en weert ghemackt van kinckhorens die de zee voornemelijck twemaal in het jaer(verte)// op weerpt anders daeruijt ghehaalt werden daer smijten se al de dunne schelp rontom af en behouden niet als het middelste standaertien ofte pilaertie daer de schelp langhs omloopt die slijten se gladt en effen korten het dan naer den eijs dat de stocken dick of dun sijn soo drillen sij der gaten door rijghen se op taje halmen en slijpen se soo voort ghelijck op eene groote dan verrijghen se die op langhe snoeren en soo geeft men se uijt 't is alleen het gelt dat onder de wilden om gaet of daer men met haer in handelen kan 't is oock seer ghemeen onder ons om alles wat men nodigh heeft voor te kopen der weert oock groote handel in ghedreven dickwils bij veel dusende reffens om dat het ontrent den zee kant allen valt en meest in het lant daer de pelterije van daen komen ghetrocken weert onder de Neerlanders gaet anders als hier te lande alderlij goude en silvere specie begint hoe langh hoe meer toe te nemen verschilt evenwel nogh veel van hier te lande.

Cap. 12 Besonder aen ghebooren aert en tijtverdrijf der wilden De



wilden sijn alle uijter aert (want offer hier en daer een ander slaghe onder loopt dat kan gheen reghel maken) droefaghtigh wesentlijck stadigh en van wijnigh woorden die nogh eerst bij haer langh overleght dan langhsaem uijtghesproken en heel langh daernaer in nauwer ghehughenis ghehouden werden meerder woorden als ter noot hebben se niet ver haer wanneer se ietwes te kopen te doen ofte handelen hebben anders praten sij van gheen sake sonderlingh de pijn waert als van haer jaght visserijen oorloghen behalven de jonghmaets die verlenen malkanderen in't ghemeen een pratien van de wijfiens met sonderlinghe lughens gaen se niet om sijn evenwel niet presies ofte naukurigh om de waerhijt en haer woort naer te komen vloeken sweren of schelden hoort men onder haer niet ten ware sake sij onder ons eerst verkeert hebbende het selve daer gheleert hadden overvliegende wijshijt of sonderlinghe verstanden vint men onder haer niet maer allen redelijke kennisea die de ervarenthijt absent sonder dat se heel begerigh of aerbijtsaem sijn om te leren anders sijn sij gau ghenogh om goet en quaet meest te begrijpen in haer selven sijn sij sleght en onnosel maer onder ons wat verkerende (verte)//werden seer slim en overal toe afghericht sij sijn vijl slordigh en onaghsaem en hebben meest alle de ghebreken die daer uijt volghen en ontstaen sij sijn seer vrackgirigh en halsterigh maer oock als den noot aen den man gaet wijnigh vresen van sterven en veraghten alle pijn die men haer aendoen kan singhe altijt tot die doot toe en daer sijn se sonderlingh hoveerdigh in sijn oock alle van naturen girigh en betelaghtigh men moet haer niet veel te betrouwen want se vallender diefaghtigh bij maer al weijghert men haer nogh soo gheringhen sake die se versoeken dat treken se haer niet aen sijn oock alle uijter aert seer vrij en konnen gheen heerschapije over haer verdraghen willen oock niet gheslaghen sijn ten sij selve sij eenigh quaet ghedaen hebbe dan verdraghen se seer veel sonder teghen weer tot leckernijen in kost of dranck sijn se niet gheneghen koude hitte honger en dorst konnen sij uijter maten verdraghen sij ontsien gheen ongeval swemmen meest alle van de moeder aen als aen dekilkens buijten het huijs brenghen se den tijt met vissen jaghen en oorloghen door te huijs rusten sij haer suiighen een tabackpijp spelen in den back of met de rietiens dat onder haer ontrent is als onder ons het verkeren of keerspielen alse out werden brijden se netten en maken houten backen en lepels voorts is het werken aldaer onder het manvolck niet ghemeen alle het weerck dat voort onder haer te doen valt moeten de vrouwen beschicken. Cap. 13 Haer voorsorghe der lighamen en medicine

Sij binden haer selven gans aen gheen diete houden oock van gheen medicineren en purgeren als haer iet sch t dat moeten se uijtrusten en s00 dat niet helpt gaen se princepael teghens den soeten? tijt in de stoven en sweten alles uijt ghebruijken dan oock wel eenighe dranken maer seer wijnigh dese stoven maken se van klij in de aerde rontom dicht toe met een klij duertien daer se effen door in konnen dan maken se veel kesel stenen heet die se daer in schuijven rontom langhst de kanten soo gaet den patient selfs al singhende in de midden sitten daer in soo langh volhardende//

Vervolgh der beschrijvinghe van Nieu Nederlant sitten selfs met heel

mekte leden heel vrolijck en al singhende daer in't midden en blijvender soo langh het haer eenighsins moghelijck is daer uijt komende gaen se ghemeenlijck in heel kout springh water leggen ende hier door seggen se vinden se seer groote bate ende ghenoghsame ghenesinghe voor meest alderlij qualen verse wonden en ghevaerlijke quetsure weten se schier met niet? wonderlijck te ghenesen sij weten oock in't gemeen raet tot alle verouderde seren ende heel verdorve toevallen genesen oock dickwils klapooren ende alle andere dierghelijke venus vrughten somtijts wel soo ghemackelijck dat se meenigh Italiaens meester daer in soude beschamen en dit alles doen se met cruiden wortelen bladen en dierghelijke dat het lant haer geeft ende sij de kraghten van kennen sonder compositien te maken dogh de natuer kooft haer in vele sonderlingh te baet door diense gans geen exces in eten of drinken doen anders soude sij veel dinghen met soo klijnen middelen niet te weegh konnen brenghen als nu imant heel sieck onder haer weert ende doot daermede schijnt ghementh te sijn dan gaense of met alle man of de naeste vrienden allen daer over duvel jaghen en maken sulken gheraes dat het ghenogh is om imant ghelijck men seijt die op het giepen leijt voort van kant te helpen en immers naer se ons wijs willen maken soo moet den duvel haer dan bekent maken of de patiënt leven ofte sterven sal oock in ghevalle der hoop tot het leven is wat sij voorts ghebruijken moeten om den patiënt op de been weder te helpen (verte)// maer seer selden krijghen se vast bescheet en evenwel moeten se nogh de middelen ghebruijken alser hoop is weert den patient dateliick spijse voorghestelt daer men hem van verswaddeert hertelijck te eeten het lust hem wel ofte nie.

No. 14 Het bouwen planten en tuijnen der wilden. Al het bouwen en planten dat onder haer gheschiet dat doen de vrouwen de mans moejen haer daer gans wijnigh verten sij se heel jonck ofte heel out sijn en dat gheschiet dan tot hulp ofte onder directie van de vrouwen sij bouwen ghee tarwe haver gerst rogh etc. wten oock van pleeghen spaden of spitten gans niet sijn oock niet sindelijck op den acker voor graen nu om broot pap en brij vantemaken planten sij Turxse tarwe ofte majes met veelderhande boontiens soo als voor henen gheseght is sij planten oock voor haer eijghen nootdruft tabaak maer een andere soorte niet soo goet als de onse en die oock soo veel werx en waernemens niet aen heeft tuijnvrughten hebben se gheen als peponen en cascoeten daer hier voren mede van ghesproken is sij laten ghemeenlijck haer ackers en tuijnen met het ghemenen open velt ghemen en onbevrijt legghen en passen der wijnigh op noghtans sij winnen wel veel koren en turxse boonen soo dat wijse van haer met heel jaghten en sialrepen gaen afhandelen van het lant te missen braken ofte behoorlijke oefeningh aen te doen weten se niet van al den arbijt die se der aen hanghen is met de hant en klijne disseltiens dien ten dien eijnde aen haer verkooft voorts valt van haer bouwen ofte planten niet besonders te segghen noghtans houden sij haer maenier voor bekent te sijn als de onse is als hebbende de onse ten haren aensien te veel ommeslagh sorgh en moeiten daer sij gans niet mede ghedient sijn// N.15 Besunder verhael van haer jaghen en vissen

Tot het jaghen en visb=sen sijn sij alle uijtermaten ghesint ende

hebuen daertoe oock hare onder schijdentlijke tijden het voorjaer en een deel van den somer brenghen se met vissen door maer als het wilde goet in het bos begint te groejen en den eersten jaghtijt aen te komen verlaten veel jonghe luijden de visserije maer die wat out ofte bedaght werden wonen de selve langher tot den winter of princepalen jaghtijt bij die se wel ondertussen mede waernemen maer niet anders als met stricken haer vissen bestaet al binnenslants ten ware der heene die ontrent de zeekant wonen ofte op buijten eijlanden en daer sonderlinghe gheleghentheden toe hebben en gheschiet met de segghen setnetten klijne fuijken schakel wargaren ofte leghaken sij hebben gheen practique om den vis te souten ofte wel te bewaen drooghen somtijts wel eenighe die se dan half stinkende tot meel maken om des winters als ghehoort is onder haer pap te ghebruijken de jught en frisse manschap begeven haer veel tot het jaghen van beren wolven vissers otters bevers en ontrent de zeekant of revierkanten daer de Christenen meest wonen veel tot de heerte jaght die sij der oock meenighte vernielen sij vanghen de selve eerstelijck in stricken schieten se oock met pijlen en nu veel met roers spannen oock somtijts dat wel het alder vermakelijxt is met een hondert of meer samen jaghen soo een groot velt af en slaghten veel goet sij weten oock fuijken te maken van dicke palasaden aen malkanderen gheset die aghter nae met een keltre lopen en voor met twe wijde vlughels sijn daer drijven se dan een lenghte van goet in en doen groote neaerlaghe der onder met een woort sij sijn gawe jaghers en wel afghereght om al der hande wilt op verschijde manieren in de klem te krijghen verre te lantwaert inne (want ontrent ons sijnder gheen meenighte) weerden de bevers ghevanghen voornemelijck bij de sweerte Minquas alsoo ghenaeemt nietomdat se (verte)//inderdaet sweert sijn maer een sweerte ruijt op de botst voeren bij de Sinnekes bij de Maquas en bij de Rondxkes ofte Franse wilde die men oock Euijrons noe,pt op dese jaght treken de wilde met verschijde groote partijen en kommen dickwils in een maent ofte twe niet weder te huijs leven ondertussen alse maer wat meel ofte koren der toe hebben van harenjaght en krijghen dickwils voor sijn hooft ider 40 50 60 70 of 80 stucks bevers met eenighe otters vissers en dieghelijke der bij maer als men 't recht berekenen soude alle de bevers die der in dit quartier en daerontrent gheslaght werden soo souden se alle jaer het eene door het andere wel taghtigh duser stuck herijken allen bevers gehalven de elanden beeren otters en hertenwaerover eenighe in breder? kringhe komen of men metter tijt het goet niet wel soude konnen uijt te roden ofte vernielen maer het is onnodighe sorghe het heeft nu soo veel jaren gheduert en mindert niet het lant is gheweldigh vol lacken meren killen en stromen oock wijt en breet tot de zuijt zee toe strekende soo datter gheen begaen ofte verwinnen aen te pas komt om dat ter veele steden het wilt onghemoeit blijft No. 16 Her onderschijt der gheboorten staten en qualijtjen het onderschijt der mensen is onder de wilden in veer na niet soo kennelijck ofte soo groot als onder ons sij segghen recht uijt dat se niet konen verstaen den eenen mens soo veel meerder te sijn als den andere ghelijck wij se respecteren evenwel sij kennen en hebben onder haer edel en de on edele gheboorne en die sullen selden buijten de

selve qualijtjen trouwen gheen oversten onder haer heeft maght imant te nobiliteren het ghesagh en een oversten onder haer te sijn is erfelijck in de familien en blijft soo langh als imant bequaem is aen het outste stamhuijs en bij minderjarighijt weert het oock wel bij voogheden bedient voorts de outste en eerste van de huijsen en gheslaghten representeren en sijn met de (verte)// groote overste het heele lant officieren ofte dierghelijken vergeeft men onder haer niet als in den oorlogh en dan gaet het naer verdienste sonder stam ofte qualijt aen te sien soo dat oock de minste onder haer wel de grootste krijsoverste kan worden dogh dit erft niet voort en vergaet met den persoon noghtans kan de posterijtj alse eenighsins de voetstappen haeren voorouders naer volghen voor edel gherekent en bekent blijven en is heel wel te gheloven dat dit het oorsprongh van den adel onder haer is de edelen selfs aghten het veel edel te sijn maer niet soo hoogh als hier te lande dogh de onedele maken der wijnigh werck van ten sij dan dat se der klockhijt ofte gauwighijt bij hebben en dat heeft het vrij wat te segghen sulken persoon noemen se bij ghelijkenis van de duijvel die een dusant konstenaer is monitto of otteco No. 17 Van hare oorloghen en wapenen De princepale ordere autorijt en commando die onder haer is openbaert sijn in tijden van oorlogh en oorloghse saken evenwel nogh soo groot niet dat se naer haer ghevalle ghelederen troepen ofte regimenten kunnen houden sijn altijt gheroeteert en bujten ordere oock alse in haer best postuer sijn furines ghenogh in het eerste aenvallen en onghenadighe overwinners listigh om haer aenslaghen te belegghen ende als die ghevaerlijck sijn voeren sij se ghemeenlijck ter sluijck seer stil ende bij naghruijt practiseren altijt om hinderlaghen te legghen en haer vijant te verschalken maer voor vijst in't vlacke velt of te water sijn het sonderlingh gheen soldaten naer wel ghewoon het lopen in tijts te ghebruijken of se moeten beset sijn dat veghten sij hartneckelijck tot den laesten man soo langh se eenighsins staen kunnen de ghevanghens onder haer staen op gheen rantsoen sijn oock haer leven niet seker voor dat se aen imant overghegheven sijn die van te voren in de oorlogh een van sijn bloet vrienden verloren heeft vrouwen en kienders sullen sij selden in de furie dooden en daer naer nimmermeer maer sij nemen die al soo veel se der konnen maghtigh werden met haer de vroughen ghebruijken sij als de hare en de kinders voeden sij op als of se (verte)//daer onder haer gheboren waren om soo hare natie te versterken sij verghten alle vrijwillig sonder dat se met gelt in ordonaris dienst ghehouden werden sij konen niet langh op eenighe decijmen staen blijven ofte eenighe belegeringhe uijtvoeren de mans sullen aen de onse niet light eenighe aenslaghen openbaren maer wel aen hare vrouwen en die weten het soo ras niet of sij sullen het den Christenen daer in't ghemeen veel van houde te kennen gheven soo se maer oordelen het eenighsins tot haren nadeel kan streken alser ietwes voorneems onder haer te doen is of dat se voor eenigh aenstqenae perijckel vresen moeten alle de vrouwen en de kinderen aen een kant in eenighe plaetse uijteweegh daer se mijnen de selve wel versekert te sijn ter tijt en wijle den aenslagh verricht ofte het perijckel ge passeert is hare wapenen plaghten voor desen altijt en

overall pijl en boogh te wesen met een klophamer aen den aerm en een schilt ontrent soo groot dat het haer viercante lighaem tot de schouders toe kan bedecken aen de schouder hanghen sij schilderen en vermaken haer aengesichten sodanigh dat men haer qualijck bekennen kan al kant men se van te vooren schoon heel wel aoen daer een bant ofte slanghen vel om het hoofd en steken een vossen ofte wolven steert die recht overent staet op haer hoofd en treden soo bars als pqwen maer nu ter tijt ghebruken se veel snaphanen ten oorloghe daer se wel en handigh mede leren opgaen seer toe ghesint sijn en gheen geit aen sparen soo dat qualijt alle jaer wel duer van de Christenen in handelen en daer hebben se nu nogh in de plaets van een klophamer een klijn bijtien toe en soo maerseren se heen,

N. 18 Van hare justitie en straffe Den ghemeen ghevolgh ordere en executie van justitie is onder dit volck niet te vinden soo se die soude behooren te oeffenen ontrent het beschermen der vromen aen straffen der boosen ofte immers soo wijnigh dat onse (verte)// Nederlantse natie daer te lande den handel met ernst insiende haer ten hooghsten verwonderen dat een menselijke societijt bestaen ofte staende blijven kan daer gheen meerder ghesagh van justitie onder in swangh gaet alle particulire misdaden als stelen met sijn ghevolghe overspel hoererije lieghen bedrieghen vals ghetuijghenis ofte dierghelijke andere misdaet teghens de wet blijft bij haer ongestraft oock soo veei dat ick daer in mijn tijt gheweten hebbe dat een vrouwe sijne een onghtroude hoere haer eijghen kint ombraght en hoewel het notoer was evenwel der volghae niet op mede dat een persoon op verschijde tijden verschijde vrije vrouspersonen soo hij in't bos ofte andere eensame plaetsen ontmoetede met ghewelt beknt hadde endat daer oock soo al bij bleef anders hebbe daer in den tijt van neghen jaren die daer gheeeest ben noeit van eenighe groove overtredinghe ghehoort ten ware van stelen want dat is onder haer vrij want ghemijnsaem maer van gheen groote partijen 't is een mes een bijl paer schoenen cousen oft dierghelijke soo men haer op de daet bevint magh men het wel stoutelijck weer nemen en den dief lustigh wat om de ooren gheven maer vermist men het daer naer soo moet men het den oversten bekent maken die doet het U ghemeenlijck weer hebben en geeft den dief met worde een scherpe repremende ende alhoewel de hooghste straffen die de oversten ghemeenlijck ontrent hare ondersaten oeffenen maer in woorden bestaen soo is niet te gheloven hoe sij daer voor vresen en hoe wijnigh onhijlen datter gheschieden ja dickwils en doorgaens veel minder als onder ons daer een wackere justitie in swangh gaat. Een dootslaghe of paersonele injurien treken haer de oversten ofte de vrienden niet aen dan als den soen te maken is die se niet alleen seer vorderen maer sullen daer alle oock liberalijck toegheven aoo het den aohuldighen daer aen ontbreken moghten ghelijck het ghemeen ghebuert want sonder veel gelt weert onder haer gheen doet slaghe ghesoent. Het naeste onder de levendigheofte presente bloet getijt? de vreker en soo hij aen doot slagher in de eerste vierentwintigh uren gegaen kan(verte)//alset hij hem onghetroken weder doot maer kan den dootslagher hem soo langh salveren of ontgaan en weert evenwel daer naer gheklopt soo past sijn naeste vrient weder op denghenen die het

den eersten doetslagher ghedaen heeft maer als de vier en twintigh uren verstreken sijn volght der selden iet op den doetslagher moet wel vlughten en de hem bedeckt houden maer de vrienden traghten met alle gheleghentheden den soen uijt te wercken die dan dickwis s00 ghetroffen weert dat den handadighen in der naeste vrienden vrou man of kinderen wie se sijn gheselachap niet aal moghe wesen en haer te ghekomende sal moeten wijken andere sij sullen niemant of heel selden ter doot veroordelen ten ware de ghevanghenen in de oorloghe die aen of opghenomen ia om quetsinghe van het recht der volkeren en soaanighe ordelen sij dan te viere branden haer heel langhsaem aen handen en voeten soo dat het dickwils drie daghen duert eer den patient verschijjt die onder tussen niet doet als singhen en dansen tot het eijnde toe als sijnde het selfde te weten pijn en lijden te versmaden een van de voorneemste dughden die sij lieden roemen en aghten.

No. 10 Van het alghemijn volken recht Van alle reghten wetten of masimen erghens in de ganse Christen werelt ghebruijkelijck siet men onder dese mense niet dat sonderlijgh in kraght is als het recht van naturen ofte der volkeren in dier voeghen sijn wint stroom bos velt zee strant en oever voor iders particulier ghebruijk open en vrij aen ider een onder alle natien daer se in gheen openbare querellen mede sijn moghen se vrij verkeren en ghenieten daer soo veel vrijdom als of se daer seis gheboortigh waren de vrijghelijde sullen se niet teghens gaan ofte violeren het quartier in den oorlogh belooft sullen se houden dat niet weernaer is sullen se in ghemeene oorloghen verschoonen ghemackte contracte al is't schoon met vijanden breken sij met als seer ongeerne wanneer se daer toe ghedwonghen werden ofte door het onrecht dat se (verte)// lijden ofte door den ghemeenen schree en roep van het volck staels afghehoudenen moghen over al vrij gaen en keeren werden oock met seremonien ontvanghen en ghemeenlijck met schensaghien voor het ghemeen en haer privel terugh gehouden soo haer eenigh leet ofte onghelijck gheschiet dat weert seer hoogh op ghenomen en strengelijck ghevroken als de ghesanten niet aen ghenaaam sijn vinden se een somber wesen en als men met haer niet wil handelen neemt men hare gheschenken die se in't ghemijn of altijt voor af doen niet aen daer aen sien se dat het haer best is hoe eer hoe beter te vertreken en dan lopen se oock groot levensghevaer noghtans soo een ofte eenighe iets quaets bejeghent ofte overkoomt dat is sonder strenghe orake niet te beteren en soo se haer voor dien tijt te seer met andere oorloghen ghenigogieert vinden ofte haer selven niet wel maghtigh ghenogh rekenen sullen se het wel differeren om in middes hulp ofte avanlagie te soeken maer eghter nooit vergheten. N. 30 Van de schenaghien en vereerighen Alle hare verbonden accoorden vredehandelighen soenen voerslaghen versoecken verbintenissen en beloften werden alle met schenaghien ofte vereerighen beseghelt en kraghtigh ghemackt sonder deselve is haer doen of beloven niet veel te aghten maer die daerop voorghegaen ofte ghevolght sijnde weert voo ten vollen voltreken ghehoude quasi interveniente testimonie daer om dan dat oock ordonaris op alle poeintien die se onderschijdentlijck versoecken ofte sluijten en ghemeenlijck bij haer voorghestelt of onthouden werden bij eenighe stookjens die se ten dien eijnde met haer

draghen waervan elx een besonder punt beduijt een vereeringhe gheschiet en ghedurende het subjecte artitel ofte puat ghestipuleert vastghestelt ofte voor de laete rijse verhaelt weert heeft den ghene die 't versoeck en haranghe doet de vereeringhe ofte voor hem ofte in de hant (verte)//en leijt se op het slot van redenen voor den gheenen aen wien se ghedestineert ie neder dat sodanigh met ofte onderhaer weert besloten sullen se seer precies en ex act onthouden oock naerkomen ende bij alle moghelijke manieren extimeren hare vereeringhe die se doen gheschieden in't ghemeen van zeewant pelterije duffels laken ofte munitie van oorlogh seer selden van coorne voordere een in't particulier onder malkan deren en oock met die van onse natie sijn se seer gheneghen om vereeringhe te doen maer on dat se geerne wat veel weerom hebben 't welck soo men het haer van selfs niet geeft sij seer wel weten te voordereen soo mackt ons volck van hare vereeringhe niet veel werckx wanneer men ietwes ' t sij particuliers ofte ghemeens van haer te verseken heeft soo sent men vereeringhe an de ghene ofte ter plaetsen het versoeck te doen staet soo weert de vereeringhe daer dan op ghehanghen en het versoeck ghepropeneert en gheexamineert en die ofte dieghene aen wien het versoght weert en aengaet beraden haer seriuselijck soo se het naer haer nemen is het versoeck soo als't gheschiet was aenghenomen en gheconsenteert blijft het tot over den derden dagh hanghen soo sal voor die tijt in de sake niet ghetreden werden maer moet den versoecker de conditie veranderen of de vereeringhe augumenteren en somtijts bijae. No. 31 Van de wilde hare regeringhe en ghemeene politie Politie is onder haer sonderlingh ofte eijghentlijck te spreken gheene evenwel der is soo een glimp van regeringhe enee ietwes dat soo groffe mode naer policie ruijckt aengaende de regeringhe is heel populaer ja soo seer dat se daerom in velen seer ghebrekelijck en lam is se bestaat uijt de oversten edelen ousten van de stammen en gheslaghten dogh als men raet in materie militaer plegt werden de krijghs oversten mede ghekent en anders niet dese soo te samen maken alle den raet regeringhe en ordere die der is overweghen alles seer rijpelijck (verte)// en sparen der gheen tijt aen als de saken eenighsins ghewichtigh sijn sonderlinghe rangh ofte ordere in het sitten houden se niet maer als sij rijsen ofte gaen nemen sij die eenighsins waer en moet dan de weerdighste altijt voor aen treden in ghevalle van concurrentie weert de outste ofte die in sijn eijghen plaets is gheprefereert nogh tans aonder merkelijke seremonien ofte complementen alser dan ietwes onder haer in gheseghte forme besloten is wert het ghemeene volck in des overstens huijs ofte daer den raet ghesloten ia bijeen gheroepen s00 weert dan alleen die met welsprekenthijt begaeft ie en oock een sterke duerdringhende stem heeft ordere en last ghegeven om te spreken die verhaelt daer dan in't langhen en breiden bij formen van oratie op het smakelijckste hem doenlijck is al het ghebesoingeerde en wat besloten en gheresolveert is daer naer isser stilte overal en de oversten traghten onder tussen bij de ghemeente haer besluyten te doen goet vinden daer sij somtijts als het niet wel gaen wil ofte dificulijt lijt op verschijde maniere weten toe te werken want anders konnen de met ae executie die ordonarie door de ghemeente uijtgevoert moet werden niet wel

voortkomen ten dien eijn-de recommanderen aij ider aen de familien daer sij eminent onder sijn ae saken aeer particulierlijck en ernstlijck maer aoo se dat selden buert vergadert sijnde van imanden die suspect oproerigh ofte partijdigh erdaght is impertinent bujten fatsoen gejeghtent weraen springhter wel een van de jonghste oversten op en slaet hem soo liegende voort daer sij het alle aensien met een beijl den beijl den kop in sonder dat imant hem daer tussen steken ofte mede bemoejen sal als om het lighaem wegh te brenghen en te begraven dit ghebuert selden en dit ghebuert selden en nooit sonder eerst inductionen te ghebruijken noghtans hebbe wel van voorneme luijden onder haer ghehoort dat somtijts soo ghebuert een resolutie van de ghemeente die quasie het recht der vroetschappen schijnt behouden te hebben soo goet gevonden en gheallaudeert sijnde dat met een groot ghesingh gheschiet is van groot ghevolgh en vermoghen (verte)//weert oock seer selden te niet ghedaen ofte sonder effect ghelaten. N. 23 Hare religie ende of se wel tot het Christendom te brenghen sijn. Sij sijn alle hijdens hebben sonderlinghe gheen religie ofte devotie der is gheen afgodt of beelt onder haer bekent of gheert veel min aenghebeden soo se eenen eedt doen sullen nemen se de son die se toe schrijven alles te sien tot ghetuuighe van de maen als ghesagh over den wasdom hebbende houden se heel veel aoen se evenwel gheen dienst ofte eere aen de andere planeten kennen wel alle met namen neffens veel ander sterren sijn oock daer door en uijt ander tijkens vrij wat weerwijs ghebeden oeffenen eenighe daghen vieren of te ietwes dat daer naer smackt is onder haer niet bekent sij weten ghelijck nogh segghen sullen ietwes van Godt en vresen haer voor den duvel om dat hij haer veel quaet en quellinghe aen doet wanneer se uijt vissen ofte op de jaght ghetoghen sijn smijten se ghemeenlijck een deel van het 't gheene dat se eerst ghevanghen hebben in het vier te branden sonder eenighe seremonien daer ontrent te ghebruijken als alleen te segghen hou daer duvel eet ghij dat sij hooren heel gaerne ofte om beter te segghen nieusgirighen met verwonderingh van Godt ende onse religie spreken en ghedurende den tijt onses Godts dienst ofte onser ghebeden sijn sij seer stil en schijnen uijterlijck aendaghtigh te wesen maer inder daet weten se nergens van en leven sender eenigh religie en innerlijken ofte uijterlijken Godtsdienst ja kennen selfs gheen superstitie ofte afgaderijen maer volghen alien het ingheven en de wet haerder naturen hierom mejnen sommighe sij te lighter tot kennis en vrese Godts te brenghen soude sijn onder eenighe natien is het woort Sondagh bekent en noemen die kintuont? en willen de outste onder haer segghen dat in voor tijden meerder kennisse en vrese Godts onder haer gheweest soude sijn maer seggen se de wijle (verte) // wijnigh lesen nogh schrijven kunnen en de mensen haer langher hoe booser werden souden Sondagh in vergetenhijt en onghebruijk ghekomen sijn daer de ouae als men soo in't ernst met haer spreeckt wel eenigh leetwesen van schijnen te hebben maer gheen sonderlinghe beweghinghe. Als men haer in't particulier ofte genael bestraft over eenighe boosheden die se doen ofte spreken om redenen aat den Godt die in aen hemel is hem daerover vertorent is haer ghemeene antwoord wij kennen dien Godt niet hebben hem nooit ghesien



weten niet wie of waer hij is en soo ghijlieden hem kent en vreest ghelijck ghij seght hoe koomt dat datter soo veel haeren dieven dronkaerts en andere quaetdoenders onder U lieden sijn alser somtijts ghevnden werden ghewis dien Godt sal U daer swaerlijck over straffen de wijle hij U daer van ghewaerschout heeft ons heeft hij aat niet ghedaen wij weten daer niet van en verdienen daer om sulken straf niet seer selden begeven se haer tot onse religie oock sijnder nogh noeit eenighe sonderlinghe politiqjue middelen aengewent of bijderhant ghenomen om haer daer toe te brenghen als de kinderen dongh sijn werden se wel van eenighe van de onse om daer van ghedient te sijn in huijs ghenomen en soo wel wat naer tijts gheleghenthijt in ae religie ten lighsten over onderricht maer alse vrijters ofte kerels beginnen te werden en onder de wilden weder beginnen te verkeren vergeten se light dat se van te voren niet hronligh gheweten hebben en gaen weder de wilde gaenghen en manieren naer de Jesuiten in Canada hebben der moeiten om ghedaen en veele van de hare tot de Roomse religie ghebraght maer door dien se den innerlijken smack van de selve niet hebben ofte recht in de fundamenten onderwesen sijn en allenigh op de schorse sien vervallen se weder light en spotten der mede ghelijck ghebuerde in den hare 1639 dat seker koopman nogh teghenwoordigh onder ons woonaghtigh daer ontrent quam handelen (verte)//en met seker overstender wilden die goet Fransoeis sprack dat den koopman mede heel wel verstonde in discoers over den godtsdienst rakende naer datter een glas wijns vijf of ses in de mens was sijde ick was selfs van U lide in de religie soo veer onderwesen dat ick onder de wilde dickwils misdede nu ghebuerden't eens dat de plaets daer den altaet in stont bij ongeval in den brant rackten het volck schoot datelijck veerdigh op om den brant te lissen maer ick verbode het segghende dien Godt die daer staet is almaghtigh en sal het vier wel selfs datelijck doen uijtgaen soo waghten wij dan alle met aendaght maer het vier gingh allencksins voort tot het alles verteert haade met selfs Uwen almaghtighen Godt met alle de moejen dinghen die bij hem waren sins die tijt heb ick noeit van die religie iet meer ghehouden maer aghte de sonne en de maen veel meer en beter als alls U lieden goden want die verwaermen de aerde en doen de vrughten waasen daer U liede Goat sijn selven voor het vier niet bevrijden kan daer in het heele lant ken ick er niet meer als een eenigh persoon die fraej van ae religie is het staet oock niet te verwaghten dat soo langh men het dusdanigh laet heen slorden veele der seker met kennisee tot de religie ghebraght sullen werden de publike hant moste daer aen ghehouden werden en men moste haer jught in goede schoolen ten dien eijnde daer te lande ter gheleghener plaetsen op te righten late leren onse sprack lesen schrijven en in't fundament van de Christenlijke religie wel en grondigh onder wijsen laten soo dat se metter tijt malkanderen voort kosten en moghten leeren en aeer vermack en lust in scheppen het souae wel wat veel moeiten en voeten op ae aerde hebben maer evenwel sonder dit middel sal der swaerlijck iets goets onder haer te doen sijn en noghtans is't gheweldigh sleght dat men daer soo is daer ae wilden wel selfs naer haer segghen gheneghen soude sijn om hare kinderen in onse religie en sprake te laten onderwijsen en leren (verte)//

N. 33 Van haer ghevoelen aer hope naer dit leven.

Het kooft in groote verwonderingh en is een kragtigh oewijs teghens alle onghelovighe vrijgheesten aat dese men-sen die soo barkaria en wilt ajn ala nu ghehoort is \*ven-wel weten een onderaohijt te maken tuasen het lighaem en de aiele en gheloven ghelijck se inderdaet doen het eene verderflijk het andere onsterfelijck te wesen de siele segghen se is dat 't ghenenhet welck het lighaem beweeght en regeert en waer uijt alle dughden en ondughden ontstaen soo wanneer het nu ghebuert dat de selve door de doot van het lighaem gheschijden weert vertreckt die siele naer een plaetse wat nader aen't zuijden soo wel ghetempert dat men daer voor de koude nooit eenigh decksel van node sal hebben en evenwel oock niet soo warm dat de hitte daeraen imant vervelen sal daer sullen der gener sielen heen vertreken die hier in dit leven goet en dughtsaem sijn gheweest en van alles de volhijt en overvloedighijt ghenieten want sonder dat men der eenighen aerbeijt om sal doen sullen alle nootdrufften daervan selfs onsijndelijck wesen en die ghene die hier in dit leven quaet en boos gheweest sijn sullen in een andere plaetse wesen 't enemael in conditie en eijghensohappen van de eerste verschijden sullen oock ver na gheen contentement als de vromenn ghenieten maer of de lighamen weder t' enigher tijt met de sielen sullen vereenight werden heb ick nooit recht uijt haer ghevoelen konnen weten hebbe wel Christenen ghesproken die sulx meijnden uijt haer ghehoort te hebben maer kan het niet affirmeren wanneer se als somtijts ghebuert eenighe stemmen ofte gheluijt bij nacht ofte ontijden in't bos hooen dat wij dickwils gheoordelt hebben van eenigh wilt dier te wesen soo segghen se verbaesdelijck dat je daer soo hoort roepen sijn sielen van quade mensen(verte //die moeten nu tot straffe soo omswerven en in boksen en wildernissen bij nacht en onghelaeghene tijden verkeren de wilaen sullen oock om dat se voor de selve vresen bij nacht nerghens gaan ten ware met een partije ofte trop als het nootsakelijck is anders nemen se altijt een vier brant met haer daar sijn naer haere meeninghe die boose geesten die dogh nogh altijt gheneghen sijn om quaet te doen en haer te verschricken heel bangh voor sij bekennen en ghevoelen oock dat de siele van Godt komt en ghegeven weert en dit is('t dat men soo somtijts bij ghelegghentheden uijt haer hooren kan als men teghens eenighe oude en verstandigh onder de harenaendaghtigh kooft te praten en men soude mischien nogh wel meer uijt haer trecken soo men hare tale grondigh verstont onder den ghemeenen man ofte ae jonckhijt hoort men van aierghelijke materie nooit spreken evenwel men kan sien hoe rechtverdigh dat Godt is die door een ghemeen ligt der naturen dese mensen laet verstaan aenmercken en bevroeden datter naer dit leven een loon van goedt en quaet doen den mensche te verwaghten staet.

N. 34 Van de kennisse Godts en vreesse der duvelen Alhoewel de oorspronkelijke ingheboorne in Nieu Nederlant heijdenen en ongheloovighe sijn soo weten en beken se noghtans alle datter een Godt in den hemel is voor alle eewighijt en al maghtigh maer seggen se Godt is ten hooghsteangoet en mede doghent die gheen quaet ofte straffe aen eenigh mense soude willen oefenen soo dat hij oock daer om sijn selven met de ghemeene ghescheghten der werelt gans in't besonder niet is

bemoejende als voor soo veel dat wel ordere aen den duvel geeft om bij hem waerghenomen te werden want segghen se alles dat onder de mensen hier beneden af omlagh gheschiet weert door den duevel beschickt ghestiert en gheregeert naer sijn welghevallen Godt ofte die hooghe oversten die in den hemel is woont is wel veel meerder en hogher(verte)// dan den duevel heeft oock wel maght over hem maer wil sggh in alle die moeielijckheden niet in wickelen nogh mede bemoejen soo wij haer dan hierop tot voldoeninghe antwoorden dat den duvel quaet arghlisigh en boos is dat bekenne se mede roontruijt waer te sijn ende dat hij oock alle dinghen voor soo veel in hem is ten quatsten dirigeert als daer in groot behaghen scheppende nogh meer sij segghen dat allen ongheluck plaghe nederlaghe quellinghe en onghesontheden haer van den duevel toeghesonden en opghdronghen werden sij drucken oock met de alghemijnen naem van duvel uijt alle accidenten en onghelghentheden die haer overkomen als bij voorbeelt soo haer in de inwendighe partijen aes lighaems ietwes schoort aan seggen se mijn sit een uvel in't lijf en hebben se ghebreck in aerm been voet hant schouder of hoofd soo sullen se denoterende die verleghene partie segghen daer sit een duvel in ende om dat hij soo quaet en de onghenadigh ontrent haer is moeten se hem vresen en se willen ofte willen niet te vrient houden en somtijts ghelijck hier boven verhaelt is een broek hem te ghevalle in't vier smijten als wij haer aan dese ongherijmtheden lightelijck weder legghen met dat Godt een alwetent en almoghent Godt is die oock seer nawe kennisse van den aert der duvelen heeft haer aen beschijdentlijck aensiet en haer niet toelaten sal dat over aen mense die dogh de heerlijkste creture onder alle is en naer Godts evenbeelt selfs gheschapien bij een opgeblasen en ontroue dienaer ghetiranseert werden soo de mense anders selfs recht op Godt betrouden en tot het boose van sijne gheboden niet afweeck betalen sij ons met een seer vremde en fabuluse solutie ghijlie Duijtsen seght dit soo en als men het van buijten aen siet soude het al wel lijkenen of het ware ghelijck ghijlieden sustineert maer het is sulx dat ghij de sake terreghten niet en weet desen Godt die soo ten hooghsten goet almaghtigh en weldadigh is een groot heere van hemel en aerde met allen haren heijre is daer in den hemel alleen ofte sonder eenighe gheselschap en tijt passeringhe maer heeft(verte)//daerbij hem eene Go-dinne ofte vrous persone die het schoonste is dat oeit eeni-ghe noghe beschout heeft ofte beschouwen kan met dese Godin-ne ofte schone persone passeert en vergoet hij den tilt en isser seer toe gheneghen ondertussen speelt aen duvel de meester en doet alles wat hij wilt dit ghevolen is haer diep ingheprent en hoe men haer dan met meerder reden onder gaet en beter in volght hoe aat se in meerden abominale absurditijten vervallen en of men haer schoon met redenen set sij keeren al eijndelijck met den hout weder tot haer uijtspansel van dat se den duvel moeten vreven om dat haere quaet doet. No. 25 Haer ghevoelen van de scheppinghen en wat settinghe der mensen en dieren in de werelt. Vuijt de jonckhijt onder de wilden ofte uijt de gheene die onder ons veel verkeren en soo nogh wat in de wilde moeste wicken henen lopen

kan men dit subiect aengaende gans geen sekerhijt ofte beschijt ervaren men moet al sonderlinghe gheleghenthijt bij de oude en verstandighe daer toe aen treffen en waernemen soo men der iet beschijdentlijcks van vernemen sal 't ghebuert somtijte als men met haer in seriuse discoersen gheraect dat se selfs vraghen naer ons ghevolen van e eerste oorspronck en herkomste der mensen wij lieden haer dan in ghebroken tale soo best kunnen de scheppinghe Adams verhalende soo kunnen ofte willen se niet verstaen nogh begrijpen die hare natie ofte de swarte negros aen te gaen om as groote verschijdenhijt en onghelijckhijt der verwen en naer haer ghevolen sal oock de werelt niet soo gheschapien sijn ghelijck wij ghevolen en genesis een en twe verhaelt weert maer seggen se eer de werelt was en voor alle berghen mensen en dieren was Godt met die vrouwe die bij hem is sonder dat men weet wanneer oftewaer die vandaen ghekomen sijn het was al water ofte immers het water overdeckte ende overlieptalles al waerder dien ter tijt al eenigh ooghe in't leven ghewesst soo sou se dogh niet anders (verte)// als water kunnen sien waer se oock gheweest ware want het was al en overall water of met water overdeekt soo ghebuerden 't nu op de selve tijt segghen se dat de voorverhaelde schone vrouwe of Godinne boven van den hemel afquam sacken tot in het water toe seer grof en dick van lighaem sijnde ghelijck een vrouwe die van meer als een kint swanher gaet soo saghtjens in 't water ghesackt sijnde sonck se daer niet diep in maer van sonden aen op de plaetse daer se nederghesackt was openbaerden hem allenxens eenigh lant onder haer daer se op rustende en sit-ten bleef dit lant nam toe waten aen en weert mettertijt groeter soo dat men eenighe drooghte voorts om haer daer se sat begonte werken ghelijck een die op een plate van drie of vier voet diep water is rustenden en dat het vallende water eijndelijck so ver verloopt dat hij t'enemael op het drooghe sitten blijft soo naer haer seggen en wijnighe is het oock met dese afghedaelde godinne ghegaen en het lant begonde hoe langhs hoe groeter en breder rontsom haer heen te werden soo dat eer langhe het eijnde des selfs uijt het ghesicht ontschoot doen begonde sigh oock al voort wegh gras en kruijt op te doen en mettertijt oock vrugtbare en onvrugtbare boomen waer uijt in korte groede en voort quam het ghehelle werels ronde soodanigh als het sigh nogh verthoont en of nu die werelt daer ghijlieden van verhaelt en oorspronkelijk van daen sijt doen oock mede soo voort ghekomen is kunnen wij niet segghen inschelijxs en ter seker tijt als dit alles soo volbraght was overquam dese hooghe personagie barens noot ende in leggende verlostent sich barende drie verschijde vrughten te weten het eerste hadde egate? was in alles ghelijck een heert soo alser nu nogh sijn het andere was van de ghelijkenisse eens beers en het derde was den wolf over al in ghelijck de vrouwe sooghde dese vrughten op tot was dom en bleef daer naer nogh eenen gheruijmen tijt op ae aerde haer vermengende met dese geseghte dieren onderschijdentlijck baerden(verte)//oock nogh maer altijt t'eener draght meer als een verschijde rijzen en in ghedaente verschijde schepsels en daer uijt sijn voortghesproten en gheteelt alle de mensen en dieren in soodangihe soorten vershijden en specien als nogh huijden te sien is die mettertijt soo uijt aengeboren drif

als om de ghevoeghlijckhijes wille elck in haer gheslaght en soorte ghelijck se nogh contineren sijn beinnen te onthouden naer dat alle dese dinghen nu soo beschuckt waren en instaeht ghebraght van bij selven te konnen bestaen en voort gaen is dese alghemijne moeder weder verrihter saken seer verblijft sijnde naer den hemel ghevaren aeer se vooraen woont en blijven sal allenigh haer verlustende en vrughtrapende in het onderhouden en vervolghen der liefde die dien oppersten heer haer is toedraghende daer sij haer sonderlingh naer voegh en volkomen vermack en ghenoghte in neemt dies Godt haer oock ten hoghsten bemint ende boven alles waerdigh hout hier beneden de mensen onder tussen en alle de dieren in haere gheslaghten die door de onderlinghe verminghe in soo veel verschijden specien uijt ghebroken waren wassen seer aen nemen toe en vermenighvuldighen ghelijck oock doet alles wat gheschapien is in dier voeghen als het sijn nogh vint en te sien is daerom is het nu oock nogh huijden daghs dat de mensen alle se sijn wie of hoe se sijn altijt den ingeboren aert eener deser drie gheseghte dieren hebben en aen hanghen want se sijn of vreesaghtigh en onnosel naer den aert der herten of ee sijn vrackgierigh vreet opreght en voor de vuijst naer aen aert der beeren of se sijn bloetdorstigh gierigh suptijl en bedrighlijck ghelijck de wolven dat het nu wat verandert is en soo niet opentlijck naer te sien of aghenenomen kan weraen schrijven se den tijt en suphtijlhijt der mensen toe dit weten te verberghen dit seggen se is't alle dat wij dies aengaende(verte)// van onse voorouders gehoort hebben en voor de waerhuijt houden hadden die konnen schrijven ghelijck ghijlieden wel light souaen sij ons meerder en nader beschijt hebben naerghelaten maer dat hebben se noeit ghekonnen hier heb je beminde leser al het 't ghene soo generael als particulier schrijvenswaerdigh weghens de manieren en doen der Indianen in Nieu Nederlant hebben konnen ervaren en oock meest alle dat bij eenigh Christen daer te lande van den beginne af in ervaringhe ghekomen is het welke hoe wel seer fabulues en teghen waerheijt strijdende goet ghedoght hebbe eenvoudigh U e toe te schrijven de verstandighe ghelijck ick die daer van selfs heb horen filosofieren siender diep in hebben der oock hooghe speculatiën op en weten ghelijck men seijt uijt den dreck van Emius? met Virgilio gout te puren. Van den aerten ongehoorde manieren en eijghenschappen der bevers Onder aen tijtel van het wilde vee in de beschrijvingh der dieren soo sijn in Nieu Nederlant bevinden sijn wij schuldigh ghebleven in't besonder te verhalen aen aert en onghemijne maniere der bevers en de wijle soo veel ter sake nodigh gheseght meenen te hebben van het lant met de inboorlinghen desselfs sal het hier tijt weaen onse beloften te voldoen maer alsoo de bever is den voomaemsten grontsteen en middel waerom of waar door dit schoone lant met mensen uijt Europa eerstelijck beaat weert soo sal billick wesen des selfs aert en eijghenschappen wat hogher te beginnen en alvorens hier te stellen en verhalen het ghevoelen der oude en latere schribenten soo ontrent dese beeste ghelieft hebben vast te stellen en sal aen bij vervolghende verhael der enkele en eenvoudighe waerhijt bliken hoe seer sij daer inne alle ghedwaelt en buijten het spoor gheweest sijn verte)// aen grooten natuer ondersoeker Plivius in sijn twe

endertighste boeck op't derde capittel verheelt dat des bevers leden? daer hij de testiculis bij verstaet tot veel dinghen in de medicine heel dienstigh sijn dat de bevers oock als wel wtende sij daer om van ae jaghers vervolght werden der selve haer met de tanden uijt bijten en aen de jaghers alse in noot sijn haer op rightende vertoonen dat sij den buijt daer se om ghesoght werden quijt sijn van dit ghevoelen sijnde oude naturalisten en medicijn meesters alle gheweest daer waer is dit van eenighe wedersproken meenden doen wel dat men de bevers aller vough om haer ghemaghts wille dat se castoreum ofte bever gijlen noemen sij schrijven oock dat se een scheerop ghebit hebben aeer mede se boomen kunnen nedervellen als of se met een bijle omghehouden waren Claus en Aelbertus ghedenken oock van haer hout draghen en nesten maken se meenen oock altesamen dat des bevers staarten seer langh en vis sijn mede dat se de mensen als se die kunnen bekomen gheweldigh soude bijten en meer andere dienghen die eenighe wat schijn en eenighe gans der niet naar lijkenen waer uijt waerschijnelijck af te nemen en wel te ghelooven is dat niemant van haer alle oeit een bever ghesien heeft maer alles op losse raporten van ghemeene onervaren luijden die seer onseker gaen ghestelt hebben 't is een heel ander sake en meriteert beter gheloof dat se van de bevers en haer vlees en leden selsame operatien in de medicine verhalen dat was hare konst dat saghen se bij ondervindignhe 't anaer gheloof der se al weert het somtijts gheseght van die 't selfs niet wiste daerom als ter sake dienende sullen hier mede in voeghen de sommen van 't ghene aj de bevers in de medicine oordelen te vermoghen aen bevers gijlen gheroken doet den mense niesen oock brengt se den slaep weder met rosen olie ende sap van verkens onghsel aen den slape van't hooft gestreken ofte met water inghenomen daerom is't oock aen onsinnighen dienstelijck als men de(verte)// slapende met bevers gijlen verroert soo ontmaken se twe quintlen? daer va met water van polaej inghenomen brengt den vrouwen hare stonden ende verdrijft de tweede? gheboorte bevers gijlen sijn goet voor den swijmel des hoofs voor het beven oock voor gighy en verlaminghe voor pijn der maghe en voor den slagh als men sigh daer met smeert item dit inghenomen verdrijft de vallende sickte en verstopthijt des lighaems de piijne des buijx ende alderlij fenijn voor de tantpijn sal men se stooken en met olie in het oeer? laten druppen aen de sijde daer de pijn is teghen het ruijsen der ooren laet men se met maghkolven sap in de oore druppen de bevers gijlen met aen besten hoonigh ghemenght over ae ooghen ghestreken maeckt een scherp en klaer ghesicht. Des bevers water is goet teghens alderlij genijn maer om dit goet te houden soo dient het dat men het dan in des bevers blase beware. Wie dat podagra heeft sal van bevers vellen laersen ofte schoenen laten maken en daghelijx draghen dit soo voor af gheseght sijnde sullen den op reghten aert der bevers soo wij die selfs in der daet bevonden en van veele ontwijfselbare ghetuijghen ervaren hebben opreghtelijck verhalen ende op dat niemant en meene dat wij mede van een onbekende sake handelen sal aen leser ghelieven te weten datter in Nieu Nederlandt ende districte daer aen vast ider jaer wel taghtigh dusent gheslaght werden dat wij oock in den tijt van ontrent neghen jaren die aeer gheweest sijn ons bekomste dickwils in bevers vlijs

ghegeten de selven oock wel van jonghs aenghehouden en veel dusenden bever vellen ghehanteert hebben. Den bever is een vier voetigh dier bij aert ghewassen levende dat sigh te water en te lande onthout fijn en ruijgh van vaght lagh van beenen gheswint vreesaghtigh suptijl en Des bevers beschrijvinge in't ghemeen soo dick als lanck(verte)// men noempt dit dier in't Grix castore in't latijn Fiber in't Duijts bever de andere namen daer het in Euijropa mede ghenaeamt weert sijn daer meest alle uijt herkomstigh het heeft vier pooten ghelijck den otter ofte ander wilt en tam vee dat sigh allen te lande onthout. Hare spijs is niet ghelijck als sommighe meenen vis ofte roof ghelijck den otter ten welken eijnde sij haer uijtbeelden en beschrijven met een vis en den mont en selfs ten dele vis ten dele vlees te wesen maer sij eeten basten van verschijden hout en wortelen oock gras lis en groente dat sigh in en op de water kanten en de bossen en belden daer ontrent ghelegghen bevint de meeste basten sijn van wa-terwillighe grienden en bijlestelen? dat op de water kanten veel wast en bij manquement alderhanden die maer gheen soo sueren ofte bittere smack heeft dat sij se niet konnen verdraghen de bevers onthouden haer soo men seijt en oock waer is soo wel te water als te lande konnen daerom water lant dieren ghenaeamt werden maer evenwel sij sijn meerendeels op het drooghe en te lande se halen oock haren meesten

kost en voetsel te lande van de basten der boomen en kruiden die se eten mitschaders alle het hout en gras daer se hare huijsen mede versien heel naghten sijn sij dickwils op het lant se konnen haer oock onder het water niet heel langh onthouden voornemenjck alse ghehaght werden en vermoet sijn

te water vinden sij voor haer onderhout wijnigh als eenighe basten van wortelen soo die aen de kanten van de lopende killen uijt steken met wat lis dat hier en ginder maer meest aen de kanten wast voorts dat de oevers haer soo veel te water onthouden is om fijlbaerlijck daerom ghelijck oock het selve van alle de grooe bevervanghers soo ghetuijght weert dat se van naturen vreesaghtigh haer selven veel vijligher vermeene te water dan te lande te konnen onthouden en salveren(verte)// ten dien eijnde ghelijck nogh ghehoort sal weraen hebben se hare huijsen op het water ende in de onderste ruijmt gaten daer door se sigh altijd te water konnen begeven naer sekere retret plaessen die se altijd daer bij hebben sijnde een spelonke ofte hol onder hat watrer in aen kant van den waterloop daer hare woninghe op staet hierinne retireren en onthouden sij haer bij tijde van noot mijnender oock soo wel in bewaert te sijn dat niemant haer daer in sijnde kan deren. Des bevers vaght ofte huijt is ruijgh met heel fijne wol overal dicht beset kolurigh uijt den asgrqwe op het bleke blawe wat trekende dogh de uijterste puntien vallen oock wel wat bruijn en rosaghtigh van hare wolle mackt men de beste hoeden die der ghedraghen weraen bevers of castoren naer de materie daer se uijt ghemackt werden alsoo ghenaeamt en nu ter tijt door gheheel Euijropa ghenogh bekent boven op hare wolle vertonen sigh eenighe glimmende haren die men wint haren ofte om beter te segghen winter haren noempt alsoo se des somers uijt vallen en in den herfst weer wassen die sijn in't ghemeen castanie

bruijn en hoe bruijnder hoe beter dogh trecken oock wel somtijts wat op de rossen dese haren als mender heden van mackt werden uijt ghetroken om dat grof en niet weert sijn maer anders ghelijck ghemeenlijck en regulierlijck gheschiet dat de van hier eerst naer Muscovien gaen soo maken se dese glimmende haren principael gheaght en het schijnt dat daerom de Muscoviten de selve vellen seer beminnen en in riemen ofte kanten snijden? ghelijck men hier de knijnen ofte dierghelijken doet voor de vrouwe mantels sij vervoederen? deselve oock daarom men de pelserij noemt die onder haer van de selve meeste of de beste haest is de kostelijxste ghelijck als of men hier hem met fijne stoffen en gout of silver op monteerde als dan de wintharen der af de vellen ontvuijlen soo het schijnt versleten sijn komen se weder te rugh om(verte)//tot hoeden verweerckt te werden daer men se eerder oock niet toe kan ghebruijken want sonder dat de beverwol? vijl bemoest en smerigh is wil se niet filteren daerom werden seer in estime ghehouden de rocken die de wilden van bevers vellen ghemack een tijt langh op haer bloote lighamen ghedraghen hebben als sijnde nu door het sweet en vettighijt eenighermaten soo bevijlt dat se niet allen wel werken en heel goede hoeden geven naer werden veel ghebruijckt om het beverhaer dat men kam haerom dat het eer men de vellen naer Muscovien sent met den kam onder de wintharen uijtghetrocken weert vermenght om het selve oock te kunnen orberen weert oock onder de wol soo se weder uijt muscovien komt om die bequamer te maken ghebruijckt. Den bever heeft heel korte ja soo te segghen gheen beenen ofte middel schenkels en alse al lopen kunnen der heel qualijck eenighe ghelijkenis of fatsoen van beenen aen sien 't sijnen maer poetiens te wesen die dicht aen't lijf vast staen daer se me voort komen haer clawen of poeten sijn kael sweert aghtigh en sterck met bruijne naghels ghesloten en dicke vellen verbonden ghelijck de swannen poten daer se wel naer ghelijken maer sijn soo breet niet en voor korter en smalder als aghter haer aghter lijf is kort en dat van de swaen ofte gans seer ghelijck de voorste pooten alsoo dese beeste heel kort van hals ofte ghenoghsaem sonder hals is en het hoofd dicht aen de schouderen heeft staen heel dicht bij het hoofd daerom alse loopen dat se evenwel met sonderlinghe rassighijt kunnen doen haer gheheel langhe lijf rakende langhs de aerde gaet en schijnen ghenoghsaem hare sware dicke lighamen de klijne korte benen te overweghen maer het is ver van daen want se sijn heel voorsichtigh van de natuer met senen en musculen wel versien en daer om gheweldigh sterck(verte)// de bevers sijn soo gheswint dat se niet alleen wonderlijck en ras als men haer fatsoen wilt aen sien over het lant kunnen lopen om honden en mensen te ontvlughten maer weten oock haer selven soo snel in't water te behelpen om te komen daer se wese willen als of het in der daet vissen waren daerom moeten se de Indianan veel met vallen vanghen ofte alse in hare hooien onder de aerde versteken legghen weten sij die met langhe rapier lemmerden die op stocken staen te lensen? Maer dat se naer de meninghe van Claus Maanus en Aelbertus gheneghen soude wesen om de mensen soo gheweldigh te bijten is misverstant want 't is een seer vreesaghtigh dier dat sijn selven niet met ghewelt maer als het eenighsins wesen



kan met vlugten traght te salveren ende om dat se daer bij een goeden ruck en soherptghehoor hebben kan men se in't wilde seer seldom te sien komen sij sullen haer oock nooit onthouden ghelijck veele otters ontrent de mense ofte daer die somtijts verkeren maer altijd in de dichte krepelbossen bij de waters en moerassen daer gheen mensen ontrent sijn evenwel alse van de honden beset en ghebeten werden konnen sij haer fel verweren en wel een ghemeenen hont schadeloos maken als se hem met haer voorste tanden konnen te vatten maer aengaende van mensen soo vinnigh te bijten ick hebben wel veel hondert bever vanghers ghesien en ghsproken maer met kennis nooit meer als een die van een benaerde bever bij accident in sijn eene schouder leelijck ghenogh ghequeest was gheweest soo hij ongheluckelijck met sijnen hont aie hij wilaö helpen en aen bever overhoop lagh en worstelde en misschien den bever in plaets van den hont een meester uijt groote verbaesthijt ghetroffen heeft. Dat de bevers suptijl sijn betoont het bouwen harer huijsen soo wel als het opvoeden harer jonghen dat (verte)// terstont bijde sullen verhalen mitschaders hare ghedurighe goede waghte soo sij sijn houdende om niet verschalckt en ghevanghen te worden waerinne naer ondericht ben onderhouden sij dat van ider huijs een (want de bevers wonen in't ghemeen ses of seven en meer bij forme van familien in een huijs sterck) de waghte hout en dat se daer in behoorlijke buerte wisselen en 't is seker dat als het sterck vriest ghelijck het dickwils doet daer de meeste en beste bevers haer onthouden soo sitter altijd een niet ghelijck Claus Magnus en Albertus meenen dat se alle met het halve lijf onder het water sitten want dat soude door den fellen vorst onmoghelijck sijn oock kan den bever uijt het water wel sonder pijn wesen het welck sij noghtans contrarie ghevolen maer een segh ick sitter altijd soo dicht ofte lagh bij het water dat hij het lopende water want ick hebbe nooit ghehoort of gheweten dat se anders dan op lopende waters timeren met haren steert kloppende open houden even om dit bij ghelijkenis uijt te beelden als of een mens met het vlack van sijn hant en vingheren continue sat en klopten om het water voor den vorst open te houden dat daerom niet gheschiet dat se naer de meninghe der doctoren sonder pijn uijt het water niet konnen dueren maer ' t gheschiet om hare poorte open te houden soo om haren kost te konnen gaen zoeken als wanneer se vervolght werden met ghemack en wijnigh perijckel in hare sterckte die se daar dichte bij onder de wal sijn hebbende te retireren. Eenes bevers ghedaente is ontrent als de forme van een cucumer daer een plat steeltien aen is of ghelijck een entooghen? daer den hals met het hooft af is het is ghenoghsaem een lanckwerpigh (verte)// duwen dat wat plat is en menighmael dicker als langh en ghelijck een vertien wat plat van aen rugh naer aen buijck toe valt soo valt den bever recht anders ghelijck een doden mol daer eens opghetreden endie noghtans niet t'enemael verplet is. Volwassen reket men hare vellen een elle over het cruijs ofte om beter te verstaen een el langh en oock soo breet alse niet ront maer bijkans vierkant vallen als veel buert wat daer boven is hout men voor leverbaer en soo tot vijf virrendeel toe maer gelden hoogher aes winters van de maant December tot Maeij en in Juni toe vallen de vellen goet werden dan oock meest gheslaght de

herfst vellen hebben de wintharen ten deelen oock wel maer der sit  
wijnigh wol onder wijders somer vellen ofte die voor se volwassen sijn  
gheslaght werden sijn niet veel besondere evenwel de wilde verschoonen  
niet maer nemen het al wegh wat haer voor den boegh komt of dat se  
begaen kunnen al se uijt jaghen sijn. Hare huijsen ghelijck Sexturs  
Aelbertus en Claus wel segghen bouwen se van hout maer altijt over een  
lopent water met verschijde verdipinghe tot vier vijf en meer boven  
aen anderen soo konstigh en aerdigh dat het weeridgh en seer  
speculatief wegghen alle de verstreken en verdiepinghe die der in sijn  
om sien is werken het met kleij hout en gras soo digh van boven toe  
dat het den reghen te delen stuijten kan daer in logieren se dan met  
heele en halve ghedslaghten en breken uijt als de bien naer se  
vermenighvuldighen en wijnigh verstoort werden het hout daer se de  
huijsen van maken is saght als bijlestelen grenen cano? ofte  
dierghelijke dat se ontrent de waterkanten los vinden legghen tasten  
se eerst aen als daer te kort kooft soo treken se naer het naeste bos  
toe om hout te vellen dat aldus toe gaet een bever willenae iverte)//  
een hout vellen kiest een boom daer hem de basten niet qualijck van  
smaken ghemeenlijck anderhalf voet ofte daer ontrent dick daer begint  
hij dan met sijn voorste slaghtanden voor in den mont hebben de bevers  
onder en boven twe tanden van ghewelt die ontrent een halven duijn  
buijten het tantvlees staen ofte wat minder en meerder naer se out  
sijn dese tanden sijn buijten op geelaghtigh het welck afgheschropt?  
en inghenomen men daer voor hout dat het teghen de gele sught heel  
soverain is met dese tanden die se ghelijck de eenhorens weseltiens  
gerrukens of muijsen hier te lande in den beck hebben staen beginnen  
se te schaven maken een keep van een hant ofte halve voet breet naer  
het hout swaer is gaen heel rontom en van onderen naer bovenen van  
boven naer onlagh tot het malkanderen rackt en soo duer is dat den  
boom valt en dan lijckt het als offer twe van die groote tollen die de  
kinders met geselen doen om lopen met de spittsen teghens den aenderen  
aen stonden en afghedraejt waren van haer op kijken als den boom haest  
vallen sal heb ick nooit iet kunnen vernemen maer dickwils ghebuert  
het dat de bomen duer sijn en wel van den hoop affschieten sonder te  
vallen om dat se teghens andere bomen die der ontrent staen aen  
lunende blijven hanghen ghelijck ick wel meenighe en meer met vijn  
sulke bomen in't bos ghesien heb wat nu van het hout bij de werke te  
brenghens is alle die in Nieu Nederlant wonen sien dickwils vellen die  
de wintharen op den rugh afghesleten sijn en noemen de selve hout  
dragghers om dat se het hout dragghen alse timmeren en te kort komen  
maer niet ghelijck de oude ghemeent hebben tussen hare beene als op  
een slee ofte waghens van de wilde die verklaerden dat(verte)// ghesien  
te hebben verschijde malen onderricht dat se de stucken met haer tanden  
oock korten soo langh en swaer als sij die moet hebben te dragghen dan  
stelt het wijfien hem daer onder en de kinders en het manetien sturen  
dat het der niet afvalt en dat gaet soo voort tot dat se ghenogh  
hebben met de steerten haer voort te laten slepen als se het hout op  
het lijf souden hebben ligghen heeft gheen scijn van waerhijt want  
hare steerten ijn niet ghelijck de oude meene groot en langh de  
aldergrootste sijn niet kloeker dan een ghemeen mans hant sonderdaen

duijm oock soo teer dat sulck ghewelt van voort treken niet soude  
konnen verdraghen voornemelijck als met sulke scherpe tanden ghevat  
weraen de steerten ijn platagtigh sonder haer en ghelijck met vis  
schobben beset dogh in der daet sijn't gheen schobben maer 't is het  
vel dat diervoeghen gheverft is en ghelijck de heelen bever (waerom se  
oock in Duijtslant altijt voor des kijzers tafel wert ghehouden alder  
dat selden buert een ghevanghen weert) een seer delicaet eten is dat  
ghenoghsaem alle ander vldes dat op de aerde ofte in het water sigh  
onthout te boven gaet daer om oock ae wilde ons geerne voor een  
klijntien van alle haren kost en spijse laten participeren evenwel van  
het bevervlees seer selden schijden soo dat het meerendeel der  
Christen inwonders in Nieu Neaerlant noeit gheen bevervlees gheproeft  
hebben soo is het alderedelste en beste nogh van dat aen ae helen  
bever bevonden weert den steert daer de wilden niet light afschijden  
ten sij aan sakd dat se imant extraordonari willen tracteren of  
begiften. De bevers draghen ghelijck de verkens sestien weken maken  
altijt dat se in den comer de eene vroegher de ander later eens des  
jaers jonghern krijghen hebben altijt vier jonghe teffens ten ware de  
eerste rijse aan is't wel som-tijts maer twe ofte drie de jonghe  
(verte)//bevers soo ras als se ter werelt komen schrijen als nieu  
gheboren kinderen soo dat imant in een plaetse komende daern een  
jonghe bever is als hij der te voren niet van weet sal meene datter  
een klijn kint ontrent is de bevers hebben tussen haer voorste pooten  
die digh bij het hoofd maer wijt ghenogh van  
malkanderen staen twe borsten ghelijck een vrouwe en als de jonghen  
suijghen sullen komter twe ghelijck want der sijn gheen borsten meer  
soo right den moeders haer op als een mens die sit en geeft elck jongh  
eene borst die tehgen des moders lijf komem leene als konders die  
staen en suijghen ondertussen legghen de andere in't nest als of se  
laghen  
en schrijden en dit onder houden se soo buert om buert en jonghe bever  
is een soet beest kan light aen ghehouden op ghebraght en soo tam  
ghemackt werden als een hont en dan eten se alle dinghen ghelijck de  
katten uijtghesondert vis en vlees ofte het most haer te vooren  
ghekoockt wesen dan nemen se der oock wel toe heel jongh nogh sijnde  
dient men se met melck op te brenghen die se door een bep? ofte hooren  
light leren suiighen se sijn soo mack te handelen als een jonghen hont  
en sullen noeit bijten of quaet worden hoe men se terght maer wat  
groot werdense gaen se geerne alle dagh haer aen't water wassen daer  
duijkelen en spelen se in den stroem sijn heel vroolijck en lustigh  
dat ghenoghlijck is om aen te sien dan het slimsten datter van is door  
dien de luidje daer te lande soo gheen beslotenen plaetsen over de  
waters hebben raken se door dat alle daghs gaen en komen legt in't  
wilde en vergeten het wederom komen ghelijck de heerten en andere  
dieren die men oock wel in ghelijker voeghen aenhouden en heel tam  
maken kan(verte)// de medicijn meesters schrijven als voren ghehootis  
des bevers cloaten die sij bevers geijlen ofte castoreum noemen veel  
seltsame eijghenschappen toe Aristotels Pluvuis en die ontrent sijmen  
tijt gheleeft hebben meenden dat sij se haer selven souden uijt  
ghebeten? hebben maer Claus Magnus Agricola Aelbertus en Sextius

hebben dit niet willen aennemen maer segghen datter veel bedrogh onder het verkopen der bever geijlen schuijlt ghelijck oock waer is en de wijle ick groote moeiten hebben gheaaen om eenmael tot het reghte verstant van dese sake te komen ten welken eijnde niet allen veel Indianen bij mij Naeu sijn ondersoght die ick daervan oordeelde best ervaren te wesen maer hebbe oock selfs met eijghener handen verschijde bevers gheopent en curiuselijck ondersoght waer over hoe ghevaren ben den gunstighen leser bij dese gheleghenthijt niet sal verswijghen. 't Is dan sulx dat se voor het ghebruijck der medicijnen uijt Canada met vatiens ghedrooght en soo men mijn wel onderricht heeft oock wel ghesouten plaghten over te komen om aen de drogisten verkoghte te werden maer alsoo het merendeels bevers nieren speenen ofte de reghte klooten niet waren sijn se daer naer soo seer niet ghetroken gheweest uijt Nieu Nederlant sijn oock wel verschijde luijden gegaen die soo se meenden en dat de wilden daer sij die van hadden selfs mede niet beter wisten of hadden goede parthije van dese bevergeijlen bij haer maer hier in Hollant komende wisten der niet veel van te maken en men berichte haer het van de reghte niet en waren het welck ick verschijden rijzen horenden mijn meer nieusgierigh mackten en de twijfelen dede of ick oock wel oeit reghte bevergeijlen ghesien hade al aide ick ghesien hadden waren ront sommighe groot er als andere maer hoe langhe dat se hinghen te (verte)//rooken of arooghen der drupt altijt nogh vet uijt ghelijck als van speck dat aor de sonne smelt eijndelijck sagh ick eens een wat lanck werpigh ghelijck een gheconfijte pere rimpelaghtigh en wat misculues desen vertoonden ick aen een ervaren doctor die in Nieu Nederlant woont en verstonde uijt hem dat het van den reghten slagh was soo se behoorden te wesen. Ontrent dese tijt bij gheleghenthijt datter niet heel veer van mijnent bevers woonde werden der mij verschijde van de Indiaense jaghers ghebraght die nogh niet op ghesneden maer toe en tenemael vers waren daer soght iok dan met froote vlijt om te weten waer en hoe de reghte bever gijlen laghen dogh 't was al verloren moeiten ick vont niet dan diep binnen in het lighaem onder het os pubis of eijs been als ronde balletiens ghelijck den ghemeefluer was en men in Hollant van seijde het de reghte niet en waren ten langhen laesten van een verstanaigh Indiaen dat een groot bever vangher was dien ser wel kenden en in alle desen handel mijn help naer dat ick hem seer veel van de beste slagh die ghelijck een gheconfijte peer was verhaelt en beauijt hadde daer toe aen gheraden sijnde nam een bever wijfien onder handen mede begerigh sijnde alsoo het dick van jonghen was om de selve te sien en hoe se laghen soo bevont ick aer in dicht teghen den rugge graet twe testicules van sulken fatsoen ghelijck ick naer soght geelaghtigh lanckwerpigh ghelijck peren maer wat plat ontrent van sulken supstantie als se jonghe kalfsborstiens dogh met een tamelijck taei vlies overtrocken ick nam se der uijt en tot meerder versekeringh om te weten dat het van een wijfien was nogh vier(verte)// jonghen uijt het selfde lighaem een tijt daernaer vertoonden ick dese bevers geijlen aen den voorghnoemde medicine doctor in des gouvernuers huijs bij een vol ghesdlschap haer vraghende wat het waren den adctor en alle andere presenten oordeelden het opreghte bevergeijlen te wesen en

naer ick haer ae gheheele gheschiedenis verhaelt hadde sagen se vrempt toe maer bleven bij haer eerste oordeel van dat het opreghte bevergeijlen waren volherden naderhant hebbe nogh wel meer bevers gheopent maer ben altijd ghevaren ghelijck hier verhaelt is soo dat (sonder dat ick noghtans immant in sijn ghevolen wil preindiceren) naer mijn oordeel het reghte castoreum niet in de mannetiens maer in de wijfiens sal ghevonden werden de ronde balietiens die uijt de mannetiens kommen kerven en suiijghen de wilden veel onder den taback seggende het selve ghesont en smakelijck te wesen haer vlees en vet dat se als speek rontsom haer lighaem wel somtijts twe of drie vingheren dick hebben eten se alle heel geerne maer voornementlijck de steerten en het vlees dat tussen het vet ghelijck in de ghemeste verkens met regels tussen het speek in sit houden se mede veel van maer het ghebeente van de bevers verbranden se en willen niet bij den hare houden daar van eeten want maer hare meninghe souden se dan voortaan ongheluckigh op de jaght wesen De bevers sijn alle van een en de selfde coluer als dat eenighe wat bruijnder en eenighe wat rosser sijn een allen hebb icker en al die oeit met bevers omghegaen hebben soo ver men vernemen kan maer ghesien die spierwit was ende selfde is in het schip de Princes met den directuer Kieft ghebleven maer de wintharen op den rugh trocken een wijnigh naer het gout verwighe (verte)// Dit is apart ghestelt en der naer in ghevoeghet hort evenwel daer toe ende moet vervolghens ghelesen werden.//